

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK AMERİKAN
İLİŞKİLERİ VE DIŞ POLİTİKA**

Yüksek Lisans Tezi

Aykut Tuna BABACAN

İSTANBUL, 2020

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
YÜKSEK LİSANS**

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK AMERİKAN
İLİŞKİLERİ VE DIŞ POLİTİKA**

Yüksek Lisans Tezi

Aykut Tuna BABACAN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Deniz TANSİ

İSTANBUL, 2020

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tezin Adı : Demokrat Parti Dönemi Türk Amerikan İlişkileri ve Dış
Politika

Öğrencinin Adı Soyadı : Aykut Tuna BABACAN

Tez Savunma Tarihi : 27.06.2020

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü

İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Burak KÜNTAY
Program Koordinatörü

İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut Deniz TANSİ

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Turgay DÜĞEN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜZEN

ÖZET

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ VE DIŞ POLİTİKA

Aykut Tuna Babacan

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Deniz TANSİ

Temmuz 2020, 96 Sayfa

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye tarafından Sovyetler Birliğinin tehditleri nedeniyle ABD ve Batı ile yakın ilişkiler kurma yolu tercih edilmiştir. 1950'li yıllara kadar tek siyasi parti ile yönetilen Türkiye'de 1950 seçimleri ile 10 yıllık Demokrat Parti iktidarı dönemine geçiş yapılmıştır. Demokrat Parti tarafından önceki dönemde olduğu gibi dış politikada ABD ve Batı'nın yanında olma politikası seçilmiştir. Bu dönemde NATO üyeliğini de alan Türkiye, DP hükümeti döneminde kendini Batılı bir devlet olarak görmeye başlamıştır. Bu bağlamda Ortadoğu'da çeşitli anlaşmalar imzalanmış ve paktlarda yer alınmıştır. Dış yardımlar, Kıbrıs meselesi gibi olaylar da o dönemde dış politikadaki önemli konular arasında yerini almıştır. Yapılan çalışmada 1950-1960 yılları arasında iktidarda bulunan DP hükümetinin dış politikası ile Türk-Amerika ilişkileri dönem gelişmeleri ile birlikte tarafsız bir şekilde yansıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelime: Demokrat Parti, Amerika Birleşik Devletleri, Türk Dış Politikası.

ABSTRACT

TURKISH AMERICAN RELATIONS IN THE DEMOCRAT PARTY PERIOD AND FOREIGN POLICY

Aykut Tuna Babacan

Global Politics And International Relations Master's Program

Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Deniz TANSİ

July 2020, 96 Sayfa

II. Due to the threat of the Soviet Union after World War II by Turkey on the way to establish close relations with the US and the West are preferred. Until the 1950s, the 1950 elections in Turkey, governed by a single political party has made the transition to the 10-year period the ruling Democratic Party. As in the previous period, the Democratic Party has chosen the policy of being with the USA and the West in foreign policy. During this period, the area of NATO membership Turkey, during the DP government began to see him self as a Western state. In this context, various agreements were signed in the Middle East and included in the pact. Events such as foreign aid and the Cyprus issue were among the important issues in foreign policy at that time. In this study, the foreign policy of the DP government, which was in power between 1950-1960, and Turkish - American relations were tried to be reflected impartially with the developments in the period.

Keyword: Democrat Party, United States, Turkish Foreign Policy.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA DEĞİŞEN DENGELER.....	3
2.1 YALTA VE POTSDAM KONFERANSLARI.....	3
2.2 AMERİKA’NIN DEĞİŞEN TUTUMU.....	5
2.2.1 Truman Doktrini.....	6
2.2.2 Marshall Planı.....	9
2.3 NATO’NUN KURULUŞU.....	13
2.3.1 NATO ve Türkiye.....	15
2.3.2 Kore Savaşı ve Türkiye’nin NATO’ya Girişi.....	18
3. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ VE DIŞ POLİTİKA.....	23
3.1 DEMOKRAT PARTİNİN İKTİDARA GELİŞİ.....	23
3.2 DIŞ POLİTİKAYI BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	24
3.2.1 İç Faktörler.....	28
3.2.2 Dış Faktörler.....	37
3.3 DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKALARI.....	46
3.3.1 İlk Dönem: Dış Politika Geleneği.....	46
3.3.2 İkinci Dönem: Batı Merkezli Dış Politika ve Ortadoğu.....	50
3.3.3 Üçüncü Dönem: 1958 Sonrası Dış Politika.....	56
4. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ.....	61
4.1 CUMHURBAŞKANI CELAL BAYAR’IN AMERİKA SEYAHATI.....	61
4.2 BAŞBAKAN ADNAN MENDERES’İN AMERİKA ZİYARETİ.....	62
4.3 KIBRIS POLİTİKASI VE AMERİKA.....	63
4.4 AMERİKAN YARDIMI VE ÜSLER.....	69
4.5 AMERİKA CUMHURBAŞKANI DWIGHT EISENHOWER’IN TÜRKİYE ZİYARETİ.....	72
4.6 EISENHOWER DOKTRİNİ VE TÜRKİYE.....	75

4.7 İKİLİ ANLAŞMALAR VE 5 MART 1959 TÜRK AMERİKAN ANLAŞMASI.....	78
4.8 JÜPİTER FÜZELERİ SORUNU VE U-2 OLAYI.....	81
4.9 DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNE GENEL BAKIŞ VE 1960 DARBESİ.....	84
5. SONUÇ.....	88
KAYNAKÇA.....	90

ŞEKİLLER

Şekil 1.1: Stalin, Roosevelt ve Churchill.....	4
Şekil 1.2: Truman.....	7
Şekil 1.3: Marshall.....	10
Şekil 1.4: NATO İşareti.....	14
Şekil 1.5: Demokrat Parti Logosu.....	18
Şekil 2.1: Celal Bayar.....	22
Şekil 2.2: Adnan Menderes.....	23
Şekil 2.3: Fuat Köprülü.....	28
Şekil 2.4: Fatin Rüştü Zorlu.....	30
Şekil 2.5: Dwight D. Eisenhower.....	41

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Central Treaty Organization - Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
EOKA	: Ethniki Organosis Kypriou Agoniston: Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü
FBI	: Federal Soruşturma Bürosu
km.	: kilometre
NATO	: Kuzey Atlantik Savunma Örgütü
ODK	: Ortadoğu Komutanlığı
ODSO	: Ortadoğu Savunma Organizasyonu
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
vs.	: Ve saire

1. GİRİŞ

Ülkelerin tarihleri genel anlamda ülkenin bulunduğu coğrafi konum ile şekillenmektedir. Bu nedenle ülkeler, yer aldıkları coğrafyanın nimetlerinden yararlanırken külfetlerine de katlanmak durumunda kalmaktadırlar. Coğrafi olarak oldukça önemli bir bölgede bulunan Türkiye de bu durumdan tarih boyunca nasibini almıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında ülkeler arasındaki güç dengesi büyük değişikliğe uğramıştır. Önceleri dünyadaki gücü elinde bulduran Avrupa devletlerinin gücü azalmıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra iki güçlü ülke olmuşlardır. Bu süreçten sonra Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan bir döneme geçiş yapılmış ve Batı ile Doğu bloğu şeklinde ayrışma yapılmıştır.

Türk dış politikası, II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin boğazlar ve Akdeniz gibi Türkiye üzerindeki emelleri nedeniyle Batı'ya yönelmiştir. O zamana kadar denge ve tarafsızlık politikası gözetilmeye çalışılsa da Sovyetler Birliği'nin tehlikeli tutumu, Türkiye'yi Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Batı'ya yönlendirmiştir. Soğuk Savaş döneminde tarafsız kalınamayacağını anlayan ve yalnız kalmak istemeyen Demokrat Parti hükümeti, dış politikada Cumhuriyet Halk Partisi'nin izlediği siyaseti devam ettirerek Batı ile olan ilişkileri güçlendirmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), II. Dünya Savaşına kadar inziva politikası gütmüştür. Bu nedenle diğer devletler ile olan ilişkilerinde mesafeyi korumuştur. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan büyük boşluk, ABD'nin harekete geçmesine ve bu politikadan uzaklaşmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin tek güç olarak egemenliği ele geçirmesini istemeyen ABD, yeni düzende yerini almak için çalışmalara başlamıştır. Türkiye, stratejik konumu itibarıyla ABD açısından bu dönemde önemli bir yere sahip olmuştur. Ortadoğu ve Akdeniz'in kilit noktası olarak görülmüştür. Türkiye, aynı zamanda Sovyetler Birliği'ne karşı kullanılabilecek önemli devletlerden biri olarak görülmüştür. Bunun sebebi ise yalnızca stratejik konum değil, II. Dünya Savaşı'nda

tarafsızlık politikası izleyen Türkiye'nin diğer devletler kadar zarar görmemesi olmuştur.

7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar liderliğinde kurulan Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçim ile iktidara gelmiştir. Demokrat Parti, 1950-1960 yılları arasında iktidardaki varlığını korumuştur. Bu süreçte dış politikada Batı ve ABD'nin yanında yer alınmıştır. ABD ise Türkiye'ye yardımlarda bulunmuştur. Böylelikle Demokrat Parti döneminde genel olarak ABD ile iyi ilişkiler tesis edilmiştir.

Demokrat Parti Dönemi Türk Amerikan İlişkilerini ve Dış Politikasını konu alan çalışma, üç bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde II. Dünya Savaşı sonrasında değişen dengeler açıklanmıştır. Bu kapsamda yapılan Yalta ve Postdam Konferansları, Amerika'nın değişen politikası sonucu ortaya çıkan Truman Doktrini ve Marshall Planı ile NATO'nun kuruluşu ve Türkiye'nin NATO'ya giriş süreci incelenmiştir.

İkinci bölümde Demokrat Parti dönemi ve bu dönemdeki dış politika anlayışı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda öncelikle Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ele alınmıştır. Sonrasında Türk dış politikasını belirleyen iç ve dış faktörler açıklanmıştır. Daha sonra ise Demokrat Parti üç dönemde ele alınarak bu dönemdeki dış politika konusunda inceleme gerçekleştirilmiştir.

Üçüncü bölümde çalışmanın asıl konusunu oluşturan Demokrat Parti dönemi Türk Amerikan İlişkileri incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes'in ABD'ye yönelik ziyaretlerine değinilmiştir. Sonrasında Kıbrıs politikası, ABD yardımları ile üsleri, ABD Başkanı Eisenhower'ın Türkiye ziyareti, Eisenhower doktrini, Türkiye'nin ABD ile ikili anlaşmaları, Jüpiter füzeleri sorunu ve U-2 olayı ele alınmıştır. Bu bölümde son olarak ise Demokrat Parti dönemine genel bir bakış yapılarak bu dönemi sona erdiren 1960 darbesi açıklanmıştır.

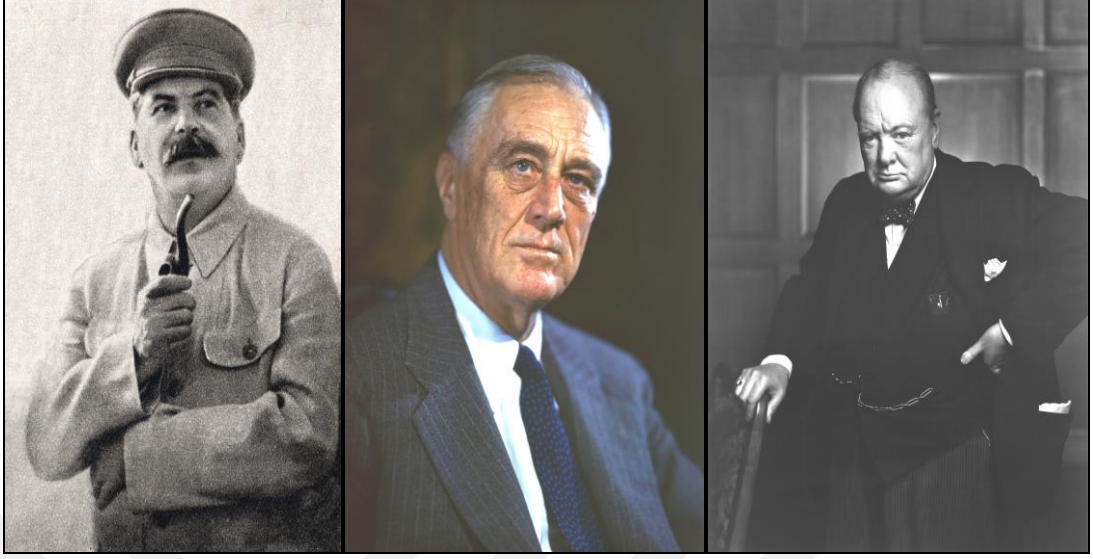
2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA DEĞİŞEN DENGELER

2.1 YALTA VE POTSDAM KONFERANSLARI

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında bazı ülkeler ağır darbeler almışlardır. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya üzerindeki dengelerin değişimine sebebiyet vermiştir. Bu konuda Yalta ve Postdam Konferansları önemli bir yere sahiptir. 4-11 Şubat 1945 tarihinde Yalta Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde 1939 yılında başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın sonu görünmeye başlamıştır. Bu nedenle gelecekteki barışın esaslarını belirlemek için Sovyetler Birliği'nin başında yer alan Stalin, Amerika Birleşik Devletlerinin (ABD) başında yer alan Roosevelt ve İngiltere'nin başında yer alan Churchill arasında Yalta Konferansı yapılmıştır. Savaşın henüz sona ermediği bir dönemde yapılan bu Konferansta, cephelerdeki durumlar değerlendirilmiştir. Konferans yapılırken Almanya'nın işgali için gerçekleştirilen harekâtlar sürdürülmektedir. Konferansta, Almanya'ya karşı yapılan harekât hakkında düşünce birliği sağlanmıştır. Ancak bu Konferansta liderler, farklı isteklerini ileri sürmeye başlamışlardır. Stalin, Roosevelt ve Churchill arasındaki bu görüşmeler, 11 Şubat 1945 tarihine kadar devam etmiştir. Konferans neticesinde “Yalta Kararları” alınmıştır. Bu kararlara göre;

- a) Üç devlet, Almanya'yı kayıtsız şartsız teslim olmaya zorlayacak ortak askeri harekâta devam edecekler,
- b) Üç devletin silahlı kuvvetleri Almanya'nın birer bölgesini işgal edecek,
- c) Üç devletin komutanlarından meydana gelen ve merkezi Berlin olan “Merkez Kontrol Komisyonu” kurulacak,
- d) Fransa'ya işgal etmek için bir bölge verilecek,
- e) Almanya bir daha dünya barışını bozmayacak duruma getirilecek,
- f) Almanya, savaş tazminatı ödeyecektir.

Şekil 1.1: Stalin, Roosevelt ve Churchill

Kaynak: www.wikipedia.org, [erişim tarihi 3 Mart 2020].

Bu Konferansta, 25 Nisan 1945 tarihinde San Francisco’da bir konferans daha yapılması kararlaştırılmıştır. Bu karar üzerine Türkiye’ye, en geç mart ayına kadar Japonya ve Almanya’ya savaş ilan ederse nisan ayında yapılacak konferansa katılabileceği İngilizler tarafından bildirilmiştir. Bunun üzerine Türkiye, savaş boyunca korumaya çalıştığı tarafsızlığını 23 Şubat 1945 tarihinde Japonya ve Almanya’ya savaş ilan ederek bozmuş ve açık bir şekilde tarafını belli etmiştir. Bu durum, Türkiye açısından tarafsızlığın kalkması ve tarafın belli edilmesi demek olduğundan Yalta Konferansı’ndan sonra 15 Mart 1945 tarihinde 1925 tarihli Türk-Sovyet Saldırmazlık Paktı, Sovyetler tarafından feshedilmiştir. Türkiye’nin savaş boyunca koruyarak savaştan etkilenmemeye gayret gösterme girişimleri, Batılı ülkeler tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bu nedenle tarafını seçen Türkiye’ye karşı Sovyetlerin Türkiye üzerindeki istekleri devam etmiştir (Öke ve Mütercimler 2000, s. 28; Eroğlu 1977, ss. 252-253).

Postdam Konferansı, 17 Temmuz-2 Ağustos 1945 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu Konferansta yine ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere yer almaktadır. Konferansın amacı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında durum değerlendirmesi ve işbirliği yapmaktır. Ancak her ne kadar Türkiye II. Dünya Savaşı’nda aktif bir rol oynamasa da Stalin, toplantı konusunun dışına çıkarak Sovyetlerin Türk boğazlarından üs isteme

konusundaki isteklerini bu Konferansta açıklamıştır. Böylelikle Sovyetler, açık şekilde Türkiye üzerindeki emellerini belli etmişlerdir. Taraflar, Sovyetlerin bu isteğine olumlu yaklaşmayınca anlaşma sağlanamamıştır. Bunun sebebi ise konferansta yer alan devletlerin de Türkiye'yi özellikle stratejik konum nedeniyle önemli görmeleri ve Türkiye üzerinde açıklanmamış taleplere sahip olmalarıdır. ABD de her ne kadar Sovyetler gibi açıkça ortaya koymasa da Türk boğazlarında söz sahibi olmak istemektedir. Türkiye, diğer devletlerin açık şekilde ortaya koydukları emelleri olmadığı için Sovyetlerin Türkiye üzerindeki isteğini kesin şekilde reddetmiş, diğer ülkelere güvenmeye devam etmiştir (Ateş 1996, ss. 71-75). Aslında bu durumu tam olarak güven kelimesiyle ifade etmek de kanaatimizce doğru değildir. Ülke siyasetlerinin sürekli değişebildiği tarihi bir gerçekliktir. Ancak o dönemde ABD, İngiltere vs. gibi kendinden güçlü ülkelere karşı Türkiye'nin olumsuz tavır alması, Türkiye'yi açıkça talepkâr olan Sovyetlerin gücü karşısında yapayalnız bırakacağı için bu devletlerin açıklığa kavuşturmadıkları isteklerin görmezden gelinmesi daha makul görünmüş ve Türkiye, Batıya yönelmiştir

Postdam Konferansında Türk boğazları konusunda ülkelerin kendi menfaatlerini gözetmeleri nedeniyle bir anlaşmaya varılamamıştır. Ancak üç devlet de Montreux Sözleşmesi'nin değişmesi gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır. ABD, Konferansta Sovyetlerin açık şekilde Türkiye üzerindeki emellerini belli etmesi nedeniyle Türkiye'yi kaybetmek istememiştir. 5 Nisan 1946 tarihinde Türk Büyükelçisi Münir Ertegün'ün naşı, Amerikan donanmasının en büyük zırhlılarından olan Missouri zırhlısı ile İstanbul'a gönderilmiştir. ABD bu şekilde Türkiye'nin yanında yer aldığı Sovyetlere bildirmiştir. Bu mesaj sonrasında ise ABD, stratejilerini uygulamaya koymaya başlamıştır (Bozkurt 2007, ss. 251-274; Erdoğan 2004, s. 36).

2.2 AMERİKA'NIN DEĞİŞEN TUTUMU

II. Dünya Savaşı'ndan sonra durumları ve şartları değişmiş devletler bulunmaktadır. Devletler genel anlamda ciddi kayıplar vermişlerdir. Ancak bu kayıplara rağmen özellikle ABD ve Sovyetler Birliği, 1945 yılından itibaren iki büyük güç olarak ortaya çıkmışlardır. Sovyetler Birliği savaşta aldığı tahribatı, kapitalizmin etkilerinden

korunarak gidermeye çalışmıştır. Almanya ve İtalya ise savaştan yenik çıkmıştır. Savaş sonrası İngiltere de eski gücünü kaybetmiştir. Güç kaybeden İngiltere, kendini yeniden toparlayabilmek için Ortadoğu'daki sömürgelerinden yavaş yavaş geri çekilmeye başlamıştır (Erdoğan 2004, ss. 28-29).

ABD, II. Dünya Savaşı'na rağmen halen zinde olan ve rakip tanımayan bir devlet olmaya devam etmiştir. Bu döneme kadar ABD, kendi içine kapanık olarak gelişmeleri takip etmiştir. Ancak savaş sonrası devletlerin ciddi yıkıma uğramaları ve İngiltere'nin Ortadoğu'dan çekilmesi, ABD'nin harekete geçmesine sebebiyet vermiştir. Ekonomik ve ticari şekilde belirlenen Amerikan dış politikası, bu süreçte siyasal bir boyut kazanmıştır. ABD, Sovyetler Birliği'nin yayılmasını ve komünizm tehlikesini kabul etmemiştir. Ortadoğu'da oluşan boşluğa Sovyetler Birliği'nin yerleşmesine müsaade etmemeyi planlamıştır. Bu durum, ABD'nin Türkiye'yi yanında görmek istemesine sebebiyet vermiştir. Sovyetler Birliği'nin açıkça ortaya koyduğu tehditlerden çekinen Türkiye ise ABD'nin müttefikliğini tercih etmiştir. O dönemde Türkiye'nin Sovyetler ile karşı karşıya gelecek gücü bulunmamaktadır. Bu nedenle Sovyetlerin karşısında bulunan güç olan ABD'nin yanında yer almaya karar vermiştir (Erhan 2015, s. 17; Armaoğlu 1997, ss. 422-425).

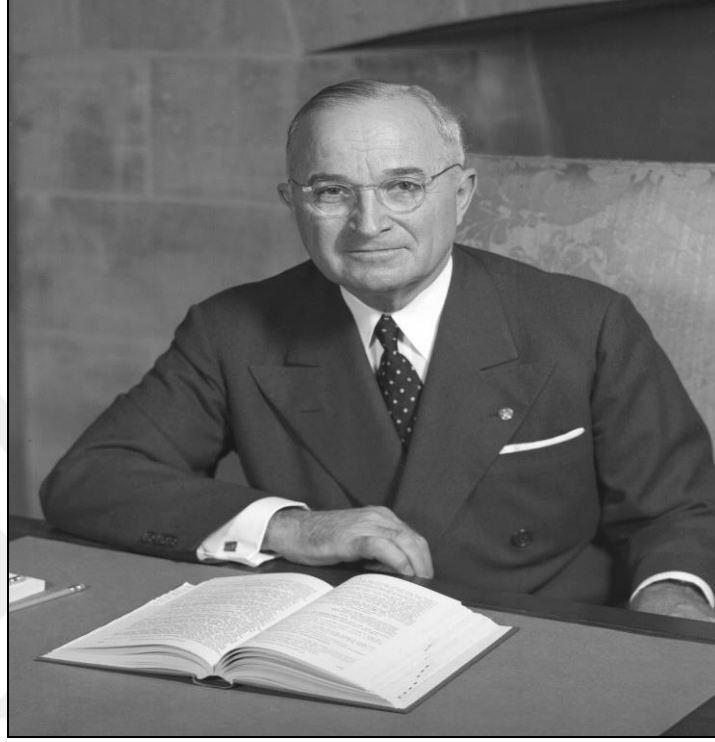
2.2.1 Truman Doktrini

II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin Türkiye'nin boğazlarına yönelik istekleri ve tehditleri varlığını sürdürmüştür. Ekonomik açıdan yeterli konumda bulunmayan Türkiye, Sovyetler Birliği'nin bu baskısı nedeniyle dış yardım arama yolunu tercih etmiştir. Türkiye'nin Akdeniz ve Ortadoğu açısından önemli bir konumda yer alması, genişleme amacı taşıyan ABD'nin Türkiye'ye yardım etmesine sebebiyet vermiştir.

Roosevelt'den sonra göreve gelen ABD Başkanı Harry Truman, 12 Mart 1947 tarihinde kendi adıyla anılan mesajı mecliste okumuştur. Mesajında, özgür milletleri destekleyeceklerini açıkça ifade etmiştir. Bu mesaj sonrasında Truman, Türkiye'ye ve Yunanistan'a ekonomik yardımda bulunabilmek için kongreden 400 milyon dolar

istemiştir. Truman, Yunanistan ile Türkiye'nin talebi olursa bu ülkelere askeri ve sivil personel gönderilmesi konusunda da kongreden izin istemiştir (Sander 1989, s. 207).

Şekil 1.2: Truman

Kaynak: www.wikipedia.org, [erişim tarihi 3 Mart 2020].

Truman, Türkiye ve Yunanistan'da meydana gelebilecek olayların Ortadoğu'daki düzeni karıştırabileceğine inanmaktadır. ABD'nin Ortadoğu'da emelleri bulunmaktadır. Bu nedenle Ortadoğu açısından önemli bulunan Türkiye ve Yunanistan'ın kendi yanında kontrol altında olmasını istemektedir. ABD, Sovyetler Birliği tarafından Ortadoğu'daki emellerinin ortadan kaldırılmasını ve kendi güvenliğini tehlikeye düşürmesini istememektedir. O dönemde Sovyetler Birliği, Almanya gibi önemli devletlerin savaş sonrasında güçsüz hale gelmesinden yararlanarak Ortadoğu'daki boşluğu doldurma çabasına girmiştir. O bölgede anlaşma ve imza tanımayarak istila etmeye ve komünizmi yaymaya çalışmaktadır. ABD, bu çerçevede silahlanan Sovyetler Birliği'nin kendisi tarafından durdurulmaması halinde ucunun yine kendisine dokunacağını bilincindedir. Bu nedenle Truman, Sovyetler Birliği'ni durdurmanın yollarına yönelmiştir. Sovyetler Birliği nedeniyle Ortadoğu'nun, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın içinde bulunduğu tehdidin farkında olan ABD, bu duruma çözüm bularak

tehdidi uzaklaştırmak istemiştir. ABD'nin bu tehdidi uzaklaştırmaya yönelmesindeki sebep Ortadoğu'nun, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın Sovyet tehdidini uzaklaştırma konusunda yeterli güce sahip olmadığının farkında olmasından kaynaklanmaktadır. Sovyetlerin bu bölgelere yönelik tehditlerini uygulamaya geçirmesi durumunda başarıya ulaşacağını bilmektedir. Başarıya ulaşması halinde ise bu için ucu kendisine yani ABD'ye dokunacağından Sovyetlere karşı diğer ülkelerin yanında yer almak durumunda kalmıştır.

ABD, II. Dünya Savaşı sonrasına kadar uygulamaya çalıştığı yalnızlık politikasından Truman Doktrini ile resmen uzaklaşmıştır. ABD'nin Ortadoğu'ya müdahalesi, Truman Doktrini ile başlamıştır. Bu nedenle Truman Doktrini, Sovyetler ile ABD arasındaki Soğuk Savaş döneminin başladığının resmi kanıtı olmaktadır. Truman Doktrini ile dünyanın ABD ve Sovyetler Birliği olmak üzere iki bloğa ayrıldığı ve iki blok arasında mücadelenin başladığı ilan edilmiştir. Bu bağlamda Truman Doktrini, iki ülke arasındaki Soğuk Savaşın ilk adımı sayılabilmektedir (Uçarol 2013, s. 930; Sander 1989, s. 207).

Truman, evreleme Politikası ile Ortadoğu'daki Sovyet yayılmasını engellemeye çalışmıştır. Truman'ın politikası ile Ortadoğu'da İngiltere'nin boşalttığı yeri ABD almak istemiştir. Çevreleme Politikası ile ABD, Ortadoğu'da yer alan devletlerle iyi ilişkiler geliştirmeye yönelmiştir. G açısından zayıf olan Ortadoğu devletlerine ekonomik, askeri ve teknik yardımlarda bulunmuş, onların sempatisini kazanmaya çalışmıştır. ABD, Türkiye ile de 12 Temmuz 1947 tarihinde yardım konusunda anlaşma imzalamıştır. Türkiye'ye Truman Doktrini ile 100 milyon dolar yardım yapılmıştır. Bu yardımın nerelere harcanacağına ise ABD karar vermiştir. Bu yardımlar ve devamındaki yardımlarda görüleceği gibi ABD, yaptığı yardımların nerelerde kullanıldığını kontrol etme gayesinde olmuştur. Bu gayeden ilerleyen dönemlerde de vazgeçmemiştir. Bu durum, yardım ile ABD'nin ülkelerin siyasetlerinde ve ekonomilerinde kontrol sağlama amacında olduğunu açık Şekilde ortaya koymaktadır. Koşulsuz Şekilde yardımda bulunmak, ABD'nin uygulayabildiği bir sistem olmamıştır (Merih 2006, ss. 100-112).

Türkiye, Sovyet tehditlerinden kurtulmak ve dış destek almak amacıyla Truman Doktrini ile dış politikasını tamamen Batıya dayandırmıştır. Bu nedenle Batının kurduğu ekonomik, askeri ve siyasi kuruluşlara katılmayı tercih etmiştir. Türkiye'nin Batıya yönelimi, Filistin sorununda Arap ülkelerini desteklerken Batıya yönelik şekilde tutumunu değiştirmesinden net şekilde görülebilmektedir. Truman Doktrini sonrası Türkiye, komşu devletlerle olan ilişkilerinde de Batı paralelinde hareket etmiştir (Bağcı 2001, s. 9). Kanaatimizce bu durum her ne kadar o dönemin şartlarına göre kısmen doğru görülebilse de Doğu'ya tamamen yüz çevrilmesi yerinde bir dış politika olmamıştır. O dönem itibariyle tarafsızlık politikası uygulamak mümkün görülmesi de tamamen Batı'ya yönelerek onun sözcüsü ya da savunucusu gibi hareket ederek diğer devletlerle Türkiye'nin arasının açılmasına neden olmak doğru değildir. Bu nedenle Sovyetlere karşı olmasa da diğer ülkeler ile ilişkilerde dengenin gözetilmesi ve dostane ilişkilerin sürdürülmesi daha yerindedir. Zaman içerisinde görüleceği üzere Türkiye'nin sadece Batı'ya yönelmesi, dış politikada süreç içerisinde başarısızlığı beraberinde getirmiştir.

2.2.2 Marshall Planı

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa Devletleri sosyal ve ekonomik açıdan güçsüz vaziyette kalmışlardır. ABD, bu devletlerin kalkınmasına yardım etmek için "İktisadi İşbirliği Kanunu"nu kabul etmiştir. Bu Kanun, 1948 yılında 4 yıl süre ile kabul edilmiştir. Kanunun temelinde ise ABD Dış İşleri Bakanı General George Marshall yer almaktadır. Bu nedenle Marshall Planı olarak da ifade edilmektedir. Türkiye, İktisadi İşbirliği Konferansına katılan ülkeler arasındadır. Sovyetler Birliği'nin tehditleri nedeniyle ordusunu savaş sonrasında terhis edemeyen Türkiye'nin o dönemde ekonomik kaybı oldukça fazladır. Bu nedenle ABD'den ekonomik kalkınma konusunda gerekli bilgileri sunarak yardım istemiştir. ABD, Avrupa Devletleri için düşündüğü bu programa Türkiye'yi başlangıçta dâhil etmek istememiştir. Onlara göre Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda doğrudan yer almadığı için bu konuda zarara da uğramamıştır. Ülkelerin milli kalkınmaları için değil savaş sonrası yardım amaçlı bu kalkınma planının yapıldığı belirtilmiştir (Balcıoğlu 2012, s. 466; Uslu 2000, s. 98).

Şekil 1.3: Marshall

Kaynak: www.wikipedia.org, [erişim tarihi 3 Mart 2020].

Başlangıçta Türkiye'nin yardım teklifini reddeden ABD, sonradan bu teklifi yeniden değerlendirmeye almıştır. Bunun sebebi ise Sovyetlerin tehditlerine karşı Türkiye'nin yalnız bırakılmak istenmemesi olmuştur. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin tehditlerine karşı bir kalkan gibi görülmektedir. Ortadoğu ve Akdeniz açısından da Türkiye'nin konumunun önemi yadsınamamaktadır. Bu çerçevede konuyu yeniden değerlendirmeye alan ABD, her ne kadar Avrupa Devletlerinin savaş sonrası durumlarına yönelik olarak düzenlese de Marshall Planı'na Türkiye'yi de dâhil ederek gerekli yardımlarda bulunmuştur (Oran 2013, ss. 540-541; Gönlübol ve Ülman 1982, s. 205).

İttifaklar arayan, ekonomik ve askeri yardım peşinde olan savaş sonrası Türkiye'si ile ABD arasındaki işbirliği anlaşması, 4 Temmuz 1948 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye ile imzalanan Marshall Planı, diğer Avrupa Devletlerinde olduğu gibi 4 yıllıktır. ABD'nin Avrupa Devletleri ve Türkiye'ye bu yardımları sağlamasının temelinde komünizm tehlikesi ve Sovyetlerin tehditleri yer almaktadır. Bu tehlike ve tehditlerden

korunabilmek için ciddi anlamda yardımlar gerçekleştirilmiştir. Bu yardımlar ile ABD, gerek Avrupa Devletleri gerekse Türkiye'yi kendi yanına çekmeyi başarmıştır. Bu yardımlarda kontrolü tamamen ilgili devletlere bırakılmayarak o devletlerin iç işlerine de müdahil olunmuştur. Bu bağlamda ilgili ülkelere yalnızca ekonomik olarak değil, siyasi anlamda da müdahalelerde bulunulmuştur. Böylelikle ABD, ilgili devletlerin planlarını ve uygulamalarını kontrol ve denetim altında tutmayı başarmıştır. Gerekli gördüğü hususlarda kendi görüşlerinin uygulanmasını sağlamıştır. Marshall Planına göre ilgili devletler, ABD'nin ulusal çıkarları ile uzlaşmayan işlem ve eylemlerde bulunurlarsa ABD tarafından bu ülkelere yapılan yardımlar geri alınabilmektedir. Bu açık tehdit nedeniyle ekonomisi çökmüş olan ilgili devletler, ABD'nin isteklerine ve müdahalelerine Sovyetlerin tehditleri nedeniyle boyun eğmek durumunda kalmışlardır. Bu nedenle ABD, ekonomik gücünü kullanarak sömürgecilik faaliyetlerinde olduğu gibi yardımda bulunduğu devletleri bir nevi kendi himayesi altına almıştır. Türkiye de bu himaye altına alınan devletlerarasında yerini almıştır (Merih 2006, ss. 51-53).

Batı tarafından sağlanan yardımlar ve Sovyetlerin tutumu, Türkiye'nin Batıya yönelmesine sebebiyet vermiştir. Türkiye'nin Batıya yönelimi, bu tarihten sonra sürekli şekilde devam etmiştir. İlerleyen süreçlerde de Türk dış politikasında genellikle Batı eğilimli olduğu görülmektedir. Yardımlar ve Batı sempatisizliği sayesinde Batı, Türkiye'ye yaptığı yardımların harcama yerlerini ve Türkiye'nin genel ekonomik kontrolünü elinde tutmayı başarmıştır. Bu durum nedeniyle Türkiye'nin kendi ekonomik politikasını bağımsız şekilde belirlemesi tam anlamıyla mümkün olamamıştır. Böylelikle Batı'ya ve ABD'ye tek taraflı şekilde bağımlı olan bir Türkiye ortaya çıkmıştır (Türkkaya 1968, ss. 277-278).

Marshall Planı, Truman Doktrininin tamamlayıcısı niteliğindedir. Bu Plan, Sovyetler Birliği'ne yönelik olarak yapıldığı için Sovyetlerin tepkisine sebebiyet vermiştir. Sovyetler, bu Planın başka devletlerin iç işlerine müdahale etme amaçlı yapıldığını belirtmiştir. Ancak Sovyetlerin özellikle Türkiye açısından tehditleri, Türkiye'nin bu Planın arkasındaki amacı düşünmeksizin ABD'nin yanında yer almasına neden olmuştur. Türkiye, ABD'nin yardımları ile kendini korumaya ve geliştirmeye yönelmiştir. Bu nedenle hem Truman Doktrininde hem de Marshall Planında yer almak

istemiştir. Yalnızlıktan uzak olmak ve destek almak isteyen Türk dış politikası bu bağlamda ABD ile uyum içerisinde devam ettirilmiştir. Türkiye'nin ABD ile bu yakınlığı, dış politikada özellikle Ortadoğu politikalarına yansımıştır. 1945-1947 arası dönemde Türkiye, Arap ülkeleriyle yakınlık için Lübnan, Irak ve Ürdün ile karşılıklı ziyaretler gerçekleştirerek komşuluk ilişkilerini geliştirmiştir. Bu bağlamda 1946 yılında Irak ile 1947 yılında ise Ürdün ile dostluk antlaşmaları imzalanmıştır. Lübnan ve Suriye'nin de bağımsızlıkları tanınmıştır (Kürkçüoğlu 1972, ss. 15-19). 1948 yılında ise Filistin'de İsrail Devleti kurulmuştur. Bu Devleti başlarda tanımayarak Arap ülkelerinin takdirini toplayan Türkiye, daha sonraları Birleşmiş Milletlerin Filistin Uzlaştırma Komisyonu'nda yer alarak Arapların aleyhine oy kullanmıştır. 1949 yılında ise İsrail Devleti'ni tanıyan ilk Müslüman ülke Türkiye olmuştur. Bu durumdan da açıkça görüldüğü üzere ABD'nin yardımlarının Türkiye'nin dış politikası üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Zaman içerisinde Türkiye, Batı'nın ve ABD'nin istekleri ve emelleri doğrultusunda diğer ülkeler ile olan ilişkilerini şekillendirmiştir. Bu süreçte Batı ve ABD ile olan iyi ilişkilerini bozmamak adına elinden geleni yapmış, bu ülkelere karşı sadakatini eksik etmemiştir (Aras 1997, s. 131; Soysal 1985, s. 7).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra kendi kabuğundan çıkarak evrensel bir politika izleyen ABD, özellikle İngiltere sonrasında boş kalan Ortadoğu'ya yakın ilgi göstermiştir. Ancak ilk aşamada Ortadoğu'ya oldukça yabancı olduğu gerçeğini göz ardı etmemiştir. Bu durumunun Ortadoğu'yu kontrol altına almasını güçleştirdiğinin farkında olmuştur. Bu nedenle dış desteğe ihtiyaç duyan zayıf bir yabancı devletin bölgede yer almasının daha doğru olacağını düşünmüştür. Bu yabancı devletin Ortadoğu'daki diğer devletler tarafından tepki ile karşılanacağını bilmektedir. ABD, okları üzerine çekmeksizin bu devlete dış destek sağlayarak Ortadoğu'da egemen güç olmayı planlamıştır. ABD'nin Ortadoğu için aradığı bu yabancı devlet ise İsrail Devleti olmuştur. Bu nedenle ABD, İsrail Devleti'ne sınırsız şekilde destek vermiştir. ABD'nin bu şekilde destek olduğu bir devlete, onun yardımını alan Türkiye'nin karşı durması beklenemezdi. Bu bağlamda Türkiye de zamanla Araplardan uzaklaşarak İsrail ile anlaşmalar gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu durumdan da açıkça görüleceği üzere Türkiye, dış politikada kendi politikasını oluşturmaktan ziyade ABD ve Batı'nın kendisine biçtiği rolü oynamış ya da onların politikasını izlemeyi tercih etmiştir (Taşlı 1991, ss. 58-59).

ABD, yardımları ile devletlerin endüstrileşmelerini ve üretmelerini engelleyerek kendisine bağımlı hale getirmeye yönelmiştir. Bu durum her ne kadar Sovyetler tarafından açıkça belirtilse de ekonomik açıdan güç durumda olan devletlerin bu yardımları almak haricinde kısa vadeli çözüm bulamadıkları görülmektedir. Özellikle Sovyetlerin Türkiye üzerindeki emelleri, Türkiye'yi ABD'nin yanında yer almaya sevk etmiştir. ABD, Sovyetlerin ülkelere yönelik açık tehditlerinden yararlanarak devletlere ciddi yardımlarda bulunmuştur. Ancak sonuç olarak bakıldığında devletlere bu yardımları yapmaması durumunda komünizm ve Sovyet tehditleri nedeniyle kendisinin uğrayacağı zararın daha yüksek olacağı açıktır. Bu nedenle ABD her ne kadar kendisini kurtarmak amacıyla hareket etse de diğer ülkeler ABD'nin yardımlarını dostane şekilde algılayarak onun yanında durmayı seçmişlerdir. Böylelikle ABD, istediği amaca ulaşabilmiştir.

Marshall Planı sonrasında ABD, Türkiye'ye yardımda bulunmaya devam etmiştir. Bu yardımlar sayesinde Türkiye, ekonomisini daha çabuk toparlayabilmiş ve ABD'ye daha da bağımlı hale gelmiştir. Demokrat Parti 1950 yılında iktidara geldiğinde liberal ekonomi görüşü benimsenmeye başlanmıştır (Gönlübol ve Sar 1974, s. 491).

2.3 NATO'NUN KURULUŞU

II. Dünya Savaşından sonra Batılı devletler, Sovyetlerin tehditlerine karşı kendilerini güvende hissedebilmek amacıyla birlik oluşturma ihtiyacı duymuşlardır. Bu bağlamda Fransa, İngiltere, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Anlaşması'nı imzalamışlardır. Bu Anlaşma ile ilgili devletler, olası bir saldırıya karşı güçlerini birleştirmeyi kabul etmişlerdir. Batı Avrupa Birliği olarak da anılan bu oluşum, NATO'nun ilk oluşumunu meydana getirmektedir (Gönlübol ve diğ. 1996, s. 152).

Batı Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkeler, II. Dünya Savaşından güçsüz şekilde ayrılan ülkelerdir. Bu nedenle her ne kadar birlik olsalar da Sovyetler Birliği'ne karşı direnebilmeleri pek mümkün değildir. Bu durum, Birlik içerisine Sovyetler karşısında temel güç oluşturabilecek ABD'nin de alınmasını gerekli kılmıştır.

Amerika, 1823 yılından bu yana inziva politikası olan Monrea Doktrinini benimsemektedir. Bu nedenle Avrupa Devletleri ile ittifak yapmayarak kendi içinde kalmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra durumların değişmesi, ABD'nin bu politikasından uzaklaşmasını gerekli kılmıştır. 1948 yılında Amerikan senatörlerinden Vandenberg, Amerika'nın güvenliğini ilgilendiren karşılıklı yardım anlaşmalarına ABD'nin katılması konusunda yetki verilmesi için Senatoya teklif sunmuştur. 11 Haziran 1948 tarihinde kabul edilen bu kararlar, Vandenberg kararları olarak adlandırılmıştır (Kibaroglu 2004, s. 7).

II. Dünya Savaşından sonra milliyetçilik akımları nedeniyle dünya genelinde bölünmeler oluşmuştur. Sovyetler Birliği ise bu durumdan yararlanarak komünizmi yaymaya geçmiştir. Öncelikle kendi etrafındaki ülkelere, sonrasında ise Romanya, Macaristan, Polonya, Bulgaristan gibi ülkelerde komünist rejimi kabul ettirmiştir. Sovyetlerin bu tutumu, Kuzey Atlantik Savunma Örgütü'nün (NATO) oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. NATO, Sovyetlerin bu yayılcı tehdidinin engellenebilmesi ve ABD'nin Ortadoğu emelleri sebebiyle kurulmuştur. ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı'ndan sonra aynı amaçla 4 Nisan 1949 tarihinde Washington'da Kuzey Atlantik İttifakını kurmuştur. Bu ittifakta Kanada, Belçika, İngiltere, Fransa, İtalya, Hollanda, Portekiz, Lüksemburg, Norveç, İzlanda, Danimarka ve ABD yer almaktadır. NATO, Sovyetler karşısında ABD'nin ön cephe savunma hattını meydana getirmektedir (Kibaroglu 2004, s. 7).

Şekil 1.4: NATO İşareti

Kaynak: www.wikipedia.org, [erişim tarihi 4 Mart 2020].

NATO, “Washington Antlaşması” olarak da adlandırılmaktadır. Bu Antlaşma, 4 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmiştir. NATO’nun kurucu üyelerine yapılacak saldırının, hepsine birden yapılmış sayılacağı bu ittifak ile kabul edilmiştir. Türkiye de ittifakın bu kabulü nedeniyle en başından itibaren NATO’ya katılmak istemiş, bu konuda ısrarcı olmuştur (Armaoğlu 2005, ss. 447-448).

2.3.1 NATO ve Türkiye

Türkiye, II. Dünya Savaşı’nda tarafsız kalmayı tercih etse de savaş sonrasında oluşan bloklanmalar içerisinde yalnız kalmak istememiştir. Savaş sonrası ABD ve Sovyetler Birliği olmak üzere iki büyük güç ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği tarafından yıllardır süregelen sıcak denizlere inme politikası kapsamında Türkiye’nin boğazlarına yönelik tehditleri, bu seçimde Türkiye’nin ABD’ye yönelmesine sebebiyet vermiştir. ABD ise stratejik açıdan önemli bir konumda bulunan Türkiye’yi yanında görmek istemiştir. Böylelikle savaş sonrasında ABD ile Türkiye yakınlığı ortaya çıkmıştır (Balta 2005, ss. 33-34).

Amerika, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile temel olarak ekonomik ölçekli şekilde Sovyetlere karşı olan tutumunu açıkça ortaya koymuştur. Ancak komünizm tehdidinin yayılmasının engellenmesi ve Ortadoğu’nun Sovyetlerden korunması konusunda bunlar yeterli görülmemiştir. Bu amaçla NATO oluşturulmuştur. NATO, temel olarak askeri içerikli bir oluşum olmuştur (Gürkan 1997, ss. 476-477).

Türkiye, NATO’ya dâhil olmak için büyük ilgi göstermiştir. Sovyetler Birliği’nin tehditleri nedeniyle bu yapı içerisinde yer almak Türkiye açısından oldukça önemlidir. Türkiye, NATO içinde yer aldığı anda kendisini güvende hissedeceğine inanmaktadır. Anlaşmanın 5. maddesinde yer alan herhangi bir saldırı durumunda üye devletlerin birbirlerine askeri destek sağlama hususu özel olarak Türkiye’yi cezp etmektedir. Ayrıca NATO üyesi devletlere verilmesi belirlenen yardımlar da Türkiye’nin ABD’den gelen yardımların kesilmeyeceği yönünde garanti oluşturmasını sağlamaktadır. Bu nedenle 1949 yılından 1952 yılına kadar Türkiye’nin gündeminde NATO üyeliği

önemli bir yere sahip olmuştur. Türkiye, bu üyelik için ciddi bir çaba sarf etmiştir (Merih 2006, ss. 136-138).

Başlangıçta Türkiye, “sınırlı coğrafi alan” sebebine dayanılarak NATO’ya dâhil edilmemiştir. Türkiye ise İtalya, Yunanistan, İngiltere ve Fransa’yı da içerecek bir Akdeniz güvenlik sisteminin kurulması gerektiğini ifade etmiştir. Akdeniz, Sovyetlerin tehdidi nedeniyle oldukça stratejik bir bölge haline geldiğini belirtmiştir. Bu durumun farkında olan ABD de Akdeniz Savunma Paktı’na gerekli desteği vermiştir. 24 Mart 1950 tarihinde Türkiye ile İtalya arasında Dostluk, Sulh ve Adlî Uzlaşma Antlaşması imzalanmıştır. Türkiye’nin İtalya ile ittifak yapmasının ardında, NATO üyeliği düşüncesi yer almaktadır. Bu anlaşma sonrasında Türkiye, NATO’ya kabul edilebileceği düşüncesine sahip olmuştur. Bu nedenle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) hükümeti, 11 Mayıs 1950 tarihinde NATO’ya resmi olarak üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak bu başvuru reddedilmiştir (Sarınay 1988, s. 79).

Türkiye, stratejik konumu nedeniyle Sovyetler Birliği ve Ortadoğu ile alakalı bir kuruluşun dışında tutulmasının mümkün olmadığını farkındadır. Akdeniz ve Ortadoğu’ya erişim konusunda Amerika ve Avrupa’nın en kestirme yollarından biri de Türkiye’dir. Bu nedenle Türkiye’nin yer almadığı bir kuruluş tam sayılmamaktadır. NATO’nun Akdeniz’i ve Ortadoğu’yu bölge haricinde bırakması mümkün değildir. Akdeniz ve Ortadoğu’nun bölge haricinde bırakılmadığı bir ortamda Türkiye’nin dışarıda bırakılması beklenmemektedir. Özellikle Türk boğazları ve Akdeniz, Avrupa’nın deniz yolu ile ulaşımı açısından oldukça önemlidir. Türkiye’nin doğusu ise kara yolu açısından Ortadoğu’ya erişim için önem taşımaktadır. Bu stratejik önem nedeniyle Türkiye, Yunanistan ile birlikte Sovyetlerin yöneldiği ülkelerin başında gelmektedir. Sovyetlere karşı yapılacak bir savunmada bu iki ülkenin göz ardı edilmesi olanaksızdır (Gürkan 1985, ss. 14-18).

ABD’nin Türkiye’nin NATO üyeliğine alınmasına bir itirazı bulunmamaktadır. Danimarka, Norveç ve Hollanda, Sovyetler Birliği’nden çekinmeleri sebebiyle Türkiye’nin NATO’ya üye olmasını kabul etmemişlerdir. Bunun sebebi, Türkiye’nin Sovyetler Birliğinin tehditlerine en yoğun şekilde maruz kalan ülkelerin başında yer

almasıdır. Rusların geçmişten bu yana sıcak denizlere inme politikası, Sovyetlerin Akdeniz ve boğazlar konusunda Türkiye'yi tehdit etmesine sebebiyet vermiştir. Sovyetlerin emellerine ulaşabilmesi açısından kilit ülkelerden biri Türkiye'dir. Bu durum nedeniyle Danimarka, Norveç ve Hollanda gibi ülkeler, Türkiye'yi NATO'ya üye kabul ederek Sovyetleri üzerlerine çekmek istememişlerdir. Danimarka, Norveç ve Hollanda haricinde Türkiye'nin NATO'ya girmesine en çok karşı çıkan ülke İngiltere olmuştur (Gönlübol 1971, ss. 34-41).

İngiltere, Türkiye'nin NATO'da yer almasını istememiştir. Bu dönemde İngiltere'ye göre Türkiye önemlidir. Ancak İngiltere, Türkiye'nin NATO'da değil Ortadoğu'daki bir savunma paktında yer almasını tercih etmektedir. Böylelikle Ortadoğu'da Sovyetlere karşı daha çok işlerine yarayacağını düşünmektedir. Türkiye haricinde Ortadoğu'da yer alan ülkeler, İngiltere tarafından siyasi rejim ve ekonomik olarak güçsüz görülmektedir. Bu ülkelerde milliyetçilik hareketleri ve darbeler yaygınlık kazanmıştır. Filistin'de yaşanan gelişmeler nedeniyle Arap ülkelerinde milliyetçilik hareketleri yaygınlaşmıştır. Bu şekilde bölünmüş bir ortamda yer alan ülkelerin Sovyet saldırısına karşı koyamayacaklarının İngiltere farkındadır. Türkiye'yi ise Batı'nın yardımı ile Sovyet saldırısına karşı koyabilecek güçte görmüştür. Bu nedenle İngiltere, Batı ile Türk savunma planlarının yapılmasını istemekte ancak bu birleşmenin NATO dâhilinde olmasını kabul etmemektedir (Beyazıt 1982, s. 57; Ülman 1967, s. 150).

Türkiye'nin NATO üyeliği konusunda direktmesi, İngiltere ve diğer ülkelerin yaklaşımları sebebiyle olumsuz sonuçlanmıştır. Arap ülkeleri, Sovyet tehdidini İsrail'in tehdidine kıyasla daha hafif görmüşlerdir. Bu nedenle Sovyetler ile ilişkilerini geliştirmekten çekinmemişlerdir. Türkiye'nin İsrail ve Batı konusundaki ılımlı tutumu, Arap ülkelerinin Türkiye'den uzaklaşmalarına sebebiyet vermiştir. Arapların bu yaklaşımı ve Sovyetlerin yoğun tehditleri, Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. Türkiye, Batıyı tercih ederken doğuya uzak kalmak durumunda kalmıştır. Ancak bu duruma rağmen dış politikada değişikliğe gitmeyerek NATO'ya dâhil olma isteğini sürdürmüştür (Armaoğlu 2005, ss. 518-519). Kanaatimizce her ne kadar o dönemde NATO'ya üye olunarak Türkiye'nin güvence altına alınmak istenilmesi doğru olarak görülebilse de Doğu ile olan ilişkilerin bu şekilde olumsuz hale getirilmesi doğru

değildir. Ülke siyasetlerinin sürekli şekilde değişebildiği gözetildiğinde Türkiye'nin tek yönlü bu dış politikasının ilerleyen süreçte Demokrat Parti hükümetini sıkıntıya düşürdüğü görülmektedir.

2.3.2 Kore Savaşı ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi

Türkiye'de CHP, 27 yıl boyunca iktidarda olan parti olmuştur. Ancak 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara Demokrat Parti gelmiştir. Demokrat Parti, seçimde % 53,3 oranla 408 milletvekilliğinin sahibi olmuştur. Parti önderi olan Celal Bayar, Cumhurbaşkanlığı'na getirilmiştir. Daha sonra Adnan Menderes başbakan seçilmiştir. Böylelikle 10 yıl sürecek olan Demokrat Parti dönemi başlamıştır. Bu süreçte Demokrat Parti, Menderes'in adı ile özdeşleşmiştir (Yücel 2002, ss. 1544-1545).

Şekil 1.5: Demokrat Parti Logosu

Kaynak: www.wikipedia.org, [erişim tarihi 4 Mart 2020].

Dış politikada Demokrat Parti, ABD'nin yardımları nedeniyle müdahalelerinin kabul edilebildiği bir dönemde iktidara geçmiştir. Demokrat Parti döneminde bu durum engellenmeyerek aksine genişletilmiştir. Devraldığı iktidarın dış politikada uygulanan

ABD yakınlığına karşı durulması söz konusu olmamıştır. Bu bağlamda önceki dış politikanın devam ettirildiği söylenebilmektedir. Bu dönemde oldukça önemli olan gelişme, Türkiye'nin NATO üyeliğine alınması olmuştur. Yıllar boyunca sürekli olarak üyeliğe katılmak isteyen Türkiye, sonunda NATO'ya kabul edilmiştir. Türkiye, 1952 yılında NATO üyeliğine girmiştir (Aydemir 2016, s. 293).

Demokrat Parti, sempati kazanmak amacıyla seçim sürecinde CHP'nin NATO üyeliği konusunda yeterli çabayı göstermediğini vurgulamıştır. Bu nedenle iktidara geldiğinde özellikle NATO üyeliğine kabul edilme konusunda ısrarcı olmuştur. Bu konuda ABD ve İngiltere'ye diplomatik baskı uygulanmıştır. Demokrat Parti'nin seçim kampanyaları NATO haricinde iç politikaya yönelik olmuştur. Bu bağlamda NATO üyeliği konusundaki ısrarları dışında dış politikada önemli değişiklikler gerçekleştirmemişlerdir. Dış politikada ABD'nin desteğini talep etmeye ve Batı yöneliminde olmaya devam etmişlerdir (Karakaş 2013, ss. 372-373; Sever 1997, ss. 64-65).

II. Dünya Savaşından sonra dünyada iki gücü oluşturan ABD ve Sovyetler Birliği, Japonların Kore'den çıkarılması görevini üstlenmişlerdir. ABD'nin teklifi ile Kore'nin kuzeyi Sovyetler Birliği, güneyi ise ABD tarafından 1945 yılında işgal edilmiştir. Kore'de demokratik bir yönetim kurulması konusunda ise anlaşma sağlanamamıştır. Bu mesele, ABD tarafından Birleşmiş Milletlere (BM) taşınmıştır. BM, Kore'de seçim yapılması gerektiğini belirtse de bu seçimler ayrı ayrı yapılarak iki ayrı cumhuriyet kurulmuştur. Kurulan iki cumhuriyet de kendini Kore'nin tek temsilcisi ilan etmiştir. ABD ve Sovyetler ise bu devletlerle işbirliği yaparak bölgedeki güçlerini korumuşlardır (Yaman 2005, s. 232).

ABD, bölgesel paktlara sıcak bakmamıştır. İngiltere bu konuda olumlu yaklaşırsa da ABD'nin tutumu nedeniyle adım atamamıştır. ABD'nin bölgesel paktlar konusundaki tutumu, Kuzey ve Güney Kore arasında ortaya çıkan Kore Savaşı ile değişmiştir. Bu savaş ile ABD, NATO haricinde bölgesel paktlara olumlu yaklaşılmaya başlamıştır. Kore Savaşı, 1950 yılında Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi istila etmesiyle ortaya çıkmıştır. BM ise bu bölgede barışın sağlanmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Bunun için

gerekirse güç kullanılabileceği vurgusunu yapmıştır. Türkiye'nin Batıya olan bağlılığını göstermek için bu durumu fırsat gören Demokrat Parti hükümeti, BM'nin kararını desteklediğini ilan etmiştir. Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye yönelik saldırısı, Batı devletleri tarafından Sovyetlerin arkasında olduğu bir saldırı şeklinde görülmüştür. Batıya bağlılığın ispatı amacıyla Demokrat Parti hükümeti, bu konuda somut bir adım atmıştır. 18 Temmuz 1950 tarihinde Kore'ye 4.500 askerden oluşan bir birlik göndermeye karar verdiğini açıklamıştır. Hükümet tarafından bu karar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) danışılmadan ve oylamaya sunulmadan alınmıştır. Bu konuda yapılan eleştirilere karşı amacın sulhu korumak olduğu vurgusu yapılmıştır (Sever 1997, s. 65). Ancak buna rağmen TBMM'ye sunulmaksızın bu şekilde ciddi bir adımın hükümet tarafından atılması doğru değildir. Meclisin etkinliği ve bu konudaki görevleri DP hükümeti tarafından yok sayılmıştır. Amaç her ne olursa olsun Kore'ye asker gönderilmesi konusundaki kararın TBMM'nin onayından geçmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesinin temel sebebi, ABD ve Batı ülkeleriyle olan ılımlı siyasetin bir gereği olarak görülmesidir. Özellikle NATO üyeliği konusunda çaba gösterilen bir dönemde Türkiye'nin aksi yönde hareket etmesi düşünülmemiştir. Ancak tek sebep bu değildir. Türkiye, Kore'ye asker gönderme kararı olarak gelecekte ortaya çıkabilecek tehlikelere yönelik yatırımda bulunmuştur. O dönemde Türkiye'nin donanması güçlü değildir. Bu nedenle Sovyetlerin sürekli tehdidi altında bulunan Türkiye'nin Kore Savaşı'na bir şekilde müdahil olmaması düşünülmemiştir. Kore'ye asker gönderilmesine yönelik karar, Türkiye açısından oldukça önemlidir. İlk kez sınır dışındaki bir cepheye asker gönderilmiştir. Türk askerinin Kore'de gösterdiği başarılar, Batı'da Türkler konusunda olumlu bir havanın oluşmasını sağlamıştır. Bu sonuç, NATO üyeliği konusunda amaçlanan bu adımın hedefine ulaşmasına yardımcı olmuştur (Turan 1999, s. 164).

Demokrat Parti hükümeti, Kore Savaşı'na katıldıktan sonra 1950 yılında NATO üyeliği için başvuruda bulunmuştur. Ancak başvuru, CHP döneminde yapılan başvuru gibi ret ile sonuçlanmıştır. Türkiye, Batı tarafından Ortadoğu'da yapacağı görevler sebebiyle yararlı görülmektedir. Ortadoğu'da Batı çıkarlarının gözetilmesi, Sovyetler Birliği'ne karşı Ortadoğu ülkelerinin Batı yanında yer alması ve bu bağlamda Araplar arasında

bölünmeye sebebiyet veren milliyetçilik hareketlerinin engellenmesi Batı'nın temel hedefleri olmuştur. ABD, bu hedeflerini gerçekleştirebilmek için bölgede İsrail Devleti'nin kurulmasını desteklemiştir. İsrail ile ABD, bölgeye müdahalede bulunabilme gücünü elinde tutmaktadır. Bu konuda Türkiye ise Batı'nın Ortadoğu'ya erişimi konusunda bir yol olarak görülmüştür. Türkiye ise Sovyet tehdidi nedeniyle Batı'nın bu isteklerine gönüllü olmuştur. Ancak Batı'nın Ortadoğu'ya yönelik isteklerini NATO üyesiyken daha güvenli ve etkili şekilde yapabileceğini vurgulamaktan geri kalmamıştır (Gerger 1998, ss. 66-69).

Batı için Kore Savaşı, Türkiye'ye yönelik beklentileri tam anlamıyla karşılamamıştır. Ortadoğu konusunda bir garanti, Batı tarafından Türkiye'den beklenilmiştir. Bu konuda İngiltere ve ABD, NATO'dan ayrı olarak Ortadoğu Pakti'nin (Ortadoğu Komutanlığı) kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Türkiye, Ortadoğu Pakti'nde yer almayı kabul etmiş ancak kendisinin öncelikle NATO'ya alınırca daha etkili ve güvenli şekilde hareket edebileceğini Batılı devletlere vurgulamıştır. Türkiye'nin kabullenici bu tutumu üzerine Batı, Türkiye üzerindeki beklentilerine istediği cevabı almıştır. Bu nedenle NATO üyeliği için endişe duyulmasına ve geciktirilmesine gerek kalmamıştır. NATO üyesi devletler tarafından Türkiye, 20 Eylül 1951 tarihindeki Ottawa Toplantısına resmen davet edilmiştir (Gerger 1998, ss. 70-71).

NATO üyeliği ile Türk dış politikasında yeni bir döneme geçilmiştir. NATO'nun temel amaçları doğrultusunda Türkiye, Akdeniz ile Ortadoğu bölgesinde savunma ve güvenlik sistemlerinin geliştirilmesine ağırlık vermiştir. Bu konuda Türkiye'nin ihtiyacı olan yardımlar, genel olarak NATO üyeleri tarafından ABD'nin sorumluluğunda görülmüştür. Bunun sebebi, NATO'nun kurulmasının temelinde ABD'nin Ortadoğu'daki emellerinin bulunmasıdır. ABD'nin Ortadoğu'da stratejik güce sahip olmak için kurduğu NATO'ya üye devletler, ABD tarafından Türkiye'ye gerekli yardımların sağlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Sovyetler ise Türkiye'nin 18 Şubat 1952 tarihinde resmileşen NATO üyeliğinden rahatsız olmuştur. Bu konuda Türkiye'ye nota vermiştir. Bu notada Türkiye'nin, kendi toprakları üzerinde Batılı devletlere vereceği üslerden doğrudan sorumlu tutulacağı açık şekilde ifade edilmiştir. Bu notadan da görüleceği gibi Türkiye'nin NATO'ya üye olması ve Batılı devletlerle bu şekilde

yakınlığını pekiştirmesi, Sovyetlerin Türkiye'ye karşı olan tutumunu daha da sertleştirmiştir. Sovyetlerin bu notası nedeniyle Türkiye, başka paktlarda da yer alarak kendini güven altına almak isteyecektir (Armaoğlu 2005, s. 520; Eroğul 2003, s. 116).

3. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ VE DIŞ POLİTİKA

3.1 DEMOKRAT PARTİNİN İKTİDARA GELİŞİ

Türkiye’de Cumhuriyetin kurulması ile birlikte 27 yıl boyunca iktidar partisi CHP olmuştur. Bu durum 1950 yılında değişmiştir. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlerde Demokrat Parti (DP), % 53,3 oranla iktidara gelmiştir. DP’nin önderi olan Celal Bayar, Cumhurbaşkanı olmuştur. Başbakan olarak ise Adnan Menderes belirlenmiştir.

Şekil 2.1: Celal Bayar

Kaynak: www.wikipedia.org, [erişim tarihi 4 Mart 2020].

DP, 10 yıl süre ile iktidarda kalabilmiş olan bir partidir. Bu dönemde ve sonrasında DP iktidarı dönemi, başbakan Adnan Menderes’in adı ile özdeşleşmiştir (Yücel 2002, ss. 1544-1545).

Şekil 2.2: Adnan Menderes

Kaynak: www.wikipedia.org, [erişim tarihi 4 Mart 2020].

II. Dünya Savaşı gibi zorlu bir süreç sonrasında Türkiye, özgür seçim ortamında genel seçimi gerçekleştirerek demokrasiye verdiği önemi göstermiştir. Doğu'daki komünizme ve Sovyetlerin tehditlerine rağmen Türkiye'de demokrasinin hâkimiyeti devam ettirmeye çalışılmıştır. Bu dönemde 27 yıldır iktidarda olan CHP yerine birkaç yıl önce oluşturulmuş DP'nin iktidara gelmesi de seçimin özgür şekilde gerçekleştirildiğinin bir göstergesi olmaktadır. DP, oyların çoğunluğunu alarak iktidara gelmiştir.

ABD, Türkiye'deki genel seçimlere yönelik olarak hangi parti iktidara gelirse gelsin Türkiye'ye yönelik olan yardımlarının devam edeceğini bildirmiştir. Türkiye'deki partilerin o dönemde dış politika olarak Batı'ya yakınlığı bilinmektedir. Bu durumun farkında olan ABD, seçim sonucunda iktidara gelecek olan partinin ilişkileri açısından sorun çıkarmayacağını öngörmektedir. Buna rağmen her ihtimale karşı genel seçimlerin sonuçları ABD tarafından yakından takip edilerek gazetelerinde yayınlanmıştır. DP döneminde de Türk-Amerikan dostluğuna vurgu yapılmaya devam edilmiştir.

3.2 DIŞ POLİTİKAYI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Türkiye’de dış politikada Osmanlı’dan Cumhuriyete istikrarlı bir seyir söz konusudur. Cumhuriyet dönemi dış politikası, genel anlamda Osmanlı Devleti’nden alınmıştır. Osmanlı’nın diplomasi geleneği, Cumhuriyet döneminde Atatürk’ün ilkeleri ile harmanlanmıştır. Cumhuriyet dönemi dış politikası, genel olarak Atatürk döneminde oluşturulmuştur. Atatürk ve arkadaşları, I. Dünya Savaşı’ndan sonra bağımsızlık temelinde politika izlemişlerdir. Bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarında dış politikada bağımsızlık üzerinde durulmuştur. O dönem dış politikasında barışçıl hareket edilmeye çalışılmıştır. Türkiye zorlu bir süreçten geçmekte olduğu için dış ülkeler ile problem yaşamak istememiştir. Bu bağlamda “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesi dış politikada temel alınan başka bir ilke olmuştur. Cumhuriyetin ilk döneminde dış politikada var olan sınırları korumaya yönelinmiştir. Çevre ülkeler ile denge kurmak ve bu dengeleri korumak istenmiştir (Şahin 2010, ss. 10-11).

Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında Musul konusunda, boğazlar konusunda, Hatay meselesinde vs. dengeleri gözeterek uzlaşmacı tutum sergilemeye çalışmıştır. O dönemde dış politikada Batı’ya yakınlık duyulsa da Sovyetler ile de denge kurulmaya özen gösterilmiştir. Türkiye, iç meselelerini çözerken dıştan etki gelmesini istememiştir. Bu dönemde çeşitli dostluk anlaşmaları imzalanmıştır. Böylelikle dış politikada kendini güvence altına almaya çalışmıştır. Bu anlaşmalarda Türkiye’ye yönelik fazla sorumluluk alınmamasına gayret edilmiştir. Diğer ülkelerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarda ise Türkiye genel olarak tarafsızlığını korumuştur. Tarafsızlık yaklaşımı, II. Dünya Savaşı’nda da açıkça görülebilmektedir. Ancak o dönemdeki tarafsızlık, pasif bir tarafsızlık olmamıştır. Türkiye, Almanya ile dış ticarete ilişki kurmaya devam etmiştir. Savaş döneminde güvenliğini sağlamak için ise Fransa ve İngiltere ile pakt kurmuştur. Böylelikle Batı tarafında yer aldığını o dönemde de belli etmiştir (Balcı 2013, s. 54).

Cumhuriyet yıllarında Türkiye, dış politikasında imzaladığı anlaşmalara, uluslararası kuruluşlara ve hukuka uygun davranmaya özen göstermiştir. Savaş sürecinde

güvenliğini tehlikeye düşürecek durumlarla karşı karşıya gelse de anlaşmalarını bozmamaya dikkat etmiştir. Bu şekilde diğer ülkelerde güven tesis etmeye çalışmıştır.

Türkiye, I. ve II. Dünya Savaşı sırasında genel olarak Batılı devletlerle yakın ilişki içerisinde olmuştur. Her ne kadar Doğu ile ilişkilerini bozmamak adına anlaşmalar gerçekleşirse de genel olarak Batı'ya yakın durmuştur. Batı'dan bu dönemlerde yardım almıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise ABD ile ilişkileri gelişmiştir. Böylelikle Türkiye, dış politikada tarafsızlıktan yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamıştır. Bu duruma gelmesinin sebeplerinden biri, Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik tehditleri olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan iki büyük güçten biri olan Sovyetlerin bu tutumu, ona karşı tek başına mücadele etme gücünde bulunmayan Türkiye'nin Batı ve özellikle ABD ile daha sıkı ilişki içinde olmasına sebebiyet vermiştir. Bu süreçten sonra Türkiye'nin dış politikasında tarafsızlık yerine Batıcılığın ön planda yer aldığı görülmektedir. Türkiye bu süreçten sonra herhangi bir tehdit altında olmasa da Batıcılık politikasını sürdürmeye devam etmiştir. Bu durum özellikle 1950'li yılların ikinci yarısından sonra daha net şekilde görülebilmektedir.

DP döneminde dış politikada Batıcılık sürdürülmeye devam etmiştir. Buna rağmen dış politikada denge kurma politikası da varlığını korumuştur. Zira bu dönemde Türkiye, diğer devletlerle ilişkilerini bozmak istememiştir. Sınırlarını korumak ve iç ilişkilerine yönelebilmek adına dış politikada dengeyi sağlamaya çaba göstermiştir. Ancak bu dönemde dış ülkelerde meydana gelen Irak ve Suriye krizleri gibi olaylar, Türkiye'nin tarafsızlık ve denge hassasiyetinde bazı değişimlere neden olmuştur. Her ne kadar tarafsız kalınmaya ve denge kurulmaya çalışılsa da Batılı devletlerin baskı ve yönlendirmeleri, Türkiye'nin onların yanında olmasını gerektirmiştir. Bu nedenle DP döneminde Türkiye, dış politikada tarafsızlık yerine aktif Batıcılık anlayışına geçiş gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Batı ve ABD, müttefik olarak görülmüştür. Doğu ile olan ilişkiler ise geri planda kalmıştır. Bu durum ilerleyen zamanlarda Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımlarda Türkiye'nin olumsuz bir tablo ile karşılaşmasına neden olmuştur (Yıldırım 2014, ss. 59-60).

DP yönetimi, Türkiye NATO'ya kabul edildikten sonra Batılı bir devlet oldukları düşüncesine kapılmıştır. Ancak Türkiye her ne kadar Batıya yakın olsa da Batı tarafından tam anlamıyla kabul görmemiştir. Bu durum DP tarafından 1957-1958 yıllarındaki Ortadoğu krizleriyle birlikte anlaşılmıştır. Türkiye bu dönemde dış politikada Batıcılığı temel aldığı için Ortadoğu ile ilişkilerine de bu boyutta yaklaşmıştır. DP yönetimi bu yaklaşımını son yıllarında meydana gelen olaylar nedeniyle yeniden gözden geçirmek durumunda kalmıştır. Özellikle 1960'lı yıllarda yaşanan Kıbrıs meselesi, füzeler krizi gibi olaylar, Türkiye'nin dış politikada tek yönlü olarak Batıcılık anlayışından uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu olaylar sonucunda Türk dış politikasında çok boyutluluğa yönelme yaşanmıştır (Matiç 2016, ss. 320-352).

Türkiye'nin dış politikadaki Batıcılık anlayışı, Ortadoğu ile ilişkilerde varlığını sürdürdüğü için Arap ülkeleri zamanla Türkiye'ye yönelik olarak şüphe duymuşlardır. Her ne kadar temelde hem Türkiye hem de Arap ülkelerinde İslamiyet yaygın olsa da Türkiye'nin Batıcılık yaklaşımı, bu devletler ile olan ilişkilerde aranın açılmasına neden olmuştur. Türkiye, çok boyutlu politika anlayışına geçerek bu konuda kısa vadede bir esneklik sağlamıştır. Ancak çok boyutlu politikanın uzun vadede bir çözüm getirmesi mümkün olmamıştır. Örneğin Türkiye her ne kadar 1967 savaşından sonra İsrail'e karşı mesafeli bir tavır takınarak Arap ülkeleri ile ilişkileri geliştirmeye çalışsa da 1974 yılındaki Kıbrıs müdahalesinde Libya haricindeki Arap ülkeleri Türkiye'ye destek çıkmamışlardır. Aynı dönemde Türkiye, çok boyutlu politika anlayışı ile Avrupa Topluluğu (AT) ve diğer Batılı örgütlere üye olmaya çalışmıştır. Türkiye'nin Batılı (Avrupalı) kimliğine sahip olma isteğine rağmen Batının Türkiye'ye yönelik böyle bir yaklaşımı söz konusu olmamıştır. Batının yaklaşımı daha çok, Türkiye'nin güvenliğinin kendi menfaatleri açısından sağlanmasına yönelik olmuştur (Yıldırım 2014, s. 59). Batı, bu yaklaşımla Türkiye'den isteklerini alabilmiştir ancak Türkiye'nin Batıcılık politikası, diğer ülkelerle arasının açılmasına ve uzun vadede güven duyulamamasına sebebiyet vermiştir.

DP dönemi dış politikası, tek boyutlu olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde Türk dış politikası tamamen Batıya yönelmiştir. Zaman içerisinde Batıya yönelim, karşılıklı çıkar ilişkisine dayanmaktan uzaklaşmıştır. Türkiye açısından tek taraflı olarak Batıya

bağımlılığa dönüşmüştür. DP dönemindeki bu değişim, zaman içerisinde Türk dış politikasında etkisini göstermiştir. Bu dönemde özellikle Ortadoğu konusundaki yaklaşımların sonuçları, DP döneminin son yıllarında yaşanan krizler ile etkisini göstermiştir. Türkiye, bu politikanın olumsuzluklarını fark etmekte geç kalmıştır. Bu geç kalış ise DP hükümetinin sonunu hazırlamıştır.

3.2.1 İç Faktörler

Dış politikanın belirlenmesinde iç politika önemli bir yere sahip olmaktadır. Dış politikanın belirlenmesinde etkili olan iç faktörler genel olarak hükümetler, siyasi kültür, iktidar-muhalefet ilişkileri, medya ve kamuoyudur.

DP dönemi dış politikasında tüzükler, hükümet programlar ve resmi söylemler önemli bir yer tutmaktadır. 1950-1960 yılları arasındaki DP döneminin hükümet programlarında genellikle benzer bir çizgi söz konusudur. Ancak her hükümet söylemi, kendi içerisinde dış politikaya yönelik bazı değişimleri de içerebilmektedir. DP döneminde millete borçluluk bulunmaktadır. Milletın yeni iktidara gelen hükümetten beklentileri bulunmaktadır. Bu beklentiler genel anlamda Atatürk ve İsmet İnönü'ye duyulan sadakat ile bağlantılıdır. Bu durum, DP üzerindeki sorumluluğun artmasına neden olmuştur. CHP'nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık olmak üzere 6 ilkesi, DP'nin programında da mevcuttur (Aydemir 2016, ss. 150-163).

DP'nin dış politikaya yönelik yaklaşımları, tüzüğünde yer bulmuştur. Buna göre DP'nin dış politikası genel olarak diğer ülkeler ile iyi ilişkilere dayanmaktadır. Güven ve işbirliği ilişkisi çerçevesinde diğer ülkeler ile olan bağlantılar varlığını devam ettirmiştir. Milletın menfaatleri için barışçıl bir dış politika benimsenmiştir. Ancak bu dış politika benimsenirken milli varlığın en iyi milli kuvvetlerle korunabileceği gerçeğinin ihmal edilmediği ifade edilmiştir (İcra 1992, s. 125).

DP'nin hükümet programlarında dış politikada diğer ülkelerle iyi ilişkiler, barışçıl yaklaşım ve işbirliği bulunmaktadır. 1950-1951 DP hükümet programında BM'ye

bağlılık üzerinde durulmuştur. ABD, İngiltere ve Fransa ile olan iyi ilişkilere de vurgu yapılmıştır. Dış politikada DP hükümeti, Batıya sadakatini korumuştur. Batı ile olan ilişkilerini sürekli şekilde artırmak ve kuvvetlendirmek istemiştir. Sovyetler nedeniyle ortaya çıkan Doğu Akdeniz güvenliği problemini çözmek için bu konuda Batılı devletlerin ilgisi çekilmeye çalışılmıştır. DP, Batı ile olan ilişkilerini sıkı tutmak isterken Yakın Doğu devletleri ile olan ilişkilerinde de dostluk tesis etmeye gayret göstermiştir (Öztürk 1968, ss. 364-365).

DP'nin 1951 yılındaki Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'dür. Köprülü, DP'nin dış politikada BM idealini benimsediğini belirtmiştir. Türkiye'nin güvenliği için barış ve istikrara yönelik dış politika izlediklerini vurgulamıştır. Ortadoğu devletleri konusunda ise yaşanan kargaşadan uzak durulmaya çalışıldığını ve dengenin gözetildiğini ifade etmiştir. DP, 1951 yılındaki ikinci hükümet programında da dış politikada ABD, İngiltere ve Fransa ile olan dostluklarını vurgulamıştır. Bu durum 1954 yılındaki üçüncü hükümet programında da devam etmiştir (Öztürk 1968, ss. 384, 422).

Şekil 2.3: Fuat Köprülü

Kaynak: www.wikipedia.org, [erişim tarihi 4 Mart 2020].

Türkiye, BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine ilk kez 1951-1952 yıllarında, ikinci kez ise 1954-1955 yıllarında seçilmiştir. Aynı zamanda NATO'ya kabul edilmiştir. Bu durumlar Türkiye'nin dış politikada Batı ile olan sıkı ilişkilerini ortaya koymaktadır. Batı ise Ortadoğu konusundaki emelleri açısından Türkiye'yi önemli bir yerde görmektedir. Bu bölgede Türkiye'nin aktif bir rol üstlenmesini istemektedir. 1955 yılında kurulan hükümet, dış politikada Balkan Paktı, Bağdat Paktı gibi bölgesel paktlara dâhil olmaya devam edileceğinin sinyalini vermiştir. Bandung Konferansı neticesinde Asya-Afrika çevresinde olunacağı, Türkiye'nin konumu gereği gerekli görülen durumları yerine getireceği bildirilmiştir. 1957 yılından itibaren Türkiye'nin Ortadoğu ilişkileri gündemdeki yerini almıştır. Bağdat Paktı ile Ortadoğu'daki barış ortamının korunmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Kargaşanın her iki tarafı ile de geçmişten gelen bağların bulunduğu, bu nedenle iki tarafın da çıkarlarının korunmasına özen gösterildiği ifade edilmiştir (Öztürk 1968, ss. 436, 457).

DP'nin hükümet programlarında ve parti tüzüğünde sürekli olarak Batı ile olan ilişkilere vurgu yapılmıştır. Batıda ise özellikle ABD ile olan ilişkilere özen gösterilmektedir. DP döneminde Batı ile ilişkiler önemsenirken Ortadoğu'nun durumu da görmezlikten gelinmemiştir. Ortadoğu sorunlarına sürekli daha fazla eğilen bir seyir izlenmiştir. Bu bölgede yaşanan krizlere çözümler üretilmeye çalışılmıştır.

Başbakan Adnan Menderes, DP döneminin dış politikasının temel isimlerinden biridir. Fuat Köprülü, Dışişleri Bakanlığı mevkiinde 1956 yılına kadar etkinliğini korumuştur. Bu dönemden sonra DP'nin son dönemlerinde ise Fatin Rüştü Zorlu'nun etkisi görülmektedir. Köprülü, önceki dönemden devralınan dış politika geleneğinin devam ettirilmesini sağlamıştır. Menderes ise Ortadoğu konusunda daha aktif bir politika izlenmesi gerektiği kanaatinde olmuştur. 1957 yılından itibaren Dışişleri Bakanlığı'nda görev alan Zorlu, dış ticaret ve iktisat konularındaki yetkinliği ile devlet kadrosunda hızla yükselmiş bir isimdir.

1954 yılından itibaren Menderes ile Köprülü arasındaki fikir ayrılıklarının belirginleştiği ve Menderes'in Zorlu'ya yöneldiği görülmektedir. Köprülü'nün parti içindeki ve kabinedeki gücü, bu sürecin uzamasına sebebiyet vermiştir. Menderes,

diplomatik ziyaretlerinde genellikle Zorlu'nun yanında hazır bulunmasını tercih etmiştir. Menderes, Kıbrıs meselesinde Köprülü yerine Zorlu'nun dış politikayı belirlemesinin daha doğru olacağı inancının yerleşmesine fırsat bulmuştur. Köprülü, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda sorunu olmadığını vurgularken Zorlu'nun bu konudaki yaklaşımları kamuoyunun Zorlu'ya yönelmesini sağlamıştır (Önal 2014, ss. 161-188).

Şekil 2.4: Fatih Rüşti Zorlu

Kaynak: www.wikipedia.org, [erişim tarihi 4 Mart 2020].

DP'de 6-7 Eylül 1955 tarihinden sonra Menderes haricindeki tüm kabine üyeleri istifa etmiş ve bir hükümet buhranı yaşanmıştır. Bu süreçte Köprülü de istifa etmiştir. 1957 yılında yeni hükümet kurulmuştur. Bu hükümet, en çok ekonomik sorunlarla baş etmek durumunda kalmıştır. O dönemde döviz sorunu ve kalkınma hamlelerindeki yavaşlama, ekonomide sorunların baş göstermesine sebebiyet vermiştir. Batı tarafından belirlenen programlara uygun şekilde sanayi hamlelerinin yapılmaması nedeniyle Dünya Bankası, Türkiye'ye yönelik kredilerini durdurmuştur. Dışişleri Bakanlığı'na getirilen Zorlu, öncelikle ekonomik sorunları aşmak amacıyla yeni bir yapılanma gerçekleştirmiştir. Ancak ülke içinde yeterli kaynak bulunamayacağı kanaatiyle ekonomik sıkıntıları çözmek amacıyla Zorlu, Batılı kuruluşların kredi olanaklarına yönelmiştir. Ekonomiyi iyi bildiği inancı ile bu makama getirilmiş olan Zorlu'nun bu çözümü, muhalefet tarafından yoğun şekilde eleştirilmiştir. Zorlu'nun ileri sürdüğü dış yardım alarak

ekonomiyi düzeltme hususu, DP hükümetinin genel politikasını oluşturmuştur. Ülke kaynaklarına yönelmek yerine sürekli şekilde dış yardım alınarak ekonominin düzeleceğine olan inanç, Türkiye ekonomisinin günden güne daha kötüye gitmesine neden olmuştur (Toker 1992, s. 276).

DP'nin son döneminde muhalefet, iktidarı kayıtsız şartsız desteklemekten uzaklaşmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik zorlukları gözeterek muhalefet, ülke ekonomisinin yalnızca kredilerle ve yardımlarla düzeltilemeyeceğini savunmuştur. Ancak muhalefetin bu eleştirileri ve Batılı devletlerin Türkiye için planladığı ekonomik kalkınma programları DP hükümeti üzerinde çok etkili olamamıştır. DP hükümeti, kendi bildiği gibi hareket etmeye devam etmiş, Batı ve ABD'nin değişen durumunu ve muhalefetin eleştirilerini dikkate almamıştır. Bu nedenle DP'nin son dönemindeki dış politikalarda ekonominin önemi hissedilmiştir. ABD tarafından ekonomik anlamda yeterli desteği sağlayamamaya başlayan DP hükümeti, ortaya çıkan değişimi geç de olsa görerek dış politikada Sovyetler Birliği ile yakınlaşma girişimlerinde bulunmuştur. Menderes'in Zorlu'yu tercih etmesi, dış politikada gerçekleştirilecek değişimin başlangıcını oluşturmuştur (Yavuz ve Özcan 2007, s. 120).

DP döneminde dış politikada etkili olan isimlerden biri Muharrem Nuri Birgi'dir. Birgi, Bağdat Paketi ve Kıbrıs meselesi gibi konulardaki çalışmaları ile dış politikaya önemli katkı sağlamıştır. 1957 yılında Dışişleri Genel Sekreteri olan Birgi, dış politikaya yönelik beyanatlar hazırlamıştır. Ancak dış politikada ağırlığını kaybetmek istemeyen Menderes, Birgi'nin beyanatları yerine TBMM'ye sunulmak üzere kendisi beyanatlar hazırlamıştır. Bu durum, DP döneminde dış politikada son sözün Menderes'te bulunduğunu göstermektedir. Menderes tarafından onay alındığı ölçüde diğer isimler de dış politikada söz sahibi olabilmişlerdir. Menderes'in bu tutumu, DP'nin son zamanlarında otoriterlik tartışmalarını gündeme taşımıştır. Ülkenin durumu ve gidişatı ile ilgili olan fikirleri göz ardı etmekten geri kalmayan Menderes, kendi fikirleri doğrultusunda aldığı kararlar ile ilerlemeyi seçmiştir. Bu nedenle Batı ve ABD'nin değişen siyasetini, Türkiye'ye yönelik tutumlarını, Türkiye'nin içine düşeceği zorlukları geç fark etmiş ve gerekli önlemleri almaya çalışmaya yönelirken darbe gerçekleştirilmiştir.

DP hükümetinin protokol ya da diplomaside bazı durumlarda aşırıya kaçan uygulamaları olmuştur. Bu uygulamalar eleştiriye maruz kalmıştır. DP, Menderes'in düşüncesi ile Ortadoğu ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmak istemiştir. Bu bağlamda 1954 yılında Ankara'da Arap ülkelerinin büyükelçileriyle toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda Arap ülkelerinin Türkiye'ye bakış açısı, Türkiye'nin Ortadoğu politikası gibi konular yer almıştır. Bu toplantıda Türkiye açısından yeni bir Ortadoğu stratejisi belirlenmeye çalışılmıştır. Toplantı neticesinde Arap ülkeleri ile Türkiye'nin ilişkilerini geliştirmek amacıyla kültürel temasların gerçekleştirilmesi, gezilerin ve davetlerin düzenlenmesi kararı verilmiştir. Böylelikle Türkiye, Arap ülkeleri ile arasını iyi tutarak Batı ve ABD'nin Ortadoğu emellerinde yardımcı olmayı hedeflemiştir (Soysal 1991, ss. 191-192).

DP döneminde Suudi Arabistan ve Mısır, Türkiye-Pakistan Paktı'na katılım konusunda olumsuz tavır sergilemişlerdir. Bu nedenle pakta yönelik olarak Ürdün, Irak ve Lübnan'a yönelinmiştir. DP hükümeti, Arap ülkelerinin liderlerinin Türkiye'yi ziyaretlerinde aşırıya kaçan iltimaslı karşılımlar düzenlemiştir. Örneğin 1954 yılında Türkiye'yi ziyarete gelen Ürdün Kralı Hüseyin, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve TBMM Başkanı tarafından karşılanmıştır. Bu durumun sebebi olarak Ürdün'ün pakta çekilmek istenmesi gösterilebilmektedir. Ancak diplomatik olarak bu şekilde bir karşılama uygun görülmemiştir (Soysal 1991, s. 193).

1955 yılında DP hükümeti ekonomik olarak kısıtlamalara gitmiştir. Ancak bu dönemde dahi Ortadoğu ülkelerinin temsilcilerinin, krallarının vs. Türkiye'ye yönelik ziyaretlerinde harcamalarda ve şatafatta aşırıya kaçılmıştır. Buna rağmen Ürdün ve Lübnan liderleri Bağdat Paktı'na katılmaya ikna edilememiş, Irak ile olan petrol sorunu çözülememiştir. Bir netice elde edilemeyen ve Türkiye'nin zararına olan bu tutum, eleştiri konusu yapılmıştır. Her ne kadar dini açıdan Ortadoğu ülkeleri ile kardeşlik algısı güdülse de fiiliyatta böyle bir kardeşliğin görülemediği belirtilmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin diplomatik ilişkilerde daha düzenli hareket etmesinin gerekli olduğu, milli menfaatlerin gözetilerek laik bir tutum sergilenmesi gerektiği savunulmuştur. Bu eleştirilerin haklılığı, 1957 yılında Suriye ile yaşanan kriz sırasında görülmüştür. Sovyet lideri, Türkiye'yi Suriye sınırına asker yığması nedeniyle tehdit etmiştir. Arap ülkeleri

ile dostluk amacı güden Menderes ise Suriye'nin sadece Türkiye açısından değil, Arap ülkeleri açısından da tehdit teşkil ettiğini belirtmiştir. Ancak Menderes'in bu açıklamaları, Arap ülkelerinde karşılık bulmamış, Türkiye yalnız kalmıştır. Bu bağlamda Menderes'in süreklilik gösteren Ortadoğu politikası, beklenen amaca ulaşamamıştır. Batı ve ABD'nin yanında yer alan bir Türkiye, Ortadoğu ülkeleri tarafından kabul görmemiş ve Türkiye Ortadoğu'da yalnız kalmıştır.

DP döneminin aşırıya kaçan tutumları, yalnızca Ortadoğu ülkeleri ile sınırlı olmamıştır. Türkiye'yi ziyaret eden Batılı devlet adamlarına karşı da aynı aşırıya kaçan tutum sergilenmiştir. Batılı devlet adamları, kendilerine denk olan kişiler yerine Başbakan, Cumhurbaşkanı gibi yüksek devlet görevlileri tarafından karşılanmış ve aşırıya kaçan şekillerde ilgiyle ağırlanmıştır. Ancak Batılı devlet adamlarına karşı sergilenen bu tutum, Ortadoğu ülkelerinin liderlerine yönelik tutumlar kadar eleştiri konusu olmamıştır. Bu durum da o dönemde Türkiye'nin Batıya bakış açısını yansıtmaktadır (McGhee 1992, ss. 167-197).

Diplomasi ve protokol kuralları konusunda DP hükümeti gerekli özeni göstermemiştir. Bu konudaki gelenekleri ve tecrübeleri göz ardı etmiştir. Aynı zamanda aşırıya kaçan ağırlamaların karşılığı da beklenen şekillerde alınamamıştır. Türk devlet adamları ise yurtdışı ziyaretlerinde benzer bir tutum ile karşılanmamışlardır.

DP hükümetinin ilk zamanlarında izlediği dış politikaya karşı muhalefet, gerekli eleştiride bulunmaktan kaçınmıştır. Bu durumun temel sebebi olarak DP hükümeti tarafından başlangıçta önceki politikaların devam ettirilmesi gösterilmiştir. Bu durumun yanı sıra muhalefet, Türkiye'nin dışa karşı tek ses olması gerektiği kanaatinde olmuştur. 1955 yılına kadar varlığını sürdüren bu yaklaşım, bu yılda yaşanan hükümet buhranı nedeniyle değişmeye başlamıştır. Muhalefet, bu yıldan itibaren eleştirilerini ciddileştirmiştir. Basın da muhalefet ile benzer seyir izlemiştir. Başlangıçta hükümete dış politika konusunda tam destek verilirken 1955 yılı sonrasında üzerindeki baskılar nedeniyle basın, hükümete yönelik eleştirileri dile getirmeye başlamıştır. Hükümeti destekleyen Havadis, Zafer gibi gazeteler dış politikanın geneline olumlu yaklaşımla yayın yapmayı sürdürmüşlerdir. Tarafsız olduğunu iddia eden Akis gazetesi ve muhalif

olan Ulus gazetesi, dış politikalara yönelik eleştirileri açık şekilde ifade etmişlerdir. Eleştirilerde Batı merkezli bakış açısı ise dikkat çekmektedir. Bu eleştiriler, kamuoyunun zaman içerisinde DP hükümetine ve icraatlarına farklı açılardan bakabilmelerini sağlamıştır.

Muhalefet ve basın DP hükümetinin dış politikasına yönelik yaklaşımları iki farklı döneme ayrılabilir. Bu dönemin sınırı 1955 yılındaki hükümet bürhanıdır. 1950-1955 yılları arasında DP, önceki geleneği dış politikada devam ettirerek Batı ile olan ittifaklarda kararlı bir tutum sergilemiştir. Bu dönemde muhalefet, DP'nin dış politikasını "milli politika" olarak benimsemiş ve ciddi eleştirilerde bulunmamıştır. Bu dönemde hem muhalefet hem de basın, dış politikada hükümeti desteklemiştir. İkinci dönem ise 1955-1960 yılları arasında kapsamaktadır. Bu dönemde hem muhalefet hem de basın tarafından DP hükümetinin dış politikası ciddi eleştirilere maruz bırakılmıştır. Bu eleştirilerin ise genel olarak Ortadoğu politikalarına yönelik olduğu görülmektedir. O dönemde Batı ve ABD'nin verdiği Ortadoğu görevlerini yerine getiren bir Türkiye görüntüsü hâkimdir. Bu durum hem Türkiye hem de Ortadoğu ülkeleri tarafından olumlu karşılanmamış, Türkiye'nin diğer ülkeler nezdindeki prestiji olumsuz şekilde etkilenmiştir (Demir 2009, ss. 54 vd.).

DP hükümetinin 1955 yılına kadar izlediği önceki dış politika geleneğinin devamını temsil eden politika durumu, Türkiye'de kamuoyu, muhalefet ve basın tarafından genel anlamda kabul görmüştür. Atatürk'ün sulh anlayışı CHP tarafından dış politikada uygulanmış, DP de iktidara geçince bu geleneği dış politikada devam ettirmiştir. Batıya ve ABD'ye yönelik olarak CHP hükümeti gibi olumlu bir yaklaşım söz konusu olmuştur. NATO ittifakı, Pakistan ile anlaşma yapılması, Balkan Paktı gibi konular da bu politikanın bir sonucu olarak DP hükümeti döneminde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye, kendini Batı camiasında yer edinmiş olarak görmeye başlamıştır. Bu nedenle Batılı bir devlet olarak Batının bölgesel girişimlerini desteklemek için Pakistan ile anlaşmaya gidilerek Bağdat Paktı'nın yolunun açılması, Türkiye için bir başarı şeklinde ifade edilmiştir.

1955 yılının Şubat ayında Türkiye ile Irak arasında Bağdat Paktı'nın ilk adımı olarak anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmanın güvenlik anlaşması olduğu DP hükümeti tarafından belirtilmiştir. Muhalefet de anlaşmanın Türkiye açısından sorun oluşturmayacağını ifade ederek hükümeti desteklemiştir. Bu durum, o dönemde DP hükümetinin Ortadoğu politikalarının muhalefet tarafından desteklendiğini ortaya koymaktadır.

DP hükümeti ikili anlaşmalarda, CENTO'nun (Central Treaty Organization - Merkezi Antlaşma Teşkilatı) hayata geçirilmesinde vs. olduğu gibi pek çok konuda TBMM'ye danışmayarak uygulama gerçekleştirmiştir. Bazı durumlarda anlaşmalar yalnızca Dışişleri Bakanının imzası ile uygulamaya aktarılmıştır. Menderes, muhalefeti çok dikkate almamıştır. Bürokrasi, askeriye ve basın üzerinde ise baskı uygulayarak istediğini elde etme gayreti içerisine girmiştir. Bu durum gerek iç gerekse dış politikada Menderes'e karşı tepki oluşmasına sebebiyet vermiştir (Aydemir 2016, ss. 276-292).

1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül olayları, Kıbrıs meselesi, Bağdat Paktı sonrası Ortadoğu'dan Türkiye'ye yönelik tepkilerin artması, hükümet buhranı gibi pek çok olay, DP hükümetinin yüksek sesle eleştirilmesine sebebiyet vermiştir. Muhalefet ise zaman içerisinde milli politika anlayışından uzaklaşmaya başlamıştır. Menderes'in muhalefet ile işbirliği ve fikir alışverişine yanaşmamasının sebebi olarak İsmet İnönü'nün siyasetteki ağırlığı gösterilmiştir. Menderes'in iktidar endişesi ile muhalefetle uzlaşmadığı belirtilmiştir. Ancak Menderes'in zaman içerisinde eleştirilerden kaynaklı olarak daha baskıcı bir tutum sergilemesi, halkın Menderes'e olan güvenini ve DP hükümetine olan inancını azaltmaya başlamıştır.

1957 yılında Kıbrıs konusunda Batı'nın tutumu, Türkiye açısından olumlu bir gelişme teşkil etmemiştir. Batı'nın Kıbrıs'a önce muhtariyet, sonra ise self-determinasyon vereceği belirtilmiştir. Türkiye'ye yönelik bir taksimden söz edilmemiştir. Ancak yaşanan bu olumsuz durum, Türk basınında örtbas edilmeye çalışılmıştır. Havadis ve Zafer gazeteleri 1957 yılındaki BM görüşmelerinde Kıbrıs konusunda karar çıkmamasını Türkiye'nin zafer kazanması şeklinde açıklamışlardır. Bu dönemde Menderes, dış politikadaki olumsuzlukları kamuoyuna yansıtmadan günü atlatmak

amacıyla basını kullanmıştır. Böylelikle ülkedeki kötü gidişat halka yansıtılmamaya çalışılmış ve süreç uzatılmıştır.

Menderes'in dış politikadaki tutumu muhalefet tarafından eleştirilse de Sovyetlerin tehditleri karşısında muhalefet, hükümetin yanında yer alarak dışa karşı birlik olduklarını göstermiştir. Sovyetler Birliği'nin tehditleri, ABD'nin Türkiye üzerinde füze üsleri kurmak istemesi ile ortaya çıkmıştır. Muhalefet ise füzelerin yerleştirilmesine değil, bu kararın TBMM ile alınmasına yönelik olarak itirazda bulunmuştur. Bu bağlamda muhalefetin o dönemde hükümete yönelik genel itirazları, ülkenin ekonomik sorunları ve kararların demokratik şekilde alınmaması olmuştur.

Menderes, 1955 yılında yaşanan hükümet buhranından sonra ihtilal endişesi yaşamaya başlamıştır. Bu nedenle muhalefete karşı bir tutum geliştirmiş, basın ve kamuoyu üzerinde baskıcı davranmaya başlamıştır. Özellikle 1958 yılında Menderes'in yaklaşımı nedeniyle ülkede bir isyan havası hâkim olmaya başlamıştır. Bu dönemde Lübnan'ın Cumhurbaşkanı'na karşı halkın ayaklanması gibi gelişmeler de yaşanmıştır. DP hükümeti, bu gelişmeleri hoş karşılamamıştır. 1958 yılından sonra ise muhalefet, DP hükümetinin Ortadoğu sorunlarına müdahale etmekten yana olan tavrını ciddi şekilde eleştirmeye geçmiştir. Yapılan bu eleştiriler ve çevre ülkelerde yaşanan ayaklanma olayları nedeniyle iktidarının devamından endişe duyan DP hükümeti, bu durumu engelleyebilmek amacıyla baskıcı bir siyaset izlemeye geçmiştir (Kürkçüoğlu 1972, s. 133).

3.2.2 Dış Faktörler

Dış politikanın belirlenmesinde etkili olan dış faktörler; güçlü devletlerin politikaları, uluslararası sistem, ittifaklar, düşmanlıklar ve dostluklar olmaktadır. DP hükümetinin dönemi, Soğuk Savaş döneminde denk gelmektedir. Bu nedenle dış politikayı bu durum doğrudan etkilemiştir. İki güç olan ABD ile Sovyetler, dönemin dış politikalarında belirleyici olmuşlardır.

II. Dünya Savaşı öncesi Avrupa merkezli olan güç odağı, bu savaştan sonra ABD ve Sovyetler Birliği'nin gücüne dönüşmüştür. Bu çift kutuplu sistemde diğer devletler,

Doğu ve Batı bloğu olmak üzere bu iki devlet çevresinde bir araya gelmişlerdir. Soğuk Savaş döneminde devletler genel olarak doğrudan silahlı çatışmaya girmekten uzak durmuşlardır. Zamanla geliştirilen nükleer silahların etkinliği de sıcak savaşın yapılmasını engelleyici bir faktör olmuştur. Bu dönemde devletlerarası ilişkiler daha çok diplomatik ilişkiler, anlaşmalar, paktlar vs. ile ilerletilmeye çalışılmıştır.

Türkiye, I. Dünya Savaşı'nda Almanya tarafında yer almış ve savaştan ciddi kayıplar ile çıkmıştır. Bu durumdan ders çıkartarak II. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmaya özen göstermiştir. Ancak ilerleyen dönemde üçüncü bir savaşın baş göstermesi ihtimaline karşı tamamen yalnız kalmayı göze alamamıştır. Sovyetlerin Türkiye üzerindeki emelleri oldukça açık olduğu için Türkiye yönünü Batıya çevirmeyi uygun görmüştür. Sovyet tehditlerine ve tehlikesine karşı yalnız kalmak istememiştir. 1945 sonrası Türk dış politikasında etkili olan Batı yanlılığı, bu durum ile açıklanabilmektedir.

Türkiye'nin Batıya eğilimi, 1945 öncesinde de söz konusudur. Batı tarafından kabul görme ve Batılı bir devlet olma isteği, uzun süre boyunca varlığını korumuştur. Bu nedenle 19. yüzyıldan bu yana hedeflenen Batılı olma emelleri gözetilerek tereddüt edilmeksizin Batıya yönelinmiştir. DP hükümeti, kendinden önce CHP hükümetinin dış politikasındaki Batı eğilimini devam ettirmiştir. Özellikle NATO üyeliği süreci ve sonrasında Batıya yönelik bir dış politika izlenmiştir. Zamanla Batı eğilimi benimsenmiştir. Sovyetlerin 1953 yılından sonra Türkiye'ye yönelik isteklerinden vazgeçtiğini bildirmesi, Türkiye'nin Batı politikasından uzaklaşmasına sebebiyet vermemiştir. Zaman zaman Batı politikası nedeniyle Batı'nın bazı yaklaşımlarının görmezden gelinmesi de bu dönemde söz konusu olmuştur. Tüm bunların sebebi, DP döneminde Türkiye'nin kendisini Batılı bir devlet olarak görmesidir. Bu bakış açısı, olayları zamanında görmesini engellemiş ve önlem alınmakta geç kalınmıştır.

1955 yılındaki Sovyetler Birliği, dünya çapında bir barışa yönelmiştir. Bu amaçla Batılı devletlerle Cenevre Silahsızlanma görüşmelerine başlamıştır. ABD ve İngiltere, Sovyetlerin bu yaklaşımı nedeniyle ona karşı bir yumuşama göstermişlerdir. Sovyetlerin komünizm konusunda diğer ülkelere baskı yapmaması durumunda anlaşılabilceği belirtilmiştir. Türkiye, Batılı devletlerin Sovyetler ile anlaşmaya varmaya çalıştığı bu

süreçte, anlaşma konularından birinin de Türkiye ve toprak bütünlüğünün olmaması için çaba göstermiştir. Cenevre'deki yapılan konferansta somut bir neticeye varılamamıştır. DP hükümeti ise her ne kadar ilgisiz gibi görünse de gelişmeleri takip etmiştir.

1957 yılında Sovyetler Birliği, Sputnik'i uzaya göndererek 3000 millik menzile ulaştıklarını göstermiştir. Sovyetlerin füzeler konusundaki bu gelişimi, ABD'de etki göstermiş ve ABD, Avrupa'ya orta menzilli füzeler yerleştirmeye başlamıştır. ABD, Türkiye'ye de 1500-2000 millik füzelerini yerleştirmek istemiştir. Bu dönemde Fransa'nın NATO'dan çekilme tehdidi gündeme gelmiştir (Gönlübol ve Sar 1974, s. 340).

ABD, Truman Doktrini ile Sovyetlere karşı somut önlemler almaya girişmiştir. Bu bağlamda Sovyetlere karşı direnç oluşturabilmek için 1947 yılından itibaren Türkiye'ye yardımda bulunmaya başlamıştır. Bu yardımlar hem ekonomik hem de askeri olmuş, sonrasında da çeşitli politikalar ile devam ettirilmiştir (Gönlübol ve Sar 1974, ss. 232-233).

Türkiye'nin NATO üyeliği konusunda ABD ve diğer devletler ağırdan alarak karşılıklı taleplerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Türkiye NATO'ya dâhil olmak istemekte, ABD ise Kuzey Kuşağı fikrini gerçekleştirmeyi beklemektedir. Türkiye ABD'den yardım isterken ABD de Türkiye'deki üslerinin kullanımını talep etmiştir. Türkiye her ne kadar NATO üyeliğine girerek istediğini elde etmiş görünse de temel olarak pek çok taahhüdün altına girmiştir. Bu taahhütler, Türkiye'nin ABD'ye bağımlılığını artırmıştır. Zaman içerisinde ABD'nin her isteğine olumlu yanıt verilmesi, ABD'den istenilenlerin alınamamasına yol açmıştır. İsteklerin elde edilememesi ise DP hükümetinin muhalefet ve basın tarafından daha fazla eleştirilmesine neden olmuştur.

Türkiye'nin dış politikasında DP hükümeti döneminde ABD önemli bir yere sahip olmuştur. NATO üyeliğinden sonra Türkiye'nin Ortadoğu politikalarında ABD'nin istekleri görülmektedir. Bu dönemde ABD hem Türkiye'ye yardımda bulunmuş hem de yardımların kullanılmasına yönelik olarak Türkiye'nin iç işlerinde planlamalar gerçekleştirmiştir. DP döneminde Batı ve ABD'nin yardımları, Sovyet tehditlerine karşı

ayakta kalabilme gücü gibi görülmüştür. Bu yaklaşım yalnızca hükümette değil, muhalefet ve basında da yer edinmiştir. Hükümetin yardım temin etmesi, o dönemde başarı olarak algılanmıştır. 1952 yılında Türkiye ile ABD arasında ikili anlaşma imzalanmıştır. 1954 yılında ise iki ülke arasında Askeri Tesisler Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu anlaşmalar ile ABD, Türkiye üzerinde kurduğu üslerin ve radar istasyonunun kullanmasının önünü açmıştır. Bu aşamadan sonra Türkiye’de NATO üslerinin yanı sıra askerleri doğrudan ABD’ye bağlı olan Amerikan üsleri de yer almıştır (Bölme 2012, ss. 50 vd.).

Türkiye, DP döneminde ABD ile anlaşmaları genellikle gizli şekilde gerçekleştirmiştir. TBMM onayına sunmayarak sözlü ya da nota teatisi şeklinde yapılmıştır. DP hükümetinin bu tavrı, hukuki açıdan sorun teşkil etmiştir. O dönemde her ne kadar Türkiye’nin ABD ile olan ilişkilerine muhalefet ve basın karşı çıkmasa da anlaşmaların TBMM’ye danışılmaksızın hükümet tarafından gerçekleştirilmesi problem oluşturmuştur. DP hükümetinin hukuki açıdan doğru görülmeyen bu yaklaşımları, muhalefet ve basın tarafından ciddi eleştiriye maruz kalmıştır (Gözen 1995, s. 73).

DP hükümeti, Türkiye’nin gerekli kalkınma planlarını uygulamaya geçirebilmesi için dış yardımların gerekli olduğunu kabullenmiştir. Ülke kaynakları bu gelişmeyi sağlamaya uygun görülmemiştir. Özellikle ABD’nin ekonomik ve askeri yardımlarının Türkiye’ye katkısı olmuştur. Zamanla ABD, Türkiye’nin en çok ithalat yaptığı ülke haline gelmiştir. Türkiye’nin ABD’ye olan bağımlılığı ve ekonomik yardım taleplerinin artmasını fırsat bilen ABD, yardımlar konusunda taleplerini artırmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye tarafından her ne kadar hoş karşılanmasa da başka bir seçenek bulunamamıştır. Bu nedenle ABD’nin farklı tavırları, Türkiye’nin ABD’ye olan bağımlılığını etkilememiştir. Bu durumun bir sebebi de Sovyet tehdidinin varlığını koruması olarak ifade edilebilmektedir. Türkiye, kendini Batılı bir devlet olarak görmüş ve dış politikada bu yönde hareket etmiştir. Bu yaklaşım, zaman içerisinde Türkiye’nin iç ve dış politikada pek çok sorunla baş başa kalmasına neden olmuştur.

ABD tarafından Türkiye’ye yapılan yardımların nerelere nasıl harcandığı takip edilmiştir. Bu nedenle yardımların nerelerde kullanıldığı belirlidir. DP hükümeti ise

yapılan yardımların koşulsuz olmasını beklemiştir. Menderes, ekonomik yardımların yetersizliğini vurgulamıştır. Bu durum zaman içerisinde kamuoyu tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Türkiye'nin kendi işini öncelikle kendisinin halletmesi gerektiği belirtilmiştir. Amerikan yardımlarının çoğunluğu ise askeri harcamalarda kullanılmıştır. Sovyetler Birliği'nin yardımları karşılıksız ve askeri yardım ayrımı yapılmaksızın özellikle bağımsızlığını yeni kazanmış ve zor durumda olan ülkelere karşı yapılmıştır. Sovyetlerin Asya ve Afrika ülkelerine yönelik bu yardımları, ABD'nin o bölgelere yardım hamlesi geliştirmesine yol açmıştır. Bu ülkeler genellikle hammadde bakımından da zengin oldukları için ABD'nin ilgisini çekmiştir. Ancak ABD'li senatörlerin bir kısmı, dış yardımlar konusunda pek çok şart ileri sürerek bu yardımları israf olarak görmüşlerdir. Sovyetler Birliği ise fazla şart koymaksızın düşük faizli kredilerle yardımlar gerçekleştirmiştir. Bu durum, ABD'nin Sovyetler ile rekabet edebilme konusunda başka çözümler ortaya koymasını gerektirdiğini göstermiştir (Matiç 2017, ss. 79-81).

1956 yılında ABD, Ortadoğu'daki Arapların sempatisini kazanmak ve bölgedeki Sovyet planlarını boşa çıkarmak için harekete geçmeyi planlamıştır. O dönemde Araplar, İngiltere ve Fransa'ya sömürgecilik faaliyetleri nedeniyle hoş bakmamışlardır. Bu nedenle Batıya karşı olumsuz yaklaşmışlardır. Bu olumsuzluk, Arapları Sovyetlere yönlendirmiştir. Durumun farkında olan ABD, Sovyetlerin Ortadoğu'daki bu avantajını değiştirmek istemiştir. Bu dönemde Süveyş Krizi yaşanmıştır. ABD bu krizde Batı yanında değil de Arapların yanında görünerek onların sempatisini kazanmaya çalışmıştır. Bu kriz, Avrupalı devletlerin ve ABD'nin farklı çıkarlara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Avrupalı devletlerin kendisini olumsuz yönde etkilemesini istemeyen ABD, 1957 yılından itibaren bağımsız bir Ortadoğu politikası izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda Eisenhower doktrinini yayınlamıştır. Bu doktrin ile ABD, Süveyş krizi sonrasında Avrupalı devletlerin Ortadoğu'da bıraktığı güç boşluğunu doldurmaya talip olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bu nedenle doktrin, ABD'nin Ortadoğu politikasında önemli bir yere sahiptir. Başkan Dwight D. Eisenhower'ın talebi neticesinde Ortadoğu bölgesini komünist tehlikeden koruyarak bu bölgeye gerekli yardımı ve işbirliğini sağlama konusu Kongre'de kabul edilmiştir. Eisenhower planına göre ABD, bölgede Sovyet saldırısı olmazsa ve saldırıya uğrayan taraf ABD'den

yardım istemezse doğrudan müdahalede bulunmayacaktır. Bu tavrın amacı, Ortadoğu ülkelerine sömürgeci olunmadığını göstermektir. Doktrinde, askeri müdahalelerin Güvenlik Konseyi denetiminde olması gerektiği de ifade edilmiştir. Eisenhower, Sovyetlerin Ortadoğu'yu ele geçirmek istediğini belirtmiştir. Bu bölgenin dinsel yönden önem taşıdığını ve materyalist Sovyetlere bırakılamayacağını ifade etmiştir. ABD'nin bu ülkelere askeri ve ekonomik anlamda yardımda bulunacağı açıklanmıştır. Arap ülkeleri, İsrail'den gelecek tehlikelere yönelik bir düzenleme bulunmaması nedeniyle doktrini eleştirmişlerdir. Doktrinin geçerlilik kazanabilmesi için İsrail o dönemde mesafeli bir tutum sergilemiştir (Kürkçüoğlu 1972, ss. 115-118).

Şekil 2.5: Dwight D. Eisenhower

Kaynak: www.wikipedia.org, [erişim tarihi 4 Mart 2020].

Türkiye, ABD'nin Eisenhower doktrinini Ortadoğu'da ABD tarafından daha etkin bir politika izlenmesi şeklinde açıklamıştır. Bu nedenle DP hükümeti tarafından olumlu karşılanmıştır. Ancak ABD bu doktrin sürecinde Ortadoğu konusunda Bağdat Paktı'nı merkeze almaktan uzaklaşmıştır. ABD'nin bu yaklaşımı nedeniyle İngiltere, Ortadoğu'da pakt çerçevesinde hareket edilmesini sağlamaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. Bunun sebebi ise İngiltere'nin Ortadoğu'daki emellerinden vazgeçmek istememesidir. ABD'nin Eisenhower doktrini ile Bağdat Paktı anlayışından

uzaklaşması, zaman içerisinde devam eden bu paktı anlamsızlaştırmaya başlamıştır (Kürkçüoğlu 1972, s. 119).

ABD'nin Ortadoğu'yu komünizm karşısında birleştirmek için ortaya koyduğu Eisenhower doktrini, Suriye ve Mısır tarafından tepki ile karşılanmıştır. Doktrinden yararlanan ise yalnızca Lübnan olmuştur. Bu nedenle beklenen amaca ulaşamamıştır. ABD, Sovyetler Birliği'nin çevreleme politikası müttefik ülkelerde füze konuşlandırılmasıyla örtbas etmeye çalışmıştır. Bu konuda Türkiye'de de Jüpiter füzelerini konuşlandırmak istemiştir. Menderes, baraj ve fabrika gibi halkın takdirini kazanacak yatırımlar yapmak için ABD'nin yardımlarına ihtiyaç duymuştur. ABD'nin füze konuşlandırma talebi ile karşılıklı yardımlaşmaya gideceklerini düşünmüştür. Bu nedenle Menderes tarafından ABD'nin füze konuşlandırma talebine olumlu yaklaşmıştır. Ancak 1960'lı yıllarda ortaya çıkan füze krizleri, Menderes'in beklediği gibi karşılıklı yardımlaşmanın bulunmadığını ortaya koymuştur (Yavuzalp 1991, ss. 81-93).

Türkiye, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Sovyet tehdidi ile baş başa kalmıştır. Sıcak denizlere inme emelleri ve boğazlar konusundaki istekleri, Türkiye açısından önemli bir sorun teşkil etmiştir. Sovyetler nedeniyle Türk dış politikasında Soğuk Savaş döneminde endişe hâkim olmuştur. Sovyetlerin DP hükümetinin son dönemlerinde yumuşama belirtileri göstermesi bile Türkiye'nin Sovyetlere yönelik temkinli tavrını değiştirememiştir. Soğuk Savaş döneminde ABD, Sovyetlerin yayılma politikasına karşı önlemler almaya yönelmiştir. Bu çerçevede Sovyetler, diğer ülkelere bir tehdit şeklinde tanıtılmıştır. Böylelikle diğer ülkelerin Sovyetlerden korkarak uzak durması beklenmiştir. Ortadoğu ve Balkanlarda ABD ve Batı'nın Sovyetlere yönelik bu söylemlerine ikna olan ülkeler, Amerikan yardımlarından yararlanmaya yönelmişlerdir. Bu dönemde eski gücü bulunmayan İngiltere, ABD ile ortak hareket ederek eski gücünü geri kazanmaya çalışmıştır. Türkiye açısından ABD ve Batı ülkeleri, Sovyetleri diğer ülkelerde olduğu gibi korku unsuru olarak kullanmışlardır. Sovyetlerin 1945 yılından sonraki tutumu nedeniyle Sovyet tehdidini ciddi şekilde hisseden Türkiye, Batı'nın desteğini almaya yönelmiştir. Batı ise Sovyetlerin yayılmasını engellemek için önemli

bir konumda bulunan Türkiye'den yararlanma yolunu seçmiştir (Kurban 2014, ss. 227-256).

1953 yılından sonra Sovyetler Birliği, Türkiye'ye yönelik tehditlerinden uzaklaştığını belirtmiştir. Boğazlar konusunda iki tarafın da kabul edeceği bir güvenlik sağlanmasının mümkün olduğunu ve Türkiye'den toprak talebinin bulunmadığını bildirmiştir. Türkiye ise cevabında bu durumdan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Türkiye, Sovyetlerin barışçı yaklaşımına şüphe ile yaklaşmıştır. Türkiye'yi Batıdan uzaklaştırmaya yönelik bir hamle şeklinde yorumlanmıştır (Sever 1997, s. 115).

DP döneminde Türkiye'nin Sovyetlerin yakınlaşma isteğini bazı durumlarda kabul edilebileceği belirtilmiştir. Örneğin Kıbrıs meselesinde İngiltere ve ABD, Türkiye'ye net bir yaklaşımda bulunmamışlardır. Bunun gibi durumlarda Batı'ya sırtımızı dönmek dahi Sovyetler ile yakınlaşma tehdidinin Batıya karşı koz olarak kullanılabileceği ifade edilmiştir. Böylelikle hem Sovyetlere karşı temkinli olunabileceği hem de Sovyet yakınlaşmasının lehimize değerlendirilebileceği savunulmuştur. Ancak bu süreçteki Türk dış politikasında bu şekilde diplomatik manevralar yapılmamıştır. Türkiye, Sovyetlerin 1957 yılında sunduğu ekonomik yardım teklifine mesafeli yaklaşmıştır. Siyasi konularda görüşme istekleri ise kabul edilmemiştir. Ancak Sovyetler, aynı yıl görevden uzaklaştırılan Molotov'dan sonra bu taleplerini yinelemiştir. Bunun sebebi ise 1945 sonrasında Türkiye'ye yönelik Sovyet tehdidinin arkasında Molotov'un yer almasıdır. 1958 yılından itibaren Türkiye, Sovyetlerin ticari ilişkileri geliştirme yaklaşımına olumlu yanıt vermeye başlamıştır. Ekonomik olarak sıkıntıda bulunan Türkiye, ithalat konusunda Sovyetleri geri çevirmemiştir. Hükümet anlamında DP döneminde ilk resmi Sovyet ziyareti ise Türkiye tarafından 1959 yılında yapılmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye'nin Sovyetler ile ilişkilerinde gelişme gözlemlenmiştir. Ancak 1960 yılında İncirlik Üssünde konuşlandırılarak Sovyetlere yönelik casusluk yapan U-2 uçağının Sovyetler tarafından düşürülmesi, ilişkilerin gerilmesine sebebiyet vermiştir. Türkiye her ne kadar U-2 uçakları ile alakası olmadığını belirtse de Sovyetler Türkiye'yi ABD'nin saldırganlıklarına hizmet etmekle suçlamıştır (Bölme 2012, s. 62).

Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin ilişkilerinin normalleşmesi, 1960'larda yaşanmıştır. Bu dönemde yaşanan Kuba Krizi gibi olaylar, Türkiye'nin ABD'ye duyduğu güvenin sarsılmasına neden olmuştur. Bunun üzerine Türkiye, çok yönlü dış politika anlayışına geçmiştir. Böylelikle hem Batı ile hem de Sovyetler ile iyi ilişkiler kurmaya yönelmiştir. Bu yıllarda Sovyetler ve komünizm konusundaki eserlerin tercüme edilmesi gündeme gelmiştir. Türkiye bu şekilde Sovyetleri ve komünizmi kendisi tanımaya çalışmıştır. Bu süreçten sonra Türkiye'nin Sovyetlere yönelik tavrı daha bilinçli olmuştur.

DP dönemi dış politikasında Türkiye, ABD'nin güvencesi olmaksızın Ortadoğu'da somut adımlar atmaktan kaçınmıştır. Türkiye bu dönemde ABD'nin 1953 sonrasındaki Kuzey Kuşağı projesine dâhil olarak Ortadoğu'ya yönelik politikalar gerçekleştirmiştir. Pakistan ve Irak ile pakt yaparak Bağdat Paktı sürecini başlatmıştır. Pakistan ve Irak'a pakt sonrasında ABD tarafından yardım yapılmaya başlamıştır. Bu nedenle bu lkeler Batı ile yakınlaşmaya geçmişlerdir. ABD ise yardımda bulunsa da kurulan paktlara dâhil olmamıştır. Bu bağlamda Türkiye o bölgede ABD adına faaliyet gerçekleştirmiş, ancak ABD'nin somut güvencesi hissedilemediğinden istenilen sonuca ulaşılamamıştır. Özellikle o bölgede önceki sömürgeci hali ile tanınan İngiltere'nin paktta yer alması, Ortadoğu lkelerinin güvenini sarsmıştır. ABD, Süveyş Krizi sonrasında Ortadoğu lkelerinin İngiltere'ye yönelik bu tutumlarının farkına varmıştır. Bu nedenle Eisenhower doktrinini ortaya koymuştur. Türkiye ise bu dönemde ABD'nin vazgeçtiği Bağdat Paktı'nı ayakta tutmaya çalışmıştır.

DP döneminde Türkiye, zellikle Kıbrıs meselesi konusunda İngiltere ile yakın durmuştur. İngiltere, Kıbrıs'ta kendisine ait üsler elde edebilmek için Yunanistan'ın istekleri yerine Türkiye'ye daha sıcak yaklaşmıştır. Süveyş Krizi sonrasında ABD'nin yanında yer alan İngiltere'nin kendi menfaatlerini elde ettikten sonra Türkiye'nin isteklerini Kıbrıs konusunda umursamayacağı Türkiye tarafından anlaşılabilmıştir. Bu nedenle 1957 yılından itibaren Türkiye, Kıbrıs'ın taksiminin gerektiğini savunmaya başlamıştır. ABD, İngiltere'nin Ortadoğu'daki etkinliğini koruyabilmesi açısından önemli bir yeri olan Kıbrıs meselesinde Yunanistan tarafına yönelmiştir. Bunun sebebi İngiltere'ye gözdağı vermek olmuştur. İngiltere ise ABD'nin bu tutumu nedeniyle

Kıbrıs meselesini uluslararası boyuttan uzaklaştırmıştır. Böylelikle Kıbrıs konusu Yunanistan, Türkiye ve İngiltere arasında çözüme kavuşturulması gereken bir konu haline gelmiştir (Yeşilbursa 2010, ss. 80-82).

Türkiye, İngiltere ile uzun müddet uyumlu ilişkiler sergilemiştir. Ancak ABD'nin Eisenhower doktrini ile İngiltere'den Ortadoğu'da uzaklaşması nedeniyle İngiltere ile olan ilişkiler gözden geçirilmeye başlanmıştır. Bu durumda ABD ile ortak şekilde hareket etmek daha mantıklı görülmüştür. Zaman içerisinde İngiltere'nin Ortadoğu'daki eski gücünü devam ettirebilmek için Bağdat Paketi'nı kurmak istediği anlaşılmıştır. Pakt dışındaki Arap devletleri bu durumdan hoşlanmayınca ABD, temkinli davranmaya yönelmiştir.

DP döneminde Türkiye, Batıya yönelik dış politika izlemesi nedeniyle tüm Batılı devletleri eşit şekilde değerlendirmiş ve temkinli olmamıştır. Bu dönemde Türkiye tarafından Batılı devletlere güven duyulmuştur. Hâlbuki Batı devletlerinin de ayrı ayrı kimlikleri bulunmaktadır. Özellikle ABD ve İngiltere, kendi çıkarlarını korumayı hedefleyici politikalar izlemişlerdir. Bu durumu göremeyen Türkiye, İngiltere'ye olan yakınlığı nedeniyle Ortadoğu ülkelerinin tepkisini toplamıştır. Türkiye, ABD'nin İngiltere'den ayrı şekilde Ortadoğu'da güttüğü siyaseti de daha sonraları fark edebilmiştir. Türkiye'nin Batıyı bir bütün olarak algılaması, Kıbrıs meselesinde de geç harekete geçmesine sebebiyet vermiştir. Böylelikle arkadan gelen bir siyaset ile Türkiye, olayların hızına yetişmekte geç kalmıştır.

3.3 DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKALARI

3.3.1 İlk Dönem: Dış Politika Geleneği

DP, 1950 yılında seçimle birlikte iktidara geldiği dönemde CHP'den Batı yönlü bir dış politika geleneğini devralmıştır. Dönemin şartları nedeniyle geleneksel Türk dış politikası olan denge siyasetinden uzaklaşmış ve tamamen Batıya yönelmiştir. Bu durumun temel sebeplerinden biri, o dönemde Sovyetlerin lideri konumunda olan Molotov'un Türkiye'ye yönelik yaklaşımlarıdır. Sovyetlerin boğazlar ve sıcak denizlere

inme emelleri, o dönemde güçsüz durumda bulunan Türkiye'yi tedirgin etmiştir. Türkiye, Sovyetler tarafından gelebilecek bir hamle durumunda yalnız başına karşı koyamayacağını bildiği için Soğuk Savaş döneminin diğer gücü olan ABD'ye ve Batı'ya yaklaşmayı tercih etmek durumunda kalmıştır. DP, her ne kadar iktidara gelmeden önce Batı karşıtı söylemlerde bulunmuş olsa da iktidara geldiğinde dönemin şartlarının Batı ile iyi ilişkiler kurmayı zorunlu hale getirdiğini görmüştür (Mert 1998, s. 8-9).

Türkiye, 19. yüzyılda Osmanlı'dan itibaren modernleşme ve gelişim anlamında Batı'ya yönelime geçmiştir. Bu tarihsel süreçten gelen Batıya karşı kendini kabul ettirme anlayışı, Sovyet tehdidi nedeniyle güvenlik ihtiyacı ile birleşmiştir. DP döneminde Türkiye, kendini Batılı bir devlet olarak kabul ettirmek istemiştir. Bu bağlamda NATO üyeliği için çaba sarf edilmiştir. NATO üyeliği sağlandıktan sonra ise DP hükümeti, kendisini Batılı bir devlet gibi görmeye başlamıştır.

DP hükümeti, Soğuk Savaş döneminin koşullarına uyum sağlayarak iki kutuplu taraftan birine yönelmeyi tercih etmiş, dış politikada orta yol aramamıştır. Ortadoğu ile Batı arasında coğrafi konum itibarıyla köprü görevi görmesinden dolayı bu konumundan yararlanarak Batıya yaklaşmıştır. Bu dönemde Kore'ye asker göndererek Batı'nın yanında olduğunu ortaya koymuştur. Menderes, iki kutuplu dünyada tarafsız kalarak arada olmanın yerinde bir yaklaşım olmadığını belirterek taraflardan birine yönelmenin doğru olacağını savunmuştur (Ahmad ve Ahmad 1976, s. 16). Bu yaklaşım dönem itibarıyla doğru görülebilse de yalnızca tek bir yöne bağımlı hale gelinerek diğer yönden tamamen uzaklaşılması doğru değildir. Bu durum da zaman içerisinde anlaşılmış ve politika değişikliğine gidilmeye çalışılmıştır.

Türkiye, 1945 yılında ülkedeki demokrasiyi göstermek adına çok partili hayata geçmiştir. DP, yapılan ilk seçimlerde ana muhalefet partisi olmuştur. 1950 yılındaki seçimlerde ise tek başına oyların çoğunluğunu alarak iktidara gelmiştir. DP hükümeti ilk yıllarında önceki dış politika ekseninde devam etmiştir. İlerleyen zamanlarda dış politikada farklılaşmalar görülmeye başlanmıştır. CHP, DP öncesi dönemde her ne kadar Batıya yönelse de denge siyaseti gözetmeye devam etmeye çalışmıştır. Özellikle

II. Dünya Savaşı zamanında tarafsız kalabilmek için dış politikada üstün çaba sarf edilmiştir. Batı ile ilişkiler siyasi ve ticari ilişkiler kurulurken Sovyetler Birliği ile de karşılıklı saldırmazlık anlaşması imzalanabilmiştir. CHP'nin dış politikadaki denge siyaseti, Batı tarafından Türkiye'nin güvenilmez bir müttefik şeklinde algılanmasına neden olmuştur. DP hükümeti ise Batıdaki bu algıyı değiştirmek için çabalamıştır. ABD'nin Truman doktrini ve Marshall planı ile ABD merkezli bir Batı politikası güdülmeye başlanmıştır. Amerikan güvencesini kesinleştirebilmek adına NATO'ya üyelik konusunda ciddi adımlar atılmıştır. DP hükümeti, dış politikada ABD'ye ve Batıya yönelim nedeniyle Batıyı tek vücut halinde görmüş ve zamanla devletlerarasındaki farklılaşmaları anlamakta gecikmiştir.

DP hükümeti döneminde Türkiye, Batı ile olan ilişkilerine hümanizm anlamı yüklemiştir. Batı ülkelerinin Türkiye ile birlikte Ortadoğu'daki Arap devletlerine yardım etmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Bu nedenle Batı tarafından kendisine yüklenen sorumlulukları görev bilinci ile Ortadoğu'da yerine getirmeye çalışmıştır. Ancak bu süreçte Türkiye, özellikle ABD ve İngiltere'nin Ortadoğu'da hümanizm vs. adına değil kendi çıkarları çerçevesinde hareket ettiklerini geç anlayabilmiştir. DP hükümeti ilk yıllarında Batıya yönelim nedeniyle dış politikada Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkilerini ihmal etmiştir. Bu konuda zaman içerisinde Menderes, dış politikada Ortadoğu'daki Arap ülkeleri ile ilişki kurmaya yönelmiştir. Ancak geç kalınan bu hamle nedeniyle Türkiye ile Ortadoğu ülkelerinin ilişkileri olumlu şekilde seyretmekten uzak kalmıştır (Bağcı 2011, ss. 42-43).

DP döneminde Ortadoğu ülkelerinin Batıya sempati duyduğunun söylenmesi pek mümkün değildir. Bu durum, Batı ülkelerinin geçmişten gelen sömürgecilik anlayışlarıyla yakından ilgilidir. Bu nedenle Türkiye, hem Ortadoğu ülkeleri hem de Batı ile olan ilişkilerini geliştirme konusunda zorlanmıştır. Ayrıca Ortadoğu'daki Arap ülkeleri, Türkiye'ye de çok sempatiyle yaklaşmamışlardır. Türkiye'nin Batı ile yakın ilişki içerisinde olması nedeniyle Ortadoğu ülkeleri Türkiye'ye mesafeli davranmışlardır. Bu nedenle Türkiye'nin Batı'nın istediği gibi Ortadoğu ile Batı arasında köprü görevi görmesi kolay olmamıştır. Türkiye, Müslüman ülkeler tarafından olumlu karşılanmak açısından DP döneminde ezanın tekrar Arapça okunması ve dini

kurumlara yönelik kısıtlamaların azaltılması gibi iç politikada değişiklikler gerçekleştirmiştir. DP döneminde Ortadoğu ülkeleri ile Türkiye'nin ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir (Kürkçüoğlu 1972, s. 39).

1949 yılında Sovyetlerin Batıdaki ilerleyişini durdurmak için kurulan NATO'ya üyelik, Türkiye tarafından bir askeri ittifaktan ziyade Batılı bir devlet olarak kabul edilmek şeklinde algılanmıştır. Özellikle NATO'ya İtalya'nın dâhil edilmesi, Akdeniz konusunda Türkiye'yi endişelendirmiştir. NATO ile ABD, Batı liderliğini tescillemiştir. Sovyetler Birliği ve ABD arasındaki çekişme, Kore Savaşı'nda kendini göstermiştir. Türkiye ise NATO'ya kabul edilirse kendini güvende hissedeceğini düşünmüştür. Bu nedenle DP hükümeti iktidara geldikten hemen sonra Kore'ye BM'nin çağrısı üzerine asker göndermiştir. Türkiye'nin bu durumunu ve stratejik açıdan önemini değerlendiren ABD, 1952 yılında Türkiye'nin NATO'ya üye olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Türkiye'de gerek hükümet gerekse muhalefet tarafından bu üyelik oldukça olumlu şekilde karşılanmıştır. NATO üyeliğinden sonra Türkiye, kendini daha güvende hissederek Balkan Paktı, Bağdat Paktı ve Kuzey Kuşağı projeleri konusunda daha somut adımlar atmaya yönelmiştir (Yeşilbursa 2010, ss. 68-69).

DP döneminde İngiltere, Ortadoğu Komutanlığı (ODK) oluşturmak istemiştir. Böylelikle Ortadoğu ülkelerinin Sovyetlere karşı birleştirilebileceğini savunmuştur. İngiltere, Ortadoğu'da kaybettiği nüfuzu sağlamaya çalışırken Türkiye'nin de içinde yer aldığı birkaç devlet ile ODK'yı oluşturmak istemiştir. Türkiye ise NATO üyeliğinden sonra ODK'ya olumlu yaklaşıma başlamıştır. Menderes, Ortadoğu'da aktif rol oynayan bir Türkiye'nin Batı müttefikliği açısından önemli olduğunu savunmuştur. İngiltere tarafından Türkiye, hem coğrafi konumu hem de Ortadoğulu ve Müslüman bir ülke olması nedeniyle ısrarla ODK'ya dâhil edilmeye çalışılmıştır. Böylelikle tamamen Batı simgesi taşımayacak olan ODK'ya Ortadoğu ülkelerinin daha sıcak yaklaşabileceğini düşünmüştür (Kürkçüoğlu 1972, s. 34).

Türkiye, ODK'ya destek verdikten sonra Sovyetler tarafından nota almıştır. Batı'nın Ortadoğu politikasına Türkiye'nin destek vermesi, Sovyetlerin Türkiye'ye baskı uygulamasına sebebiyet vermiştir. Sovyetler, ODK nedeniyle ortaya çıkabilecek

durumlardan Türkiye'yi de sorumlu tutacaklarını açıkça ifade etmişlerdir. Türkiye ise kendisini savunmak amacıyla önlem almaya çalıştığını bildirmiştir (Yeşilbursa 2010, s. 74).

İngiltere, ODK'nın beklenen başarıya ulaşamaması nedeniyle Ortadoğu Savunma Organizasyonu (ODSO)'yu hayata geçirmek istemiştir. ODSO ile İngiltere, Ortadoğu'da askeri komutanlık yerine savunma ve planlama organizasyonu oluşturmayı hedeflemiştir. Ancak ODSO da ODK gibi sonuçsuz kalmıştır. 1952 yılındaki Mısır İhtilâli ile Batı ile Arap dünyası keskin çizgilerle ayrılmıştır. ODK ve ODSO başarısızlıklarından sonra ABD, 1953 yılında Kuzey Kuşağı projesini gündeme getirmiştir. Suriye, Irak, Pakistan, İran ve Türkiye'nin bu kuşakta yer alması planlanmıştır. Bu proje ile ABD, Ortadoğu konusunda inisiyatifi eline almaya geçmiştir (Yeşilbursa 2007, s. 10).

3.3.2 İkinci Dönem: Batı Merkezli Dış Politika ve Ortadoğu

DP hükümeti, NATO üyeliğine kabulden sonra Türkiye'yi Batılı bir devlet olarak görmüştür. Bu nedenle dış politikada bu doğrultuda hareket edilmeye başlanmıştır. Bu hareket, 1958 yılında Bağdat Paktı'nın çözülmesine kadar devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye, Batı merkezli dış politika izlemiştir. Bu amaçla Batı adına hareket etmiş, paktlar kurmuştur.

DP hükümeti İngiltere ve ABD'yi Batı kavramı içerisinde bir bütün olarak kabul etmiştir. Bu devletlerarasındaki çıkar çatışmaları bu dönemde göz önüne alınamamıştır. Sovyetlerden Türkiye'ye gelen notalar, Türkiye tarafından bu devletlere bildirilmiştir. Ancak bu süreçte Türkiye'nin ODK konusundaki temkinli yaklaşımı, asıl söz sahibinin ABD olduğu kanaatinde bulunduğunu göstermektedir. Bağdat Paktı ve Süveyş Krizinde ABD ile İngiltere'nin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri Türkiye tarafından anlaşılmıştır. Devletlerin dış politikalarda dostlarının bulunmadığı, devlet çıkarları adına müttefiklerinin bulunduğu görülmüştür.

ABD’de 1953 yılında Dwight Eisenhower iktidara gelmiş ve ABD, Ortadoğu’da daha aktif bir siyasete geçiş yapmıştır. O dönemde ABD tarafından Ortadoğu ülkelerinin Sovyetlerden değil İsrail’den rahatsızlık duydukları belirlenmiştir. Bu nedenle Arap-İsrail problemi konusunda tarafsız bir profil çizilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Arapların İngiltere’nin eski sömürgeci halini unutmadıkları bilindiğinden Süveyş konusunda sömürgecilik karşıtı söylemler ifade edilmiştir. Böylelikle ABD, Araplarda olumlu bir izlenim bırakmaya gayret göstermiştir (Sever 1997, ss. 107-108).

ABD, köprü konumunda olan Türkiye ile insan gücü açısından önemli olan Pakistan’ı harekete geçirerek Ortadoğu’da bir pakt kurmak istemiştir. ABD Dışişleri Bakanı Dulles, Kuzey Kuşağı projesinin etkili olabilmesi için Batılı ülkeler yerine bölge ülkeleri tarafından pakt kurulması gerektiğini savunmuştur. Bu bağlamda 1954 yılında Türkiye-Pakistan Anlaşması ile Kuzey Kuşağı projesi başlatılmıştır. Pakistan, ABD’nin ekonomik ve askeri yardımlarına karşılık bu paktta yer almaya gönüllü olmuştur. Balkan Paktı ile bu süreç devam ettirilmiştir (Sever 1997, ss. 114, 120).

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya, Balkan Paktı’nı oluşturmuşlardır. Bu pakt, dışarıdan gelen saldırılarda tarafların ortak hareket etmesini öngörmüştür. 1954 yılında pakt, NATO ile uyumlu çalışacak askeri ve ekonomik işbirliğine dönüştürülmüştür. Ancak 1955 yılından sonra Sovyetlerin barışçıl politika izlemesi, NATO üyesi olmayan Yugoslavya açısından olumlu sonuç vermiş ve Yugoslavya, Sovyetler ile olan sorunlarını çözmüştür. Başından beri NATO’da yer almak istemeyen ve yalnızca kendi güvenliğini sağlamak isteyen Tito, Sovyetler ile ilişkilerini düzelttikten sonra hem Batıya hem de Sovyetlere olan mesafesini korumuştur. Bu durum ise Balkan Paktı’nı anlamsızlaştırmıştır. Yunanistan da Kıbrıs konusunu gündeme getirmiş ve bu pakt daha başlangıç aşamasında geçersiz hale gelmiştir.

Türkiye ile Pakistan arasında imzalanan dostluk anlaşması ile Bağdat Paktı’na giden sürecin ilk adımı atılmıştır. ABD ise Pakistan’a sözünü verdiği yardımları bu süreç itibariyle gerçekleştirmeye başlamıştır. Pakistan sonrası İran’ın Kuzey Kuşağı projesine dâhil edilmesi meselesi gündeme getirilmiştir. ABD, İran’a da yardımlar sağlayarak bu projeye dâhil olmasını sağlamaya yönelmiştir. Bağdat Paktı sürecinde ise Irak’ın

eklenmesi önemli bir konu olmuştur. 1954 yılında ABD ile Irak arasında askeri yardım anlaşması gerçekleştirilmiştir. Bu süreçten sonra Irak, pakta katılma konusunda olumlu bir tavır içine girmiştir (Kürkçüoğlu 1972, ss. 54-55).

Türkiye ile Irak'ın anlaşması, başka ülkelerin katılımına açık tutulmuştur. İçeriden ve dışarıdan gelebilecek saldırılar konusunda bu anlaşma işbirliğini ifade etmiştir. Mısır, Türk-İrak Paktı'na itiraz etmiştir. Irak lideri Nuri Sait ise Arap Birliği'ne aykırı davranışın Mısır olduğunu belirtmiştir. Mısır lideri Nâsır, Nuri Sait aleyhine kampanya başlatarak Arap davasına ihanetle suçladığı Sait'e karşı darbe tasarlamaya geçmiştir. Sait ise Mısır'ın bu tavrı nedeniyle suikast tehlikesi ile yaşamıştır. Bu nedenle Irak'ta sıkı güvenlik tedbirleri alınmıştır. 1955 yılında Bağdat'ta anlaşma imzalanarak Türk-İrak Paktı kurulmuştur. Mısır'ın tepkileri nedeniyle Irak, Türkiye, Afganistan, İngiltere ve İran ile Irak'ın öncesine dayanan Sadabat Paktı'nın bulunduğunu hatırlatmıştır. Türkiye ise ABD'nin yer almadığı paktlarda tek başına bulunmanın tehlikesini görerek ABD'nin de bu paktlara dâhil olması gerektiği yönünde bir dış politika izlemeye başlamıştır. Ancak ABD, bu paktlara dâhil olmaktan uzak durmuştur.

1955'lerde iki kutuplu Soğuk Savaş dönemi açısından Bağlantısızlar olarak üçüncü bir grup oluşturulmaya başlanmıştır. Bu grup, ne ABD ne de Sovyetler tarafından yer almak istememektedir. Tarafsızlık amaçlayan bu grup, Sovyetler tarafından ılımlı şekilde karşılanmıştır. Batı ise bu grubu desteklemek istememiştir. Batının yanında yer almayı seçen Türkiye de Bağlantısızlar Hareketi'nin hüsrarla sonuçlanacağını belirtmiştir. Zorlu'ya göre tarafsızlık iyi niyetli gibi görünse de yarardan fazla zarar ortaya koyabilme kapasitesine sahiptir (Kürkçüoğlu 1972, s. 77).

Bağlantısızlık politikasını benimseyen Mısır lideri Nâsır'dan Türkiye tedirgin olmuştur. Bu yüzden DP hükümeti tarafından Nâsır yönetimi yakın gelecekteki düşman gibi algılanmıştır. Her ne kadar Nâsır kendi ülkesinin çıkarları için bir politika gütsede Batı adına hareket eden Türkiye, bu durumu bir tehdit olarak görmüştür (Sever 1997, ss. 206-207).

ABD'nin Kuzey Kuşığı projesinin en önemli ayağı, Bağdat Paktı'dır. Bağdat Paktı ile Ortadoğu'nun kuzey kısmındaki ülkelerin bir çatı altında toplanması hedeflenmiştir. Böylelikle Sovyetler açısından o bölgede bir set oluşturulmak istenmiştir. Diğer paktlarda olduğu gibi Bağdat Paktı'nda da Batı adına öncülüğü Türkiye üstlenmiştir. Bağdat Paktı'na öncelikle İngiltere dâhil olmuştur. İngiltere'nin pakta katılım amacı, Ortadoğu'dan tamamıyla uzaklaşmamak istemesidir. Irak ve Pakistan da bu paktta yer almışlardır. İran, pakta dâhil olan diğer bir ülkedir. Bu durum Mısır'ı oldukça rahatsız etmiştir. ABD'nin pakta doğrudan dâhil olmaması ise bu paktın Ortadoğu'da tercih edilmesini engellemiştir. Bağdat Paktı, diğer paktlar gibi istenilen sonuca ulaşamamış, paktta yer alan ülkeler özellikle de Türkiye açısından olumsuz bir tabloya sebebiyet vermiştir. Arap ülkelerinin Türkiye'ye yönelik karşıtlıkları artış göstermiştir (Kürkçüoğlu 1972, ss. 71-72).

Sovyetlerin 1901 yılında İran ile imzalanan anlaşma gereği çıkarlarının tehlikede olması halinde İran'a asker sokma hakkı mevcuttur. Bu anlaşma nedeniyle İran, Sovyetlere karşı endişe halinde olmuştur. İran'ın Bağdat Paktı'nda yer almasından sonra Sovyetler, İran'a nota göndermiştir. Notada İran'ın Batılılar tarafından kurulan bir topluluğa girerek Sovyetlerin çıkarlarını tehlikeye düşürdüğü belirtilmiştir. İran ise bu paktın Sovyetler ile olan ilişkileri bozmayacağını ifade etmiştir. Irak, İran, Pakistan ve Türkiye yer alsa da ABD'nin Kuzey Kuşığı projesinin eksikleri varlığını devam ettirmiştir. Kararsız kalan ancak Batıdan yana bulunan Ürdün ve Lübnan, paktta yer almamıştır. Türkiye, bu devletleri pakta çekmenin yolunun Sovyetler değil İsrail tehdidine karşı güvence olduğunu savunmuştur. O dönemde Arap devletlerinin Sovyetlerin tehditlerine yönelik endişeleri söz konusu değildir. İsrail haricinde Arap devletlerinin ilgisi, Sovyetlerden daha cazip yardım tekliflerinin Batı tarafından sunulması ile çekilebilecektir. İsrail ya da yardım konusu çözümlerse Arap devletlerinin Kuzey Kuşığı projesine çekilebileceğine inanılmıştır. Ancak ABD, İsrail karşıtı söyleme sıcak bakmamıştır. Yardım konusunda ise Batılı devletler bu yardımların boşa gitmesinden endişe etmişlerdir. Batı ve ABD'nin bu yaklaşımı nedeniyle Sovyetlerden rahatsızlık duymayan Arap ülkeleri Bağdat Paktı'na çekilememiş ve beklenen başarı sağlanamamıştır. Pakt üyeleri arasındaki bağlar ve ilişkiler de bu nedenle yakın olamamıştır (Kürkçüoğlu 1972, ss. 69-71).

Bağdat Paktı, Batıya karşı tepkili olan Arap ülkelerinin Doğuya yönelmesine sebebiyet vermiş ve ters etki ortaya çıkarmıştır. Bu pakta özellikle tepkili olan Mısır, Doğu bloğunda yer alan Çekoslovakya ile silah anlaşması gerçekleştirmiştir. Mısır, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerini geliştirebilmek için Ortadoğu'ya yöneldiğini belirtmiştir. Batının İsrail ve yardımlar konusunda Türkiye'ye yardımcı olmaması nedeniyle Türkiye, paktın etkinliğini sağlayamamıştır. Bu nedenle pakt üyeleri arasında samimi ilişkiler tesis edilememiş, Mısır da pakt karşıtı söylemlerine ve hamlelerine devam etmiştir. Bu durum, Bağdat Paktı'nın Sovyetleri çevreleme politikasının uygulanabilirliğini engellemiştir. Pakt, Türkiye açısından da Batı yanlısı görüntü çizilmesi sebebiyle Arap ülkelerinin tepkisinin çekilmesine sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda Türkiye ile Arap ülkelerinin arası daha da açılmıştır.

1956 yılında Süveyş krizi çatışma boyutuna gelmiştir. Fransa ve İngiltere, kanal bölgesini işgal etmiştir. İsrail ise Mısır'a saldırmıştır. Bağdat Paktı üyeleri bu duruma tepki göstermişlerdir. İngiltere, pakt üyesi ülkelerin tepkisini çekmemek adına tepkilere ılımlı yaklaşmıştır. Türkiye de İsrail'deki büyükelçisini geri çekmiştir. Ancak Türkiye-İsrail arasındaki ticari ilişkilerin varlığını sürdürmesi ve İsrail'e başkaca ciddi tepkinin verilmemesi, Türkiye'ye karşı Arap ülkelerinin daha soğuk bir tutum sergilemesine neden olmuştur (Gönlübol ve Sar 1974, s. 307).

Irak'ın başbakanı Nuri Sait, İngiltere'nin Süveyş politikası nedeniyle gözden düşmeye başlamıştır. Bu nedenle Sait, İngiltere karşıtı tutum takınmıştır. ABD'nin de bu yönde bir tutum takınmazsa Ortadoğu'da Arap ülkeleri tarafından destek göremeyeceğini açıkça ifade etmiştir. Ancak Sait'in değişen tutumu, onun İngiliz dostu şeklinde tanıtılmasının önüne geçememiştir. Arap ülkeleri, Bağdat Paktı'nın İngiltere'nin bir oyunu olduğunu savunmuşlardır. Türkiye de Irak ile mesafeli olmaması nedeniyle eleştirilmiştir. Bu dönemde ABD, kişiler yerine genel çerçeve ile ilgilenmiştir. 1957 yılındaki Bağdat Paktı toplantısında Nuri Sait, İngiltere'nin pakttan çıkarılmasını teklif etse de İran ve Türkiye bu durumu kabul etmemiştir. Bu durum nedeniyle paktın samimiyeti sorgulanmaya başlamıştır. ABD ise paktı kurtarmak yerine farklı stratejiler üretmeye yönelmiştir. Buna rağmen Eisenhower doktrini ile 1957 yılında ABD, paktın askeri komitesinde yer almaya karar vermiştir. Bunun haricinde pakt üyelerine

ekonomik yardımda bulunmayı da kabul etmiştir. ABD yardımlarının büyük kısmı, ulaşım ve iletişime harcanmıştır. ABD'nin askeri komitede yer almasının ve yardımda bulunmasının temel sebebi, Mısır lideri Nâsır'ın anlaşmaya yanaştıramayacağını anlaşılması olmuştur. Zira ABD'nin Eisenhower doktrininde Ürdün, Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan, Komünizme karşı birleştirilmek istenmektedir. Askeri komitede yer almak ABD'ye karşı herhangi bir sorumluluk getirmese de müttefiklerinin yanında yer aldığı göstermesi açısından önem taşımaktadır. ABD'nin bu kararına Suriye, Mısır ve Sovyetler tepki göstermiştir (Matiç 2017, ss. 160-163).

Bağdat Paktı, Arap Ortadoğu ile Arap olmayan Kuzey Kuşağının arasındaki ilişkilerin uzaklaşmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle bu pakta yönelik olarak Mısır'ın tepkisi etkili olmuştur. Pakt, ODK ve ODSO'nun devamı gibi görülmüştür. Ancak Bağdat Paktı'nın temelinde yer alan Kuzey Kuşağı projesi ABD'nin ürünüdür. Pakta İngiltere'nin yer alması, Ortadoğu'daki devletlerinin İngiliz sömürgeciliğinin bir devamı gibi pakta görmesine neden olmuştur. Bu durum, devletlerin pakta karşı tepkili olmasına sebebiyet vermiştir. Ortadoğu ülkeleri tarafından İngiltere ile yakın ilişkileri bulunan ABD de İngiltere gibi görülmüş, Türkiye ise bu devletlerin kuklası şeklinde algılanmıştır. Bu nedenle Ortadoğu ülkeleri tarafından Türkiye'ye güven sağlanamamıştır.

Bağdat Paktı'na Mısır ve Suriye tepki koyarken Ürdün ve Lübnan ise daha ılımlı olmuştur. Ancak Lübnan lideri Chamoun, Suriye ile olan ilişkiler nedeniyle pakta karşı temkinli olmaları gerektiğini belirtmiştir. Türkiye, Lübnan dâhil edilebilirse pakta Ürdün'ün de dâhil olacağını savunmuştur. Chamoun, Suriye'den çekindiği için Suriye'nin ikna edilmesi durumunda Lübnan'ın da pakta yer almaktan endişe duymayacağını açıklamıştır. Bu nedenle Lübnan ve Ürdün'ün pakta yer alması sağlanamamıştır. Pakt, Türkiye ile Ortadoğu ülkelerinin arasının iyice açılmasına neden olmuştur. Türkiye, Mısır ile Suriye'nin yeni bir Arap Paktı kurmak istemelerine tepki göstermiştir. Menderes, komşusu olan Suriye'ye konu ile alakalı nota göndermiştir. Suriye ise İsrail'e karşı kendilerini korumak için böyle bir pakt oluşturulmasını düşündüklerini belirtmiştir. Türkiye ile Suriye'nin karşılıklı notalaşmaları, iki komşu ülke arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine yol açmıştır (Kürkçüoğlu 1972, ss. 74-76).

Türkiye, bu dönemde net şekilde İsrail'in karşısında ya da yanında bir politika oluşturmamıştır. 1955 yılında Irak'a, İsrail saldırısı durumunda Türkiye'nin yardım edeceği bildirilmiştir. Arap devletlerine ılımlı bir görüntü vermek için ise İsrail'in 1947 yılındaki sınırlarına geri çekilmesi gerektiğini bildirmiştir. İsrail, Türkiye'nin bu söylemlerine tepki göstermiştir. Türkiye'nin İsrail konusundaki karmaşık tutumu, hem Arap ülkelerinin hem de İsrail'in tepkisinin çekilmesine neden olmuştur (Yılmaz 2010, ss. 9-24).

Ürdün'ün yönetiminde meydana gelen çalkalanmalar ve İngiltere ile olan ilişkiler, 1955 yılının sonlarında Ürdün'de Bağdat Paktı karşıtı hareketlerin yükselmesine sebebiyet vermiştir. Ürdün, yönetim değişikliğinden sonra Mısır ile askerî anlaşma imzalamıştır. 1957 yılında Ürdün'de hükümet krizi yaşanmıştır. Kral Hüseyin, seçimi kazanan partileri dağıtmıştır. Batı yardımını kabul ederek Nâsır taraftarlarını hapsedmiştir. Suriye'de ise 1957 yılındaki seçimlerde Nâsır yanlıları galip gelmiştir. Ortadoğu ülkelerinde yaşanan bu farklılıklar zamanla gerilimleri ortaya çıkarmış ve Bağdat Paktı'nın da sonunu hazırlamıştır.

Suriye ve Mısır, Birleşik Arap Cumhuriyeti kurmuşlardır. Bu süreçte Ürdün ve Irak da federasyon ilan etmişlerdir. Bu federasyonun başında Irak Kralı Faysal yer almıştır. Irak'ın bu girişimi, Bağdat Paktı'nın tehlikeye sokmuştur. Ürdün'ün paktta yer almaması nedeniyle endişe ile bu durum karşılanırsa da Irak, paktta kalınacağını bildirmiştir. Batı tarafından Irak-Ürdün Federasyonu, Ürdün'ü Mısır'dan uzak tutacağı gerekçesiyle olumlu karşılanmıştır. Birleşik Arap Cumhuriyeti ile Irak-Ürdün Federasyonu her ne kadar karşı iki kutup olsa da ikisinin ortak noktası İsrail düşmanlığı olmaya devam etmiştir. Bu nedenle ABD, Ortadoğu'da yer almak istiyorsa İsrail konusundaki yaklaşımını gözden geçirmek durumunda görülmüştür (Matiç 2017, ss. 172-173).

1958 yılında Bağdat Paktı'na üye Müslüman ülkeler arasında İstanbul'da toplantı yapılması için hazırlık yapılmaya başlanmıştır. Ancak hazırlıklar devam ederken Irak'ta hükümet darbesinin gerçekleştiği öğrenilmiştir. Bu nedenle toplantıda Irak darbesi konuşulmuştur. Darbe konusunda komünistler ve Nâsır suçlanmıştır. Türkiye, her ne

kadar yeni Irak hükümetine olumlu mesajlar gönderse de Irak'ın pakta yaklaşımı değişmiştir. 1959 yılında Irak, Bağdat Paktı'ndan resmi olarak çekilmiştir. Irak çekildikten sonra Bağdat'ı kalmayan bir Bağdat Paktı'nın önemi de kalmamıştır. Bu süreçten sonra ikili anlaşmalar yapılmıştır. Bu bağlamda hem ABD hem de Türkiye, dış politikada yeni bir yapılandırmaya gitme gereksinimi duymuşlardır. Zira DP yönetimi, Ortadoğu'da Batının çıkarları için hareket etmeye gayret gösterirken oldukça sıkıntılı bir sürece girmiş ve devletlerle arasındaki ilişkilerde gerilme meydana gelmiştir (Yeşilbursa 2010, s. 89).

3.3.3 Üçüncü Dönem: 1958 Sonrası Dış Politika

1957 ve 1958 yıllarında Ortadoğu'da yaşanan krizlerden sonra Türkiye, yeni bir dış politika anlayışı geliştirmesi gerektiğini anlamıştır. Bu süreçten sonra DP hükümeti, çok yönlü bir dış politika izleme gereksinimi duymuştur. Zira Batı yönlü bir politika izleyerek bu süreçte pek çok ülkenin tepkisini çekmiştir. Bu nedenle çok yönlü politika izlenmesi gerektiği savunulmuştur (Göktepe ve Seydi 2015, s. 214).

DP hükümeti, son döneminde de Batı eksenli politikadan uzaklaşmamıştır. Ancak bu dönemde Batının desteği yeterli görülmemiştir. Muhalefet de eskisi gibi hükümeti desteklememekte, ciddi eleştirilerde bulunmaktadır. Bununla birlikte ekonomi günden güne kötüleşmekte ve Kıbrıs sorunu mevcudiyetini korumaktadır. Bu dönemde Sovyetlerin barışçıl politikaya geçmesi nedeniyle Batı ile Doğunun ilişkileri de yumuşamıştır. Tüm bu değişimler, Türkiye'nin dış politikada değişime gitmesini zorunlu kılmıştır. Zira eskisi gibi bir dış politikanın devam ettirilmesi, bu süreçten sonra Türkiye'nin yararına değil zararına olacaktır. Bu bağlamda DP hükümeti, geç de olsa dış politikada farklı alternatifler aramaya geçmiştir.

Dış politikada DP hükümeti 1957 sonrasında Sovyetlerin barışçıl çağrılarını cevapsız bırakmamaya gayret göstermiştir. Bu kapsamda Bağlantısız devletlerle olan ilişkilerini de düzeltmeye çalışmıştır. Önceki dönemde Ortadoğu'da gerçekleştirilen hamleler, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Türkiye'ye yönelik tepkileri artırmıştır. Ortadoğu ülkelerindeki liderlerin bu süreçte değişmesi, Türkiye'nin bu ülkelerle olan ilişkilerinin

kopmasına sebebiyet vermiştir. Bu nedenle Türkiye, Ortadoğu'ya tamamen Batı anlayışıyla yönelmenin bedelini ödemiştir. Bu süreçte Türkiye'nin Müslüman ve Ortadoğulu ülke kimliğini geri planda bırakarak Batılı ülke pozunu takınması, Arap devletleri ile olan ilişkilerinde gerginliğe neden olmuştur. Batı'nın sömürgeci emelleri nedeniyle Batıya ılımlı yaklaşmayan Arap devletleri, Batının yönlendirmesiyle hareket ettiklerini düşündükleri Türkiye'yi de onlar gibi görerek uzaklaşma yolunu seçmişlerdir.

ABD, 1957 yılından itibaren İngiltere ve Fransa gibi müttefiklerinden ayrı bir dış politika izlemiştir. Eisenhower doktrini ile Ortadoğu'da farklı bir strateji geliştirmeye yönelmiştir. Bunun temel sebebi ise İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'daki Arap ülkeleri tarafından hoş karşılanmamasıdır. Bu iki ülke, tarihte gerçekleştirdikleri sömürgecilik hareketleri ile anılmaktadır. Bu durum ise ABD'nin bölge üzerindeki planlarını zora sokmaktadır. Arap ülkelerinin olumlu yaklaşımını kazanamayan ABD'nin Ortadoğu'daki emellerine ulaşabilmesi ise mümkün görülmemiştir. Türkiye, çok yönlü politika anlayışına geçse de Batı yönünü kaybetmediği için ABD'nin değişen politikasına uyum göstermeye çalışmıştır (Mütercimler ve Öke 2004, ss. 244-245).

1958 yılından itibaren Türkiye'nin ekonomisi sıkıntılı bir sürece girmiştir. Bu dönemde Menderes, Sovyetler ile düzelen ilişkilerini ABD ve İngiltere'ye karşı koz olarak kullanarak koşulsuz yardım talebini dile getirmiştir. Ancak Türkiye'nin Batıya yöneliminin farkında olan bu devletler, Türkiye'nin yardım taktiğine gelmemişlerdir. Batı'nın bu yaklaşımı karşısında DP hükümeti, sandıklarının aksine Batı'nın her zaman istedikleri gibi yanlarında olmayacağını anlamışlardır. Batının bu tutumu, Türkiye'nin Batı ittifakını sorgulamaya geçmesine sebebiyet vermiştir (Sever 1997, ss. 224-225).

DP hükümeti, Batı ve Doğu blokları arasında yumuşama olmasını istememiştir. Türkiye'nin ABD'ye ve Batı'ya bu derece yönelmesinin başlıca sebeplerinden biri bu iki blok arasındaki ayrıklık olmuştur. Batılı bir devlet olarak yer almayı isteyen Türkiye'nin bu politikadan zararlı çıktığı Ortadoğu'da meydana gelen olaylar neticesinde anlaşılmıştır. Türkiye Ortadoğu sürecinde kendi çıkarlarından ziyade Batının çıkarlarını düşünerek hareket etmiş, bunun neticesinde de Arap ülkeleri tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu durum, Batı tarafından Türkiye'nin vazgeçilmez

bir müttefik olarak görülmesinin önüne geçmeye başlamıştır. Ortadoğu ülkeleri gibi Batı da Türkiye'yi güvenilmez olarak görmeye geçmiştir. Bu durum, Türkiye'yi alternatif bir dış politikaya geçmeye yönlendirmiştir. Bu politika değişikliği ile Türkiye, Sovyetler Birliği'ne yumuşama göstermiştir. Böylelikle dış politikada tek boyutlu şekilde Batıcılıktan kurtulmaya çalışmıştır. Türkiye'nin Batının politikasındaki değişimleri de algılayabildiği o dönem için pek söylenememektedir (Sever 1997, ss. 224-225).

İngiltere, Ortadoğu'da sabit bir politika izleyememiştir. İngiltere'nin Ortadoğu politikası açısından yegâne amacı, bölgedeki çıkarlarını korumaktır. Ancak ABD'nin gücü karşısında Süveyş krizinden sonra ABD ile birlikte hareket etmekten başka seçeneği kalmamıştır. DP döneminde Türkiye, Batı ittifakına aşırı şekilde güven duymuştur. Bu nedenle ABD ve İngiltere'nin isteklerinin arkasındaki siyaseti zamanında anlayamamıştır. Batılı devletler ise Türkiye'ye karşı güvensiz şekilde hareket etmişlerdir. Türkiye'ye istediği bazı yardımlar verilmemiş, inisiyatif kullanması ise engellenmiştir. Bu güvensizlik algısını kaldırmak için Türkiye çok çaba sarf etmiştir. Bu durum sonucunda Batı, Türkiye'ye karşı üstünlüğünü hep korumuştur. ABD ve İngiltere ise bunun sonucu olarak Türkiye'nin kendi adımlarını koşulsuz şekilde destekleyeceği düşüncesiyle hareket etmiştir.

Muhalefet, Türk dış politikası konusunda 1958 yılına kadar hükümeti destekleyecek şekilde davranmıştır. Ancak Türkiye'nin Ortadoğu konusundaki başarısızlıkları ve bu konuda biriken tepkiler, muhalefetin harekete geçmesine neden olmuştur. Muhalefet, bu döneme kadar DP hükümetinin Kore kararı dâhil TBMM'ye danışmadan verdiği kararları eleştirse de milli politika anlayışından vazgeçmemiştir. DP'nin Batı merkezli dış politikasına muhalefet itiraz etmemiştir. 1958 yılında bu politika işlememeye başlayınca muhalefetin tepkileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle Menderes, 1958 yılı ve sonrasını ihtilal tehlikesi ile geçirmeye başlamıştır. Bu tehlike, Menderes'in dış ve iç politikada zorlu bir sürece girmesine sebebiyet vermiştir.

Türkiye, Ortadoğu'daki olaylar sonrasında daha temkinli davranmaya yönelmiştir. Batılı müttefiklerine göre Ortadoğu'da giriştiği aktif görevine daha fazla zorlukla karşı

karşıya kalmıştır. Bunun sonucunda Türkiye, Sovyetler Birliği ile ticari ilişkilerini geliştirmeye yönelmiştir. Ortadoğu ülkeleri ile ise ikili ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır. Ancak bu durumlar, ciddi bir dış politika değişikliğini ortaya koymamıştır. ABD ile Türkiye arasında güvenlik anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Türkiye'nin talebi olursa ABD, Türkiye'de silahlı kuvvetlerini kullanabilme imkânı elde etmiştir. O dönemde DP bu durumu, darbe olasılığı nedeniyle kabul etmiş gibi görünmektedir (Yeşilbursa 2010, s. 94).

Menderes, 1960 yılındaki dış politikada Ortadoğu ve Kıbrıs konularında Batı ile uyumlu şekilde hareket etmeye devam etmiştir. Menderes, özellikle iktidarın son dönemlerinde totaliter olması nedeniyle eleştirilmiştir. Bu bağlamda gerek Türkiye'nin içinde bulunduğu durum gerekse Menderes'in tutumu, 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri darbenin yapılmasına neden olmuştur. Askeri darbe ile DP iktidarı sona ermiştir. İhtilal sonrasında dış politikada bazı farklılıklar yapılsa da Batı ile olan ilişkilerin devam ettirileceği belirtilmiştir. Sovyetler Birliği, Türkiye'deki ihtilalden yararlanarak yeni yönetim ile yakın ilişkiler kurmak ve ekonomik yardımda bulunmak istemiştir. Ancak yeni yönetim bu konuda mesafeli davranmıştır. Yeni yönetim, Sovyetler ile olan ilişkilerin normale döndürülmesini istediklerini ifade etmiştir (Yeşilbursa 2010, ss. 94-95).

4. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ

4.1 CUMHURBAŞKANI CELAL BAYAR'IN AMERİKA SEYAHATI

ABD Başkanı Eisenhower, DP döneminde Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar'ı Amerika'ya davet etmiştir. Bu davet üzerine Bayar, Amerika ziyaretini gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret, ilk kez Türkiye'nin başında bulunan bir kişinin ABD'ye ziyareti olması açısından önem taşımaktadır. Ziyaret, 1954 yılında gerçekleştirilmiştir. Ancak ziyarete yönelik haberler, 1953 yılının sonlarından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Bayar'ın Amerika ziyaretine gerekenden fazla önem atfedildiği söylenebilmektedir.

1954 yılının Ocak ayında ABD'ye gitmek üzere yola çıkan Bayar'ın ilk durağı İngiltere olmuştur. Burada iki gün kaldıktan sonra Amerika'ya geçmiştir. Bayar, Amerika ziyaretinin Başkan Eisenhower'ın daveti ile alakalı olduğunu vurgulamıştır. Davete, iki devletin birbirlerini daha yakından tanımaları için icabet ettiğini ve yardım ya da iş taleplerinin bulunmadığını belirtmiştir. Yaptığı röportajlarda Bayar, ABD ve Türkiye'nin iyi yöndeki ilişkilerini dile getirmiştir (Horasan 2010, s. 57).

Bayar, Washington'da George Washington'un mezarını ve Amerikan Kongresi'ni ziyaret etmiştir. Kongrede konuşma yapan Bayar, Amerika'nın misafirperverliğine ve Türkiye'ye yönelik yardımlarına teşekkürlerini iletmiştir. Bayar'ın şerefine Beyaz Saray'da Başkan Eisenhower ile eşi yemek düzenlemiştir. Başkan Eisenhower, barış zamanında verilebilecek en önemli nişanlardan biri olan Başkumandan rütbesini havi bir liyakat nişanını Bayar'a vermiştir. Bu nişanı verirken Türkiye'nin özgürlük konusunda en önemli devletlerden biri olduğunu vurgulamıştır. Bayar da Amerika'da gerçekleştirdiği konuşmalarda Kore'ye Türkiye'nin gönderdiği askerlerden bahsetmiş, barışa vurgu yapmıştır. Bu bağlamda hem Bayar'ın hem de Başkan Eisenhower'ın açıklamaları ile Türk-Amerikan dostluğu tekrarlanmıştır (Horasan 2010, s. 58).

Bayar, New York'ta BM Genel Merkezi'ni ziyaret etmiştir. 2 Şubat 1954 tarihini New York Belediye Başkanı "Türk Günü" ilan etmiştir. Columbia Üniversitesi ise Bayar'a fahri doktora unvanı vermiştir. Bayar Chicago'da Amerikan NATO cemiyetlerinin yemeğine katılmış ve bu yemekte barışçıl devletlerin NATO'da yer alması gerektiğini belirtmiştir. 24 günlük Amerika ziyaretinde Bayar, pek çok farklı yere uğramıştır. New Jersey Eyaleti Paterson Belediyesi, Bayar'ın ziyareti nedeniyle 18-23 Ocak 1954 tarihleri arasını "Türkiye Cumhuriyeti Haftası" ilan etmiştir. Bu bağlamda Bayar'ın Amerika ziyareti, Türkiye'nin ABD'de daha iyi tanınmasına vesile olmuştur. Amerika, Türk siyasetine ve ekonomisine yoğun ilgi göstermiştir. Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi durumu, Amerikan halkının samimi gösterilerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bayar, 27 Şubatta Amerika ziyaretini bitirerek Türkiye'ye dönmüştür. Bayar'ı Türkiye'de Başbakan Menderes, resmi görevliler ve halk karşılamıştır. Bu ziyaretin sonucunda Türk-Amerikan dostluğu pekişmiş ve iki devlet birbirini daha net görebilmiştir. Bu ziyarette Bayar da onları Türkiye'ye davet etmiştir.

4.2 BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN AMERİKA ZİYARETİ

1954 yılında yapılan seçimler ile DP, iktidarda kalmaya devam etmiştir. Bu nedenle var olan politikasını devam ettirebilecek meclis çoğunluğuna sahip bir hükümet oluşturmuştur.

Bayar'ın Amerika ziyareti, iki devletin birbirine karşı olan olumlu düşüncelerinin artmasını sağlamıştır. ABD Büyükelçisi Warren, Başbakan Menderes'e bu dönemde ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında Başbakan Menderes'e Başkan Eisenhower'ın resmi davet mektubunu takdim etmiştir. Amerika'nın Türkiye'ye karşı bu yaklaşımı, Türkiye'ye yönelik olarak uzun vadeli bir kredi açmasını mümkün kılacağı şeklinde yorumlanmıştır. Başbakan Menderes ise hem resmi davet hem de yardım düşüncesi ile Mayıs 1954'de Amerika'ya ziyarette bulunma kararı almıştır (Fersoy 1978, s. 237).

Menderes'in Amerika ziyareti genel anlamda ekonomik amaçlı olmuştur. Amerika ziyaretine Menderes, Atina'ya uğrayarak başlamıştır. Atina'da Yunan Başbakanı ile

görüşme yapmıştır. Sonrasında ise New York'a geçmiştir. Menderes, Başkan Eisenhower ve ABD Dışişleri Bakanı Foster Dulles ile görüşme gerçekleştirmiştir. Menderes, Dulles ile yaptığı görüşmede; Balkan Paketi'nin askeri ittifaka dönüştürülmesini, İtalya'nın Balkan Paketi'ne katılmasını, Trieste meselesinin çözülmesini, Türkiye-Pakistan ittifakını vs. gündeme taşımıştır. Menderes, Amerika Ayan Meclisine de katılmıştır. Amerika'da yaptığı konuşmalarda Menderes, Türkiye ile ilgili bilgiler vermiş ve Amerika ile Türkiye'nin genel anlamda görüş birliğinde bulunduğunu belirtmiştir. Ziyaret bitiminde Menderes, Amerika'nın Türkiye'ye büyük ölçekli bir askeri yardımda bulunması konusunda anlaşmaya varıldığını ifade etmiştir. Menderes, Amerika dönüşünde de Yunanistan'a uğrayarak Türkiye'ye gelmiştir (Horasan 2010, ss. 61-62).

Menderes'in Amerika ziyaretinde iki ülkenin ortak amaçları ve menfaatleri konusunda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Menderes, Amerika'da gerçekleştirdiği görüşmelerde Türkiye'nin NATO üyeliğine vurgu yapmıştır. NATO üyesi bir ülke olarak Türkiye'nin görevlerini yerine getirdiğini belirtmiştir. Görevlerini yerine getirmeye devam edebilme açısından Amerika hükümetinin Türkiye'ye gerekli askeri yardımda bulunması gerektiğini açıklamıştır. Görüşmeler neticesinde Türkiye'ye tahsis edilen askeri malzeme yardımı tesliminin hızlandırılması sağlanmıştır.

4.3 KIBRIS POLİTİKASI VE AMERİKA

Kıbrıs, Akdeniz'in 3 büyük adasından biridir. Türkiye'ye 40, Yunanistan'a ise 600 mil uzaklığı bulunan Kıbrıs, Türkiye açısından önemlidir. Eski bir tarihe sahip olan Kıbrıs, 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir. 1877 yılından sonra İngiltere'nin yönetimine devredilen Kıbrıs, sonrasında İngiltere tarafından ilhak edilmiştir. Osmanlı Devleti ise o dönemde her ne kadar ilhakı protesto etse de içinde bulunduğu koşullar nedeniyle başkaca bir şey yapamamıştır. Böylelikle Kıbrıs adasında İngiltere'nin hâkimiyet dönemi başlamıştır (Afyoncu 2002, ss. 207-215; Özmumcu 1996, ss. 16-23).

İngiltere, Kıbrıs'ta görevli olan Türkleri görevlerinden uzaklaştırarak yerlerine Rumları getirmiştir. Bu durum Kıbrıs'taki Türkleri zor duruma sokmuştur. Ekonomik olarak güç durumda kalan Türkler mallarını satarken İngiltere'nin Rumları desteklemesi nedeniyle Rumlar, ekonomik olarak güçlü bir duruma gelmişlerdir (Sonyel 1995, ss. 142-186).

İngiltere için Kıbrıs, petrol ikmali için önemli bir yerdir. Kıbrıs'ın bu önemi, onun stratejik konumundan kaynaklanmaktadır. İngiltere de kendi çıkarları için Kıbrıs'ı elinde tutmak istemektedir. Kıbrıs; Türkiye, Suriye, İsrail, Lübnan ve Yunanistan'ın arasında kalmaktadır. Ada; Karadeniz, Kızıldeniz ve İran Körfezi'ne uzanabilme önemine sahiptir. Bu nedenle ilk çağlardan beri önemini korumaktadır. Süveyş Kanalı'nın açılması ile Kıbrıs'ın değeri daha da artmıştır. Büyük devletler, Kıbrıs üzerinden Ortadoğu'ya geçiş yapabilmüşlerdir. Bu nedenle Kıbrıs, Ortadoğu'da hâkimiyet emeline sahip İngiltere açısından oldukça önemli bir yere sahip olmuştur (Kantarıcı 2004, ss. 36-39).

Kıbrıs, Misak-ı Milli sınırları içinde yer almamaktadır. Bu nedenle Kıbrıs'ın Türkiye ile ilişkileri genel anlamda kültürel düzeyde kalmıştır. İngiltere ile Kıbrıs konusunda karşı karşıya gelmek istemeyen Türkiye, bu konuda İngiltere'ye taviz vermiştir. Bu taviz, 1950'li yıllara kadar devam etmiştir. DP dönemi başlangıcında Batı tarafından kabul görme ve NATO'ya girme çabasında olan bir Türkiye söz konusu olmuştur. Bu çabası nedeniyle Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs meselesinden dolayı tartışma yaşamak istememiştir. Bu durum, Türkiye'nin Kıbrıs konusundan uzak durma politikasının devam etmesine sebebiyet vermiştir (Anadol 2004, s. 90).

DP döneminin başlangıç yıllarında NATO'ya kabul edilmek, en önemli dış politikalarından biri olarak görülmüştür. Bu süreçte Kıbrıs meselesi bir engel gibi görülmüştür. Kıbrıs meselesinin gündeme getirilmesi, Türkiye'nin İngiltere ve Yunanistan ile arasının açılmasına neden olacaktır. Bu nedenle Türkiye, NATO üyeliği sürecinde Kıbrıs meselesinden uzak kalmayı seçmiştir. Ancak DP hükümeti, Türkiye NATO'ya kabul edildikten sonra da Kıbrıs meselesinden uzak kalmaya devam etmiştir. İngiltere ve Yunanistan ile olan iyi ilişkileri olumsuz etkilememek adına Kıbrıs meselesinin üzerinde durulmamıştır (Sönmezoğlu 2000, s. 20).

DP döneminde Türkiye, İngiltere'nin kendi idaresi altındaki Kıbrıs'ı başkasına verme niyetinde olmadığını bilincindedir. Bu nedenle Yunanistan da Kıbrıs konusunda ciddi taleplerde bulunamamıştır. Yunanistan'ın da aktif tutumunun olmadığını gözlemleyen Türkiye, Kıbrıs meselesi ile İngiltere'nin karşısında yer almak istememiştir. Bu bağlamda Kıbrıs meselesi DP dönemi dış politikasında gündeme getirilmemeye çalışılmıştır (Albayrak 2004, s. 425).

Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar, adanın Yunanistan'a katılmasını savunmaya başlamışlardır. Bu amaçla 1947 yılında bir kurul oluşturularak Londra'ya göndermişlerdir. İngiltere'den adanın Yunanistan'a verilmesini talep etmişlerdir. Kıbrıs Türk toplumu ise bu duruma tepki göstermiştir. İki ülkede de mitingler yapılmaya başlanmıştır. Kıbrıs'taki Yunanlılar, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını ifade eden "Enosis" fikrini ortaya atarak EOKA (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston: Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü) terör örgütünü kurmuşlar ve oradaki Türklere saldırmışlardır. Bu saldırılar nedeniyle DP hükümeti, Kıbrıs meselesini yakından takip etmek zorunda kalmıştır. Türkiye Kıbrıs konusunda duyarsız kalsa da Yunanistan, Enosis taleplerini resmi olarak dile getirmeye başlamıştır. Yunanistan, 1951 yılından itibaren Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak İngiltere ve ABD ile görüşmelere başlamıştır. Kıbrıs'ı kendilerine katmak isteyen Yunanistan, Kıbrıs'ın kendilerine verilmesi durumunda ise İngiltere ve ABD'ye adada üsler ve ayrıcalıklar vereceklerini açıklamıştır. Bu nedenle İngiltere'nin Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleştirilmesine engel olmaması talep edilmiştir. Yunanistan'a göre Kıbrıs'ta yaşayan halkın çoğunluğu Yunanlı olup Yunanistan ile birleşmek istemektedirler. Yunanistan'ın bu talepleri ve çabaları, zaman içinde Türkiye'de tepkilere sebebiyet vermiştir. Mitingler düzenlenmiştir. Bu durum, Yunanistan ve İngiltere ile iyi ilişkilerin bozulmaması için uzak durulmaya özen gösterilen Kıbrıs meselesini, 1950'lerin ikinci yarısında Türkiye'nin gündemine taşımıştır (Bekarlar 2006, ss. 83-84; Öke ve Mütercimler 2000, ss. 294-295).

1954 yılında Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya tarafından imzalanan Balkan İttifakı, bu devletlerarasındaki iyi ilişkilerin göstergesi olmuştur. Ancak Yunanistan, Kıbrıs üzerindeki taleplerinden vazgeçmemiştir. 1954 yılında Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması için BM'ye resmi başvuru gerçekleştirilmiştir. BM'deki İngiliz temsilci Dixon ise

Kıbrıs konusunun BM ile alakasının bulunmadığını, İngiltere'nin idaresinde yer aldığını, bu nedenle BM Genel Kurulu'nun gündemine alınmayacağını belirtmiştir. Türkiye de İngiltere gibi Kıbrıs meselesinde BM'nin yetkili olmadığını savunmuştur. Menderes, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde Kıbrıs konusunda mitingler düzenlenmesine sıcak bakmamış, bu mitingleri tahrik olarak görmüş ve mitinglerin yasaklanacağını ifade etmiştir. Bunun sebebi ise halkın galeyana gelmesini engellemektir. Kıbrıs konusunda ağırdan alan DP hükümeti, bu yaklaşımın bedelini zaman içerisinde görmeye başlamış ve bu konuda halkı idare etmekte zorlanmış, baskı uygulamaya geçmiştir (Horasan 2010, s. 67; Gönlübol ve Sar 1974, s. 350).

ABD, Kıbrıs konusunda Yunanistan'ı desteklemediğini açıkça belirtmiştir. Yunanistan, Kıbrıs halkının kendi kendini idare etmesi için hak tanınmasını da talep etmiştir. Bu talep, ABD, İngiltere ve Türkiye tarafından olumsuz karşılanmıştır. Kıbrıs'ın İngiltere'den ayrılması durumunda burada yaşayan halkın sıkıntıya düşeceğini savunmuşlardır. Yunanistan'ı tek destekleyen Sovyetler olmuştur. Bu durum, Yunanistan'da halkın Türkiye, ABD ve İngiltere'ye yönelik protestolar gerçekleştirmelerine sebebiyet vermiştir. Menderes ise ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs meselesine yaklaşımlarından dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Ancak Kıbrıs'taki Rumlar, 1955 yılından itibaren tepkisel hareketlerini ciddi boyutlara taşımaya geçmişlerdir. Bunun üzerine İngiltere ve Türkiye tarafından Yunanistan'a nota verilerek kışkırtmalara son vermesi, olayları önlemesi istenmiştir. Yunanistan, Kıbrıs'taki kargaşayı önlemeye yanaşmayınca İngiltere, Türkiye'nin de yer alacağı üçlü konferans gerçekleştirilmesini teklif etmiştir. Yunanistan'ın bu teklife net cevabı alınmadan Yunanistan, BM'ye Kıbrıs meselesi için ikinci kez başvuru yapmıştır. Bunun üzerine Londra Konferansı gerçekleştirilmiştir. Konferansta İngiltere, arabulucu rolünde yer almıştır. Yunanistan halkın kendi kendini yönetmesi konusunda ısrarcı olmuş, Türkiye ise Yunanistan'ın bu talebini reddetmiştir. Türkiye'ye göre Kıbrıs konusunda yapılacak değişiklik, Lozan Anlaşması'nda değişikliğe gidilmesini gerektirmektedir. Bu durumda Türkiye'nin de yeni talepleri gündeme gelebilecektir. Türkiye bu şekilde İngiltere taviz verse de kendilerinin taviz vermeyeceğini Yunanistan'a aktarmıştır. Böylelikle Londra Konferansından Kıbrıs meselesi ile ilgili

bir sonuç elde edilememiştir (Horasan 2010, ss. 68-72; Gönlübol ve Sar 1974, ss. 355-359;).

Londra Konferansı sürecinde Atatürk'ün Selanik'teki evinin ve Türk konsolosluğunun bombalandığı haberi, ortalığı karıştırmıştır. Türkiye'de olaylar yaşanmış, Rumların İstanbul'daki mekânları tahrip edilmiştir. Aynı zamanda kiliselerde vs. yangınlar çıkarılmıştır. İzmir'de ise Yunan konsolosluğu yakılmıştır. Bu olaylar nedeniyle İstanbul'da ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bu olaylar tarihte, 6-7 Eylül olayları şeklinde yerini almıştır. Bu olaylardan dolayı Türk İçişleri Bakanı Namık Gedik, istifa etmiştir. ABD ise Türk-Yunan dostluğunun devam ettirilmesi gerektiğini bildirmiştir. Menderes, bu konuda üzerlerine düşeni yaptıklarını ve yapacaklarını belirtmiştir. Bu süreçten itibaren Kıbrıs meselesi, Türk dış politikasında yerini almış ve gündemden düşmemiştir (Coşkun ve Yılmaz 1994, s. 62; Gönlübol ve Sar 1974, s. 361).

Kıbrıs'taki kışkırtma hareketlerinin başında yer alan Başpiskopos Makarios, 1956 yılında İngilizler tarafından adadan sürülmüştür. İngiltere, adada barışı tesis etmek için çalıştıklarını bildirmiştir. İngiltere'nin bu hareketini Yunanistan tepkiyle karşılamıştır. İngiltere'ye nota göndererek Londra elçisini geri çekmiş, İngiltere'ye yönelik özel ve resmi binaları tahrip etmiştir. ABD Başkanı Eisenhower, Kıbrıs meselesinin ilgili devletlerin halledebileceği bir durum olduğunu ancak İngiltere ve Yunanistan arasındaki gerilimin kendilerini rahatsız ettiğini ifade etmiş, bu konuda gerekli yardımı yapmaya hazır olduklarını vurgulamıştır. İngiliz Başbakanı Eden ise Kıbrıs meselesinin çözülmesi için Lord Racliff'i anayasa komiseri olarak görevlendirerek Kıbrıs'a göndereceklerini, Radcliff'in herkesin menfaatini koruyacak yeni bir liberal anayasa hazırlayacağını, bu anayasanın adadaki kışkırtma hareketlerinin sonlandırılması durumunda yürürlüğe gireceğini, bu nedenle hızlı hareket edilebilmesi için Kıbrıs halkının desteğinin gerekli olduğunu ifade etmiştir (Horasan 2010, ss. 74-76).

Yunanistan'ın Kıbrıs meselesini ikinci kez BM'ye taşıması nedeniyle 1957 yılında konu tekrar BM gündemine gelmiştir. Türkiye, Kıbrıs'taki Türklerin orayı terk etmelerine sebep olacak bir durumu önlemeye çalıştıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda Yunanistan'ın savunduğu kendi kaderlerini tayin durumunun Kıbrıs'ta yaşayan Türkler

açısından da geçerli olduğunu savunmuştur. Menderes, Kıbrıs konusunun devletlerarasındaki ilişkileri tehlikeye düşürmesi nedeniyle adanın taksimini kabul etmiştir. Ancak Türkiye'nin Kıbrıs ile olan yakınlığı nedeniyle güvenlik konusu önemli hale gelmektedir. Bu durum, Kıbrıs meselesinin Türkiye için olan önemini daha da artırmaktadır. ABD, adanın Türkiye için var olan bu önemini kabul etmiştir (Bağcı 2001, s. 116).

İngiltere, sürgüne gönderilen Makarios'u olayların çözülebilmesi açısından serbest bırakmıştır. Yunanistan ise geri adım atmayarak Kıbrıs meselesini BM'ye yeniden taşımıştır. Yunanistan, BM himayesi altında Kıbrıs halkının kendi kendilerini yönetme hakkına sahip olmasını ve İngiltere'nin adadaki baskısının geri çekilmesini talep etmiştir. Yunanistan'ın ısrarlı talepleri nedeniyle BM Genel Kurulu, toplantı gündemine Kıbrıs meselesini almıştır. Ancak toplantı sonrasında BM tarafından yeterli çoğunluğun sağlanamaması nedeniyle karar alınamamıştır. İngiltere Türk tarafında yer alırken ABD ise çekimser oy kullanmıştır (Horasan 2010, s. 78).

TBMM, Yunanistan ile kötüleşen ilişkilerin düzelebilmesi açısından 1958 yılında Kıbrıs'ın taksimini oybirliği ile kabul etmiştir. İngiltere ise Kıbrıs planını ve anayasasını açıklamıştır. Ancak İngiltere'nin "Mac Millian Planı" olarak adlandırdığı plan, Türkiye'nin kabul ettiği taksimi içermemiştir. İngiltere, Kıbrıs'ın taksimi yerine Kıbrıs'ta ortak bir yönetim kurulmasını içeren Mac Millian Planı'nı hazırlamıştır. Plana göre Kıbrıs'ta hem Türk toplumunun hem de Yunan toplumunun meclisleri olacaktır. Ancak dışişleri ve güvenlik meseleleri İngiliz valinin yetkisine verilecektir. Türk ve Yunan temsilcileri ile istişare ederek bu konularda vali karar verecektir. Bu ortak yönetim, Mac Millian Planı'na göre 7 yıl devam edecektir. İngiltere, kendi etkinliğini kaybetmemek için Mac Millian Planı'nı hazırlamış, taksime yanaşmamıştır. Türkiye ise muhtariyet çözümünü içeren bu plana sıcak bakmamış ve taksim konusunda ısrarcı olmuştur. Mac Millian Planı'nı Yunanistan da kabul etmemiştir. Böylelikle İngiltere'nin Mac Millian Planı, başarıya ulaşamamıştır. Bu durum nedeniyle 1959 yılında Kıbrıs meselesi yeniden BM gündeminde gelmiştir. BM Genel Kurulu, Kıbrıs meselesinin tarafları tarafından demokratik ve barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. BM'nin bu kararı üzerine İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ile konferans düzenleyerek

bu meseleyi bitirmek istemişlerdir. Bu amaçla Zürih'te görüşme gerçekleştirilmiştir. Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Zorlu'nun başında bulunduğu bir heyet, bu görüşmeye katılmıştır. Zürih'te düzenlenen konferansta Yunanistan ve Türkiye, İngiltere'nin Kıbrıs'tan çekilmesi ve Kıbrıs'ta yeni bir devletin kurulması gerektiği hususunda anlaşmaya varmıştır. Bu konuda bir protokol anlaşması da yapılmıştır. ABD ise bu anlaşma ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin düzeleceğini düşünerek anlaşmayı olumlu karşılamıştır. ABD'nin temel hedefi ise Ortadoğu emelleri için basamak olan Balkan Paketi'ne iki devlet arasındaki gerilimin olumsuz yansımalarının engellenmesidir. Bunun haricinde ABD'nin Kıbrıs ile ilgisi bulunmamaktadır.

Zürih'teki konferans sonrasında Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları Londra'da bir araya gelmişlerdir. Bu toplantıda Kıbrıs müzakerelerinin son aşaması görüşülmüştür. Başbakan Menderes de Londra'ya davet edilmiş ancak uçağının düşmesi nedeniyle toplantıya katılamamıştır. Kıbrıs konusunda 19 Şubat 1959 tarihinde Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında anlaşma imzalanmış ve Kıbrıs, resmi olarak cumhuriyet olmuştur. Anlaşma sonucunda İngiltere, adadaki üslerini koruyabilmiştir. Yunan ve Türk askerlerinin belli sayıda olmak kaydıyla adada bulunmasına izin verilmiştir. Halk çoğunluğu nedeniyle adanın Cumhurbaşkanı Rum olarak, yardımcısı ise Türk olarak belirlenmiştir. Londra'da imzalanan Kıbrıs Anlaşması, Türk ve Yunan meclisleri tarafından mart ayında onaylanmıştır. Onayın sonrasında Makarios, Kıbrıs'a girmiştir. Aralık ayında yapılan Kıbrıs seçimlerinde Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. 1960 yılında ise Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın imzalanması ile Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulmuştur. ABD Başkanı Eisenhower, Kıbrıs konusunun bu şekilde çözüme kavuşturulmuş olması nedeniyle Menderes'i tebrik etmiştir. Menderes ise ABD'nin Kıbrıs meselesinde tarafsız tutum sergilemesi nedeniyle kendilerine teşekkürlerini iletmiştir (Horasan 2010, s. 80; İkiz 2006, s. 466; Gürün 1983, ss. 394-396).

4.4 AMERİKAN YARDIMI VE ÜSLER

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, iktisadi kalkınmanın Batı ile bütünleşme ve dış yardımlarla olacağı kanaatine sahip olmuştur. Bu anlayış, DP'nin iktidara geldiği

yıllarda varlığını korumuştur. Bu yıllarda Türkiye, dış yardım alan bir ülkedir. Dış yardımlar, dış politikanın bir boyutunu oluşturmaktadır. Dış yardım alma politikasına DP döneminde de devam edilmiştir. DP hükümeti, Batı ve ABD merkezli oluşumlar içinde yer almaya yönelik bir dış politika benimsemiştir. Bu dönemde muhalefet de iktidar ile aynı görüşte olmuştur. Hem DP hükümeti hem de muhalefet, Sovyetler Birliği karşısında Batı ve ABD sayesinde ayakta kalılabileceğine inanmışlardır. Bu bağlamda ABD'den yardım alınması, hükümetin başarısı şeklinde değerlendirilmiştir.

ABD, II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'ye askeri yardımlarda bulunmuştur. Ancak savaş sonunda bu yardımlar azalarak kesilmiştir (Gönlübol ve Sar 1974, s. 232). Türkiye'nin ABD ile ilişkileri, Sovyetlerin II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye yönelik talepleri ile gelişim göstermiştir. Sovyetler Birliği'nin 1943 yılı ve sonrasında boğazlar konusundaki istekleri, Türkiye'yi tedirgin etmiştir. Sovyetlerin bu tutumu, ABD'yi Türkiye konusunda daha ihtiyatlı davranmaya yöneltmiştir (Erhan 2015, s. 17).

ABD, II. Dünya Savaşı'ndan sonra genel olarak savaş öncesi düzeni tesis etmeye yönelmiştir. 1946 yılından itibaren ise ABD, Sovyetler Birliği'nin talepleri karşısında Türkiye'nin yanında yer almayı seçtiğini açıkça belli etmiştir. Truman doktrini ile de ABD, Sovyetler Birliği'ne karşı önlem almaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye, ekonomik kalkınma için yardım ihtiyacı hissetmiştir. 1947 yılında Truman doktrini çerçevesinde Türkiye'ye ABD tarafından dış yardım yapılmaya başlanmıştır. Bu yardım, hem parasal hem de askeri uzmanların Türkiye'ye gelmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte Türkiye, ABD'nin içişlerine karışmasını elinden geldiğince önlemeye gayret göstermiştir (Gönlübol ve Sar 1974, ss. 232-233).

ABD'nin Türkiye'ye yardım etmesinin arkasında, Türkiye ile Sovyetler Birliği'ne karşı direnç oluşturabilme düşüncesi yer almaktadır. II. Dünya Savaşı'nda tarafsızlık politikası sergilemeye çalışması nedeniyle Türkiye, savaş sonrasında ABD tarafından Avrupa devletleri kadar vahim durumda görülmemiştir. ABD'nin bu dönemdeki yardımları, Türkiye üzerinde ciddi bir olumlu etki sağlayamamıştır. Bu nedenle Türkiye, dış yardım almaya devam etmek durumunda kalmıştır.

ABD'nin Marshall planı, Sovyetler Birliği'ne yönelik Truman doktrinine benzemektedir. Ancak bu kez II. Dünya Savaşı sonrasında zor durumda kalan Avrupa devletlerine destek amaçlanmıştır. Başlangıçta ABD, Türkiye'yi bu plana dâhil etmek istememiş olsa da sonrasında bu planda yer alarak yardım almasını sağlamıştır. Türkiye, DP döneminde NATO'ya kabul edilmiş ve ABD yardımlarını almaya devam etmiştir. ABD tarafından yapılan yardımlar, ABD'nin Türkiye'de çok sayıda üs ve radar istasyonu kurmasının da yolunu açmıştır. Böylelikle ABD, Türkiye üzerinde kendi hegemonyasını meşru temele oturtarak oluşturmaya başlamıştır (Bölme 2012, s. 53).

Türkiye ABD'den ekonomik yardım talep ederken ABD ise Türkiye üzerinde üsler kurmak istemiştir. Türkiye, ABD'nin üs taleplerini NATO üyeliğine kabul konusunda bir çeşit koz olarak kullanmıştır. Bu durum ise NATO'ya Türkiye'nin kabulü konusunda ABD'nin ikna edilmesini kolaylaştırmıştır. NATO üyeliği ise her ne kadar Türkiye açısından olumlu bir gelişme gibi görülse de Türkiye bu üyelik ile ABD'ye tek taraflı şekilde bağımlı hale gelmiştir. Bundan sonraki süreçte Türkiye'de hem NATO hem de ABD üsleri yer almıştır (Tunçkanat 2007, s. 144).

DP hükümeti, ABD ile yapılan anlaşmaları genel olarak TBMM'nin onayına sunmamışlardır. ABD ile anlaşmalar sözlü, nota teatisi ya da gizli şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu durum ise hukuki anlamda kargaşaya neden olmuştur (Bölme 2012, s. 61).

Türkiye, DP hükümeti döneminde dış politikada denge siyaseti yerine Batı yönlü bir politika izlemiştir. Bu durumun temel sebeplerinden biri ise ABD yardımları olmuştur. Türkiye'nin bu dış politikası, DP döneminin son yıllarına kadar basın ya da muhalefet tarafından da olumsuz anlamda sorgulanmamıştır. Bu dönemde genel olarak Türkiye, Batı'ya yönelimi ve dış yardımları gerekli görmüştür. ABD'nin askeri ekonomi anlamında 1954 yılında Türkiye'ye ciddi yardımı olmuştur. Ancak bu yardımlar zaman içerisinde zirai alanda da kendini göstermiştir. Bu durum nedeniyle Türkiye, en çok ithalatı ABD ile yapmaya başlamıştır (Yeşilbursa 2010, s. 88).

1955 yılında ABD, Türkiye'nin istediği 300 milyon dolarlık krediyi vermemiştir. Ancak o dönem itibariyle Menderes, ABD'den uzaklaşarak tarafsızlığa geçememiştir. Bu dönemde muhalefet dahi tarafsızlık yanlısı olmamıştır. Genel olarak ABD ile birlik olduğu düşüncesi hâkimiyetini sürdürmüştür. ABD o dönemde 300 milyon yerine 30 milyon dolar bağış yapsa da Türkiye'nin dış politikada ABD'ye olan yakınlığı değişmemiştir. Bu durumun bir sebebi de Sovyetlerin tehdididir. Türkiye kendisini Batı içerisinde tanımlamış ve Doğu'ya yönelmeyi düşünmemiştir. O dönemde ABD'nin Türkiye'ye 300 milyon dolarlık yardımda bulunmamasının faturasını Türkiye kendine keserek ABD'ye yardım konusunda açık bir program sunmadığı için yardım verilmediğini kabullenmiştir. Her ne kadar DP hükümeti ABD'den koşulsuz bir yardım beklentisi içinde olsa da ABD, yapılan yardımların nereye harcandığını bilmek istemiştir. Bu dönemde Menderes'in sürekli dış yardım beklentisi konusundaki konuşmaları, tepkiye sebebiyet vermiştir. Türkiye'nin sürekli dış yardım beklentisinde olmak yerine kendi kaynaklarına yönelmesi gerektiği basında yer almaya başlamıştır.

ABD yardımlarının yarısı bağış şeklinde yapılmıştır. Bu yardımların %90'lık bir kısmı askeri harcamalara gitmiştir. Yalnızca %10'luk dilimi kalkınmaya ayrılmıştır. Bu nedenle yardımın ülkeleri kalkındırması gibi bir durum söz konusu olmamıştır. Sovyetler Birliği ise yaptığı yardımları koşulsuz ve belli bir kıstas gözetmeksizin gerçekleştirmiştir. Sovyetlerin bu tavrı, ABD'nin Asya ve Afrika ülkelerini kendine çekmesini zorlaştırmıştır. Bu bağlamda kalkınmaya yapılan yardımlar artırılmaya başlanmıştır. Bu ülkeler hem hammadde hem de pazar için ABD tarafından önemli görülmüştür. Ancak ABD, bu ülkelere Sovyetler gibi tamamen koşulsuz bir yardım sağlayamamıştır. ABD'deki senatörler, bilinmeyen ülkelere yapılacak yardımları israf olarak gördükleri için ABD'nin yardımları genel olarak koşullu gerçekleştirilmiştir (Matiç 2017, ss. 80-81).

4.5 AMERİKA CUMHURBAŞKANI DWİGHT EİSENHOWER'IN TÜRKİYE ZİYARETİ

ABD Cumhurbaşkanı Dwight D. Eisenhower ve heyeti, 1959 yılında Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Eisenhower Türkiye'ye gelmeden önce basında bu konuda haberler yapılmış,

Eisenhower'ın hayatına yönelik bilgilere yer verilmiştir. Eisenhower gelince ise Ankara'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar karşılamada bulunmuştur. Asya bölgesini ziyarete çıkan ilk ABD Başkanı olarak Eisenhower tarihe geçmiştir. Türkiye'ye ziyaretinde ise yanında oğlu ile birlikte güvenlik amaçlı olarak 30 FBI (Federal Soruşturma Bürosu) polisini de getirmiştir. Eisenhower, Ankara'da Anıtkabir'i ziyaret etmiştir. Sonrasında Eisenhower'a "Fahri Siyasi İlimler Doktoru" pâyesinin Diploması ile "Şeref Azalığı" Beratı verilmiştir. Bayar ise Çankaya Köşkü'nde Eisenhower için bir akşam yemeği düzenlemiştir (Ayhan 2014, s. 89).

Bayar, Eisenhower'ın gelişi ile yaptığı konuşmada ona ve ABD'ye Türk halkının hürmetini ve sevgisini dile getirmiştir. Eisenhower'ın Türkiye'ye ziyareti Türkiye tarafından iki devletin dostluklarının bir göstergesi olarak ifade edilmiştir. Bayar'a göre önemli olayların yaşandığı böyle bir dönemde Eisenhower'ın ziyaretleri, ciddi anlamlar taşımaktadır. Bayar, ABD'nin bölgedeki liderlerin düşüncelerini ve endişelerini öğrenerek onlarla istişarede bulunmak istediğini, bu durumun bölgedeki sulh ortamı için oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Başkan Eisenhower ise Türkiye ziyareti sırasında Türkiye'nin misafirperver ve barışçıl olduğunu dile getirerek ABD'nin candan dostlarından biri olduğunu vurgulamıştır. Böylelikle bu ziyarette her iki taraf da birbirine iltifatlarda bulunmuşlardır (Ayhan 2014, ss. 90-91).

Eisenhower, Türkiye'nin sosyal alanda ve sanayileşmede ciddi ilerleme gösterdiğini belirtmiştir. Bu nedenle ABD tarafından Türkiye'nin desteklenmeye devam edileceğini vurgulamıştır. Başkan Eisenhower'ın ziyaret listesinde Türkiye haricinde Fas, İtalya, İspanya, Pakistan, İran, Afganistan, Yunanistan, Hindistan, Fransa ve Tunus da yer almıştır. Bu ziyaretler, ABD'nin sempati kazanması açısından önemli görülmüştür. Eisenhower'ın Türkiye'yi ziyareti ise tarihte ilk kez bir Amerikan devlet başkanının Türkiye'yi ziyaret etmesi açısından oldukça önemli görülmüştür. Eisenhower'ın Türkiye'yi ziyaretinde Türkiye'ye yönelik yardımlar, Doğu-Batı ilişkileri ve Ortadoğu meselesi görüşülmüştür. Türkiye, görüşmelerde Sovyetlerin barış taleplerine karşı tedbirli davranılması gerektiğini vurgulamıştır.

Türkiye, dış politikada daima milletlerin özgürlüğünü savunmuştur. Ayrıca ABD ile iyi ilişkiler tesis etmek, Türkiye'nin dış politikasında her zaman varlığını korumuştur. Kurtuluş Savaşında da her milletin kendi kaderini tayin etmesi gerektiğini vurgulamıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Türkiye gibi ABD de bu prensibi desteklemiştir. Ancak ABD'nin sömürgeci Batılı devletlerden ayrı şekilde hareket etmediği görüntüsünün varlığı, ABD'nin Ortadoğu toplumları tarafından itibar görmesini engellemiştir. Ayrıca ABD'nin yardımlar konusunda koşullar koyması da bu devletleri olumsuz algıya yönlendirmiştir. Türkiye ise ABD'nin özgürlüğe ve barışa verdiği öneme inanmıştır. İngiltere gibi sömürgecilik gayesinde olmadığını düşünmüştür. Bu nedenle ABD ile kurulan dostlukta yalnızca askeri nedenler ve yardımlar değil, barış ve özgürlük inançları da etkili olmuştur. ABD'de farklı toplumların bir arada barış içinde yaşayabilmesi de bu konuda etkili faktörlerden biridir.

Eisenhower'ın ziyaretlerinin ardında yer alan sebeplerden biri, Paris'te toplanacak NATO zirvesi öncesinde özgür devletlerin desteğini almaktır. Özellikle Eisenhower'ın Hindistan'da diğer ülkelere göre fazla kalması dikkat çekmiştir. Bunun sebebi olarak ise Hindistan'ın ciddi bir nüfusa sahip olması ve komünizmin burada yayılması halinde ABD'nin zor durumda kalabileceği düşüncesinin olduğu ifade edilmiştir. ABD, tarafsızlığa yönelik ülkelerin kendi tarafında yer almasını sağlamaya çalışmıştır. Özellikle ABD'li senatörlerin yardımlar konusundaki tavrı ele alındığında Eisenhower'ın ziyaretlerinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. ABD'nin Sovyetler ile yakınlaşmaya yönelik girişimleri, diğer ülkeler tarafından Sovyetlerin askeri üstünlüğü ele geçirdiği şeklinde yorumlanmıştır. O dönemde Sovyetler, önemli icatlar gerçekleştirmiştir. Bu durum, Ortadoğu ülkelerinde endişeye sebebiyet vermiştir. Eisenhower, gerçekleştirdiği ziyaretlerde bu endişeleri gidermeye gayret etmiştir (Ayhan 2014, ss. 93-94).

Tarih boyunca Türkiye ile ABD karşılıklı savaşa girmemiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Türkiye'nin en önemli müttefiklerinden biri olmuştur. Türkiye'ye yönelik yardımların büyük bir çoğunluğu ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ABD'nin Türkiye üzerinde Sovyetlerin olduğu gibi emelleri olmamıştır. ABD, Türk topraklarını işgal etme amacı gütmemiştir. ABD, İngiltere ve Fransa gibi sömürgeci bir devlet

olarak da bilinmemektedir. İnsan haklarına ve özgürlüğe önem vermiştir. Tüm bu durumlar, ABD'nin Türkiye tarafından oldukça önem verilen ve sevilen bir ülke olmasını sağlamıştır. Bu nedenle Türkiye'nin ABD'ye yönelik tutumları genel anlamda olumlu olmuştur.

Türkiye, Sovyetlerin 1940'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan tehditleri nedeniyle 1955'lerden sonraki barış siyasetine temkinli yaklaşmıştır. Bu barışçıl siyasetin gerçekçi olduğuna ikna olmamıştır. Aynı zamanda Batı ve ABD ile olan ilişkilerinin sarsılmasını istememiştir. Bu nedenle Sovyetlerin ılımlı yaklaşımına karşı belli bir mesafeyi korumaya özen göstermiştir. Eisenhower ise ziyaretinde, Türkiye'nin Doğu-Batı arasında başlayan yumuşama sürecine ayak uydurmasını istemiştir. Menderes, önceleri bu fikre çok yakın durmasa da 1960 yılında Türk-Sovyet ilişkilerinde yakınlaşma görülmeye başlanmıştır. Bu yakınlaşmanın temel sebebi ise Batının Türkiye'ye olan yardımlarını azaltmasıdır. Menderes, Batı'ya tepki adına Sovyetlere yakınlaşmaya yönelmiştir. Bu yakınlaşmanın ardında Sovyetlerden yardım sağlamak da yer almıştır. Menderes, her ne kadar Sovyetlere ziyaret gerçekleştirmeyi planlasa da 27 Mayıs darbesi nedeniyle planlanan ziyaret yapılamamıştır.

4.6 EISENHOWER DOKTRİNİ VE TÜRKİYE

İngiltere, Süveyş Krizi nedeniyle Ortadoğu'daki etkisini kaybetmiştir. Bu kriz sonrasında İngiltere, Ortadoğu'dan tamamen çekilmeyi planlamıştır. Kriz sürecinde Mısır, 1954 tarihli Süveyş Antlaşması'nı feshetmiş ve Batı ile bağlarını koparmıştır. Bu durum, bölgede bir boşluk oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ortadoğu'nun Sovyetler ile olan coğrafi yakınlığı, Sovyetlerin bu bölgeye yayılarak var olan boşluğu doldurabileceği endişesini ABD'nin gündemine taşımıştır. ABD, Sovyetlerin Ortadoğu'daki boşluğu doldurmasını kabul edilemez bulmaktadır. Bu nedenle Süveyş Krizi, ABD'nin Ortadoğu bölgesine yaklaşımının değişmesine zemin hazırlamıştır (Kona 2003, ss. 16-25).

ABD, Süveyş Krizi sonrasında Ortadoğu'ya yönelik olarak harekete geçme kararı almıştır. Ortaya çıkan boşlukta Sovyetlere fırsat vermemek için etkin bir politika

izlenmesi gerektiği kanaatinde olmuştur. Bu dönemde Bağdat Paktı üyeleri, ABD'nin pakta katılmasını istemişlerdir. Tüm bu gelişmeler nedeniyle ABD Başkanı Eisenhower, Ortadoğu konusunda doğrudan harekete geçme kararı almıştır. Aksi takdirde Ortadoğu'nun Sovyet egemenliğine geçme olasılığı oldukça yüksektir (Uslu 2000, s. 125).

ABD'nin Ortadoğu konusunda yeni bir adım atmaya geçeceğini 1957 yılında Başkan Eisenhower, Amerikan Kongresindeki konuşmasında belirtmiştir. Konuşmasında Amerika'nın Ortadoğu devletlerinin iç işlerine karışmak niyetinde olmadığını, Sovyetlerin özgür devletleri aldatarak tecavüze geçmek için fırsat kolladığını vurgulamıştır. Bu konuşma daha sonra "Eisenhower Doktrini" adıyla anılmıştır. Eisenhower, Kongre'den yetki istemiştir. Bu yetki, Ortadoğu ülkelerini Sovyetlere ve komünizm tehlikesine karşı korumaya yöneliktir. Eisenhower, Ortadoğu ülkelerini herhangi bir saldırıya karşı koruma kararlılığında olduğunu belirtmiştir. Sovyet veya komünizm tehdidi konusunda yardım isteyen Ortadoğu ülkelerinin korunması gerektiğini vurgulamıştır. Bu koruma, askeri müdahaleyi de içerebilecek boyutta olmak durumundadır (Mütercimler ve Öke 2004, s. 203).

Başkan Eisenhower, doktrin kapsamında Kongreden 3 yıl boyunca her yıl 200 milyon dolar harcama yetkisi istemiştir. Eisenhower'ın Ortadoğu konusundaki teklifi, Kongre tarafından oyçokluğu ile kabul edilmiştir. Bu kabulden sonra Eisenhower, Ortadoğu ülkelerinden herhangi birinin komünizmle yönetilen herhangi bir başka devlet tarafından saldırıya uğraması durumunda ABD'nin askeri yardım da dâhil olmak üzere gerekli tüm yardımları yapmaya hazır olduğunu ilan etmiştir. Ancak bu yardımlar, ilgili Ortadoğu ülkelerinin yardım talepleri üzerine gerçekleştirileceğinden ABD, sömürgecilik anlayışında olduğunun belirtilmesi konusunda gerekli önlemi almıştır (Kona 2003, s. 18).

Eisenhower Doktrini; Lübnan, Irak, Pakistan, Yunanistan ve Türkiye tarafından destek görmüştür. Mısır, Suriye ve Sovyetler Birliği ise bu doktrine tepki göstermişlerdir. Ürdün ve Suudi Arabistan başlangıçta net bir tutum sergileyememiş olsalar da kısa süre sonra doktrini destekleyen ülkeler arasında yer almışlardır (Arı 2004, s. 225).

Eisenhower Doktrini çerçevesinde Büyükelçi James P. Richard, Ortadoğu devletleri ile görüşmek üzere Ortadoğu turuna çıkmıştır. Bu turda Türkiye'ye de uğramıştır. Büyükelçi, öncelikle Türk-Amerikan dostluğuna vurgu yapmıştır. Türkiye'nin Kore'deki tutumunu takdir etmiştir. Eisenhower Doktrini'nin Ortadoğu'daki devletlerin barış ve hürriyetlerini korumaya yönelik bir program olduğunu açıklamıştır. Eisenhower Doktrini, Menderes hükümeti tarafından Truman Doktrini ile başlayan yardımların Ortadoğu ülkelerini kapsayacak şekilde genişletilmesi olarak değerlendirmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin iç politikasında yaşanan olumsuzlukların düzeltilebilmesi açısından olumlu bir adım olarak görmüştür. Türk ekonomisi bu dönemde ciddi bir düşüş ile karşı karşıya kalmıştır. Bu düşüş nedeniyle halk, Menderes hükümetine karşı olumsuz bir tavır almıştır. Muhalefet ve basın da bu dönemde olumsuz anlamda seslerinin yükselmeye başlaması, DP hükümetini zor bir duruma getirmiştir. Hükümet, Eisenhower Doktrini ile yaşanan bu güçlüklerin aşılabileceği umidini taşımaya başlamıştır. Bu nedenle Menderes hükümeti, Eisenhower Doktrinini desteklemiştir. Hatta bu doktrinin uygulanabilirliğinin sağlanması adına gerekli görevleri yapmaya hazır olduklarını da belirtmiştir. Türkiye, Ortadoğu'da Eisenhower Doktrini çerçevesinde görev alarak bölgede bir role sahip olmayı da hedeflemiştir (Özdemir 2009, ss. 85-86; Kürkçüoğlu 1972, s. 119).

Bağdat Paktı'na üye olan ülkeler, Eisenhower Doktrini'nden memnun olmuşlardır. Ancak paktın üyelerinden biri olan İngiltere, bu durumdan memnun olmamıştır. Süveyş Krizinde ABD, İngiltere ile Fransa'nın ateşkes ilan etmeleri konusunda baskı yapmıştır. Eisenhower Doktrini ile ABD'nin tek başına Ortadoğu'ya yöneldiğini gören İngiltere, bu durumdan hoşnut olmamıştır. Uzun yıllar Ortadoğu'da sömürgecilik faaliyetinde bulunmuş bir ülke olarak doktrine bu şekilde yaklaşması ise yadırganmayacak bir durumdur. Doktrin ile ABD, gerekli görüldüğünde askeri müdahalede bulunabilme hakkını da kendine tanımıştır. Bu sayede Ortadoğu'nun herhangi bir ülkesinde doğrudan silahlı müdahalede bulunabilecektir. ABD'nin bu şekilde bölgedeki üstünlüğü ele geçirmesi, o bölgeden çekilmek durumunda kalan İngiltere açısından olumlu bir durum değildir. Eisenhower Doktrini, Lübnan'a yapılan yardım ile uygulanmaya geçmiştir. ABD, bu doktrin ile Ortadoğu'da Sovyetler ve komünizme yönelik bir sorumluluk üstlenmiştir. Bu doktrin ile ABD, II. Dünya Savaşı'ndan sonra yöneldiği

Ortadoğu'da sorumluluğu bizzat üstlenerek yeni bir dönem başlatmıştır (Bağcı 2001, ss. 88-91).

Eisenhower Doktrini, ABD'nin Türkiye'ye Ortadoğu'da duyduğu ihtiyacı artırmıştır. Türkiye'de yer alan ABD üsleri önem kazanmıştır. Türkiye üslerin NATO haricinde doktrin çerçevesinde Ortadoğu olaylarına müdahale için kullanılmasına izin vermiştir. Türkiye'nin doktrin sebebiyle artan önemine binaen Türkiye'ye yapılan yardımlar da artırılmıştır. Ancak ABD tarafından doktrin çerçevesinde Türkiye'ye atfedilen bu durum, Türkiye'nin doktrin karşıtı olan Suriye, Sovyetler Birliği gibi ülkelerle ilişkilerinin gerilmesine sebebiyet vermiştir (Erhan 2003, s. 568).

4.7 İKİLİ ANLAŞMALAR VE 5 MART 1959 TÜRK AMERİKAN ANLAŞMASI

Türkiye, Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı sonrasındaki emelleri nedeniyle Batı Bloğuna yakınlaşmıştır. Bu doğrultuda özellikle ABD ile yakın ilişkiler tesis edilmiştir. Yakın ilişkiler, genellikle Türkiye ve ABD arasındaki ikili anlaşmalar ile sağlanmıştır. Türkiye ile ABD arasında DP döneminde çok sayıda ikili anlaşma imzalanmıştır. Sayısı konusunda net bir tespit bulunmasa da yüze yakın olduğu belirtilmektedir. DP döneminde ABD ile olan ikili anlaşmalarda TBMM'nin onayına sunulmaması hususu o dönemde ciddi sorun teşkil etmiştir. Genel olarak gizli, sözlü ya da nota teatisi şeklinde gerçekleştirilen ikili anlaşmalar, hukuka uygun olmadığı için basın ve muhalefet tarafından eleştirilmiştir.

ABD ile imzalanan en önemli anlaşmalardan ilki, karşılıklı güvenliği konu edinen 10 Mart 1954 tarihinde onaylanan ikili anlaşmadır. Bu anlaşma, Türkiye'nin NATO konusundaki ekonomik ve siyasi ilişkilerini düzenlemektedir (Armaoğlu 1991, s. 184).

20 Mart 1954 tarihli ikili anlaşma, Türkiye'de suç işleyen Amerikan askerlerine uygulanacak hukuki durum ile alakalıdır. Bu anlaşmada ABD tarafına ayrıcalıklar tanınmıştır. 23 Nisan 1954 tarihli ikili anlaşma ise Askeri Tesisler Anlaşması'dır. Bu ikili anlaşmada ABD silahlı kuvvetlerinin Türk topraklarını kullanmasına izin verilmiştir. Bu konuda anlaşma, gerekli düzenlemeleri içermektedir. Bu anlaşma,

yürütme anlaşması olduğu gerekçesi ile TBMM'nin onayına sunulmamıştır. Ancak DP hükümetinin belirttiği gibi basite indirgenebilecek bir anlaşma olmadığı sonradan anlaşılmıştır. Anlaşma, ilerleyen zamanda ABD'nin Türkiye topraklarında tesisler ve üsler kurması konusunda temel kabul edilmiştir. Bu nedenle oldukça önemli bir anlaşma olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Sönmezoğlu 2006, ss. 53-55).

ABD ile yapılan ikili anlaşmalarda Türkiye genel olarak ABD'ye çeşitli haklar vermiştir. Anlaşmalar ile ABD, Türkiye sınırları içerisinde çeşitli haklar elde etmiştir. Bu anlaşmalardan ekonomik ve askeri anlamda en dikkat çekici olanı, 5 Mart 1959 tarihinde imzalanan Türk-Amerikan Güvenlik ve İşbirliği Anlaşması'dır. Bu anlaşma, Türkiye açısından oldukça önemli bir anlaşmadır. Anlaşma ile Türkiye ABD'ye, Türkiye'de bir kriz olması durumunda silahlı müdahale edebilme hakkını tanımıştır. Türkiye'de doğrudan ya da dolaylı şekilde yıkıcı faaliyetler, sızma, saldırı, sivil saldırı ya da tecavüz olaylarının meydana gelmesi halinde ABD, askeri olarak Türkiye'ye el atabilecektir. Anlaşmanın sıkıntılı noktalarından biri, bahsedilen bu olayların boyutuna ABD'li yetkililerin karar verecek olmasıdır. Bu bağlamda ABD'li yetkililer Türkiye'de meydana gelen olayları tecavüz, saldırı vs. şeklinde nitelendirdikleri takdirde anlaşma gereği müdahale hakkına sahip olmaktadır. Görüldüğü üzere bu anlaşma Türkiye açısından ağır yükümlülük getirmekle birlikte teknik olarak herhangi bir fayda sağlamamaktadır. Bunun sebebi ise Türkiye'nin o tarihte NATO üyesi bir devlet olmasıdır. Tüm NATO üyesi ülkelerde olduğu gibi Türkiye de herhangi bir tehlike ya da saldırı olduğunda ABD'den ve diğer NATO üyesi ülkelere yardım görme hakkına sahiptir. Bu nedenle 1959 tarihli anlaşmanın Türkiye'ye bir faydası olmayacağı açıktır. Türkiye, bir NATO ülkesi olarak güvenliğini zaten ABD ve diğer NATO ülkeleri nezdinde güvence altına almıştır. Türkiye açısından yenilik ve fayda sağlamayan 1959 tarihli anlaşma, takdir hakkına ve yoruma dayalı maddeleri nedeniyle Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmiştir. Bu durum nedeniyle DP hükümeti, muhalefetten anlaşma konusunda ciddi eleştiriler almıştır. Anlaşmada açıkça tanımlanmayan tecavüz ve saldırı kavramları, ABD'nin yorumuna bırakılmıştır. Yoruma bırakılan bu kavramlar, Türkiye'ye silahlı müdahale hakkı sağlayan kavramlardır. Bu nedenle DP hükümeti tarafından bu kadar basit şekilde bir anlaşma imzalanması oldukça hatalıdır. Hangi

şartlarda ve durumlarda bu kavramların meydana gelmiş sayılacağı, böyle önemli bir konuda Türkiye açısından muğlâk bırakılmıştır. Muhalefet tarafından haklı olarak ciddi şekilde eleştiriye maruz kalan bu anlaşma, 9 Mayıs 1960 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır (Aydoğan 2005, ss. 47-48).

Türkiye'nin ABD ile yaptığı ikili anlaşmalar, Batı bağımlılığının artmasına sebebiyet vermiştir. Bu anlaşmaların ardında, Türkiye'nin dış politikadaki yardım talebi yer almaktadır. Batı'dan ve özellikle ABD'den dış yardım alarak Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını sağlamaya çalışan DP hükümeti, bu konuda anlaşmalar ile taviz vermekten geri kalmamıştır. DP hükümeti, Türkiye'nin ekonomik anlamda kalkınması konusunda ABD'nin ve Batı'nın yardımlarını tek çare gibi görmüştür. Türkiye'ye bu dönemde yapılan dış yardımlar ise genel olarak ABD tarafından gerçekleştirilmiştir. ABD, bu yardımları doğrudan ya da başkaca kuruluşlar aracılığıyla yapmıştır. Bu nedenle Türkiye, ABD ile iyi ilişkilerin devam ederek dış yardımların güvenceye alınmasını sağlama konusunda gerekli özeni göstermiştir.

Türkiye, Batı ve ABD konusunda tek taraflı bir politika izlemiştir. Türkiye'nin bu Batı bağımlılığı, zaman içerisinde diğer devletlerle olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum özellikle 1950'li yılların ortalarından sonra daha açık şekilde görülmeye başlanmıştır. DP hükümeti döneminde Türkiye, diğer ülkeler ile olan ilişkilerine Batı perspektifinden yaklaşmıştır. Bu dönemde özellikle Ortadoğu'da sergilenen tutumlar, bu durumun en açık göstergelerindedir. Sovyetler Birliği her ne kadar 1950'li yılların ortalarında Türkiye'ye olumlu şekilde yaklaşmaya çalışsa da Türkiye, Batı ile arasındaki iyi ilişkilerin bozulmasından çekindiği için Sovyetler ile sürekli bir mesafe halinde olmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda DP hükümeti, Batı ve ABD ile olan iyi ilişkilerini ve bu devletlerin Türkiye'ye olan desteklerini kaybetmemek adına iç ve dış politikada çok sayıda taviz vermek durumunda kalmıştır. O dönemde DP yöneticileri ve Menderes, Batı ve ABD'nin gücüne tamamen inanmışlardır. Bu inanç, onların 1955 yılından itibaren değişen dünya düzenini görmelerini engellemiştir. Diğer ülkeler değişen düzene ayak uydurmaya yönelik dış politika belirlerken Türkiye, Batı ve ABD'nin yolundan gitmeye devam etmiştir. Bu nedenle zaman içerisinde DP hükümeti sıkıntıya düşmüş, muhalefet ve basın tarafından ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.

Türkiye'nin bu koşulsuz bağıllığı, zaman içerisinde iç ve dış politikada itibar kaybetmesine neden olmuştur. Diğer ülkeler, Türkiye'yi her koşulda Batı ve ABD yanında yer alan bir ülke olarak değerlendirmeye geçmişlerdir. Bu durumu Batı ülkeleri ve ABD de bu şekilde değerlendirmiş ve zaman içerisinde Türkiye'ye yönelik yardımlarda ve destekte azalmaya gidilmiştir. Bu durumun sebebi, Türkiye'nin her koşulda kendi taraflarında yer alacağına yönelik inançları olmuştur. ABD ise süreç içerisinde gerçekleştirdiği ikili anlaşmalar ile yasal olarak Türkiye üzerinde isteklerini elde edebilmiştir. Bu nedenle özellikle Ortadoğu konusunda önemli gördüğü Türkiye'nin her daim kendisinin yanında yer alma durumunda olduğunu bir nevi garanti altına almıştır (Eroğul 2003, ss. 206-208).

4.8 JÜPİTER FÜZELERİ SORUNU VE U-2 OLAYI

Sovyetler Birliği'nin yapımı olan Sputnik uydusunun uzaya fırlatılması, ABD tarafından harekete geçilmesi gerektiği şeklinde algılanmıştır. Bu nedenle ABD, 1957 yılında füze boşluklarını kapatmak amacıyla Avrupa'ya orta menzilli ABD füzelerinin yerleştirilmesi ile çekirdekli başlıkların depo edilmesini NATO Bakanlar Konseyi'ne önermiştir. Türkiye, ABD'nin bu önerisini destekleyen ilk devlet olmuştur. Türkiye'nin bu şekilde doğrudan bu durumu desteklemesinin sebebi yalnızca ABD hayranlığı değildir. ABD'nin yardımlarının devam edebilmesi açısından iyi ilişkileri devam ettirme gayesi gütmesinin yanı sıra Sovyetlerin füzeler vs. konusunda gelişmesini istememektedir. Her ne kadar Sovyetler Birliği 1950'li yılların ortalarından itibaren Türkiye'ye yönelik emellerinden vazgeçmiş görünerek olumlu ilişkiler kurmak istese de geçmişte olan talepleri nedeniyle Türkiye'nin Sovyetlere karşı olan mesafeli tutumu ve endişesi devam etmiştir. Türkiye, Sovyetlerin kazandığı avantajı kendi açısından tehlikeli görmüş ve bu konuda ABD'yi desteklemiştir (Ülman 1967, s. 159).

ABD'nin füze konusundaki önerisine Türkiye haricinde İngiltere ve İtalya olumlu yaklaşmıştır. Diğer ülkeler ise bu konuda olumsuz bir tutum sergilemişlerdir. Bu nedenle ABD, Türkiye'ye 15, İtalya'ya 30 Jüpiter füzesi konuşlandırılması konusunda Türkiye ve İtalya ile anlaşma imzalamıştır. İngiltere'ye ise ABD, 60 Thor füzesi konuşlandırma kararı almıştır. 1959 yılında bu füzelerin konuşlandırılması konusundaki

gizli anlaşmalar imzalanmıştır. İngiltere, İtalya ve Türkiye'ye konuşlandırılacak füze başlıklarının mülkiyeti ABD'ye aittir. Füze tesislerinde ise Türk ve ABD askerlerinin birlikte yer alabilmesi kararlaştırılmıştır. Silahların kullanımı konusunda emir verme yetkisi, NATO'nun Avrupa kumandanına tanınmıştır. Ancak bu emir verilmeden önce Türk ve Amerikan hükümetlerinin onayının alınması şartı getirilmiştir. Türkiye'nin Jüpiter füzelerinin konuşlandırılması konusunda yaptığı gizli anlaşma, kamuoyundan gizlenmiştir. Bu anlaşmadan TBMM'nin de haberi olmamıştır (Uslu 2000, s. 138). Jüpiter füzeleri, yapılan gizli anlaşma gereği İzmir-Çiğli'de konuşlandırılmıştır. Orta menzilli bu füzeler, 1962 yılında yaşanan Küba olaylarında önemli görülmüştür (Sever 1997, s. 648).

1957 yılında Sovyetler Birliği, ilk füze ile bu füzenin taşıdığı uyduyu uzaya fırlatmıştır. Bu durum Sovyetler Birliği'ne stratejik anlamda üstünlük sağlamıştır. Diğer ülkeler açısından ise asıl önemli olan husus, uydu değildir. Sovyetler Birliği'nin uzun menzilli ve tesirli füzeleri önemli görülmüştür. Tesirli ve uzun menzilli füzeler, uzaydan dahi saldırı yapılmasına olanak sağlamaya elverişlidir (Armaoğlu 1991, s. 261).

Sovyetlerdeki gelişme, ABD'yi huzursuz etmiştir. ABD, Sovyetlerdeki bu gelişme nedeniyle Jüpiter füzelerini NATO ülkeleri olan Türkiye, İtalya ve İngiltere'ye yerleştirmiştir. Ancak bu durum, ABD'ye yeterli görülmemiştir. Sovyetlerin ne kadar ilerlediğini saptamak ve bu doğrultuda ilerlemek istemiştir. Sovyetlerin ilerleyişini tespit etmek amacıyla ABD, Sovyet topraklarının detaylı haritalarını çıkarmaya geçmiştir. Bu detaylı inceleme için U-2 casus uçaklarını geliştirmiştir. Bu uçaklar, 3000 km. menzilli ve 30.000 metre yüksekten uçarken fotoğraf çekebilen uçaklardır. Güçlü kameraları bulunan bu uçaklar, net fotoğraflar çekebilme yeteneğine sahiptirler. Bu uçaklar sayesinde ABD, Sovyet topraklarında gerekli keşfi yaparak hedefleri belirleyebilmiştir (Erhan 2003, s. 573).

ABD'ye ait U-2 uçaklarından biri, 1 Mayıs 1960 tarihinde Adana'daki İncirlik Hava Üssünden ayrılmıştır. Bu U-2 uçağının pilotu aynı gün Van taraflarında oksijen arızası olduğu bildirilmiştir. Sonrasında ise uçak kaybolmuştur. Uçağın kaybolmasının ardından yine İncirlik Üssü'nden arama uçakları Van taraflarına gönderilmiş ve Van

Gözü çevresinde araştırma gerçekleştirmişlerdir. Ancak herhangi bir bulguya ulaşmamışlardır. Daha sonra U-2 uçağının Sovyetler Birliği'ne ait olan bir roket tarafından düşürüldüğü bilgisine ulaşılmıştır. Böylelikle U-2 olayı meydana gelmiştir. İddiaya göre U-2 uçağında oksijen arızası oluşmuştur. Bu oksijen arızası nedeniyle uçağın pilotu kriz ve baygınlık geçirmiştir. ABD'nin casusluk amacıyla kullandığı bu uçaklarda gizlilik sebebiyle tek pilot yer almaktadır. Pilotun bu durumu nedeniyle uçağın rotasında sapma gerçekleşmiş ve U-2 uçağı Sovyet semalarına girmiştir. Bu uçaklar, İncirlik Üssü'ndeki personellerden dahi gizlenmiştir. Sovyetler Birliği, olayın üzerinden birkaç gün geçince açıklamada bulunmuştur. Başkan Kruşçev, ABD'ye ait U-2 uçağının Sovyet semalarını ihlal ettiğini, gerçekleşen bu ihlal nedeniyle uçağın düşürüldüğünü belirtmiştir. Yapılan açıklamada Kruşçev, düşürülen uçağın casusluk amacıyla Sovyetlerde bulunduğunu tespit ettiklerini açıklamıştır. Kruşçev, uçağın Türkiye'deki bir üstten kalktığını da bildiklerini ifade etmiştir. Bu açıklamalar üzerine ABD'nin Moskova Büyükelçisi Sovyetlere bir nota vererek düşürülen uçak hakkında ayrıntılı bilgi verilmesini talep etmiştir. Ancak Sovyetler, ABD'nin bu casus uçak durumunu BM'ye bildirmiştir. BM Güvenlik Konseyinin ABD'nin Sovyetlere yönelik gerçekleştirdiği bu tecavüz olayı konusunda toplanmasını talep etmiştir. ABD'nin siyasi şekilde istihbarat amacıyla Sovyetler üzerinde uçuş yaptığını, bu hareketi ile dünya barışını tehdit ettiğini bildirmiştir. BM Güvenlik Konseyinden bu konuda acil bir karar alınması gerektiğini vurgulamıştır (Horasan 2010, ss. 111-112).

Sovyetler, ABD uçaklarının faaliyetlerine izin veren ülkelere uyarı yapmıştır. Bu bağlamda U-2 olayı nedeniyle de Türkiye'ye açık bir tehditte bulunmuştur. Sovyetlere yönelik herhangi bir saldırı yapılması durumunda güdümlü füzeler kullanmaktan çekinmeyeceklerini bildirmiştir. Saldırı durumunda ise öncelikli hedeflerinin bu uçakların kaldırıldığı üsler olacağını açıklamıştır. Bu açıklamalar üzerine Türkiye, 8 Mayıs 1960 tarihinde açıklamada bulunmuştur. Yapılan açıklamada Türk hükümeti, ABD uçakları konusunda Sovyetler üzerinde gözlem ve uçuş izninin verilmediğini vurgulamıştır. ABD ise U-2 uçaklarının casusluk amacıyla gönderildiğini kabul etmiştir. ABD Başkanı Eisenhower, yaşanan U-2 olayı gerginliğinden sonra bu uçakların durdurulduğunu açıklamıştır. Türkiye'de U-2 olayına basında geniş yer verilmemiştir. O

dönemde Türkiye’de yaşanan iç olayların yoğunluğu, bu olaya gereken önemin verilmesini engellemiştir (Erhan 2003, ss. 573-574).

4.9 DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNE GENEL BAKIŞ VE 1960 DARBESİ

DP, 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan seçim ile iktidara gelmiştir. Bu seçim, genel seçimdir. Tek dereceli, gizli ve eşit oy, basit çoğunluk kuralının uygulandığı ve yargı denetimine açık bir seçim olmuştur. Bu şekilde bir seçim, Türkiye’nin Cumhuriyet tarihinde ilk kez gerçekleştirilmiştir. O zamana kadar CHP iktidarda yer almıştır. 1950 seçimi ile Türk halkı, DP’yi iktidara taşımıştır. Aynı yıl 3 Eylül tarihinde yerel seçimler de gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerde de DP hükümeti belediyelerin tamamına yakın bir kısmını alarak gücünü ortaya koymuştur (Akın 2002, s. 914).

DP hükümeti, çoğunlukçu demokrasi anlayışı çizgisinde ilerlemiştir. Parlamenter çoğunluğa sahip olan hükümet, bu çoğunluğu kullanarak muhalefetin eleştirilerini örtbas etmiştir. DP hükümetine göre iktidar otoritesi halk tarafından verilmiştir. Bu nedenle kendi kararlarının milli iradeyi yansıttığını düşünmüşlerdir. DP döneminde CHP, kentli elit bir parti görüntüsüne sahip olmuştur. DP ise kır partisi şeklinde halka daha yakın görülmüştür. DP hükümeti, mevcut bürokrasiyi uzun zamandır iktidarda bulunan CHP’nin müttefiki olarak gördüğü için anlaşılamamıştır. Bu nedenle kendi iktidarına sadık olduğuna güvenebileceği sivil ve askeri bürokrasi oluşturmak için çaba göstermiştir (Akın 2002, s. 915).

1950-1960 yılları arasındaki 10 yıllık DP hükümeti döneminde dış politikada dış yardım önemli bir yere ve konuma sahip olmuştur. Bu dönemde dış yardım alınan temel ülke ABD’dir. ABD bu dönemde Türkiye’ye ciddi miktarda yardımda bulunmuştur. Alınan yardımlar genel olarak askeriye ve tarıma yatırılmıştır (Göktepe 2002, s. 904).

DP hükümeti iç siyasette aşırı sağ ve sol olarak nitelendirilen kişilere ve kurumlara yönelmiştir. Bu bağlamda 1953 yılında Millet Partisi ve Türk Milliyetçiler Derneği kapatılmıştır. CHP’nin haksız şekilde elde ettiği iddia edilen malların Hazine’ye devri sağlanmıştır. DP hükümeti zamanında Köy Enstitüleri öğretmen okullarına çevrilmiştir.

Bu dönemin en önemli dış siyasetlerinden biri ise Türkiye'nin NATO'ya üye olarak kabul edilmesi olmuştur. NATO'ya kabul edilmek iç politikada da etkili olmuştur. CHP döneminde kabul edilmeyen NATO üyeliğinin kabulünü sağlayan DP hükümetinin gücü yükselmiştir (Yücel 2002, s. 838).

1950 yılından sonra diğer genel seçim 2 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu genel seçimde DP, % 56,6 gibi oldukça yüksek bir oy oranı ile iktidardaki varlığını korumuştur. Bu seçimde CHP, % 34,8'de kalmıştır. Bu seçimlerden sonra DP hükümetinin 1954-1957 yıllarını kapsayan ikinci dönemi başlamıştır. DP'nin ilk dönemi her ne kadar sakin görülsün de bu ikinci dönem, oldukça sıkıntılı geçmiştir. DP hükümeti, hem iç hem de dış politikada çeşitli sorunlar ile karşılaşmıştır (Yücel 2002, s. 839).

DP hükümeti, ikinci döneminde TBMM'deki gücünü korumuştur. Ancak iç politikada ekonomik sorunların günden güne artması, hükümeti sıkıntıya düşürmüştür. Ekonomik olarak Türkiye'nin sıkıntıda olması nedeniyle basın ve muhalefet, hükümeti ciddi şekilde eleştirmeye başlamışlardır. DP hükümetinin ilk döneminde özellikle dış politikada birlik olmak amacıyla muhalefetten ya da basından hükümete ciddi eleştiriler yapılmamıştır. İkinci dönemde ülkenin baş başa kaldığı ciddi sorunlar, muhalefet ve basının artık eleştiriye geçmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum DP hükümetinin imajının halkın gözünde değişmesine neden olmuştur. Bu nedenle DP hükümeti, erken seçim yapılmasına karar vermiştir. 27 Ekim 1957 tarihinde Türkiye'de genel seçim gerçekleştirilmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu şartlar nedeniyle DP oy kaybetmiştir. Ancak yine de iktidara gelmeyi başarmıştır. Böylelikle 1957-1960 yılları arasında DP hükümetinin üçüncü dönemi başlamıştır. İkinci dönemde başlayan sorunlar, üçüncü dönemde artarak devam etmiştir. Muhalefet ve basın, hükümete yönelik olarak eleştirilerini ağırlaştırarak sürdürmüştür. Bu dönemde TBMM'de iktidar ile muhalefet arasında kavgalar yaşanmıştır (Albayrak 2002, s. 874).

DP hükümeti, üçüncü döneminde Batı'dan ve ABD'den istediği yardımları alamaz hale gelmiştir. Bu durum hem dış hem de iç politikada olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Ülkedeki sıkıntılar, basın ve muhalefetin daha fazla eleştirmesine ve halkın

galeyana gelmesine neden olmuştur. Bu durum nedeniyle DP hükümeti, o zamana kadar barış çağrılarında olumlu yanıt vermediği Sovyetlere yönelmeyi tercih etmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Zorlu, ABD'ye ve Batı'ya koşulsuz bağlanmanın olumsuzluklarını gördüklerini belirtmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin kendi çıkarlarını gözetenek Sovyetler ve üçüncü dünya ülkeleri ile de belli dış politikalar izlemesi gerektiğini vurgulamıştır. Böylelikle uzun süredir Batı ve ABD'ye koşulsuz bağlılığını sürdüren Türk dış politikasında yeni bir döneme adım atılmıştır. Menderes'in Moskova'ya yapacağı planlanan ziyaret de bu yeni politikanın bir parçası olarak görülmüştür (Yetkin 1995, s. 62).

27 Mayıs 1960 yılında darbe yapılmasıyla DP hükümeti iktidarı sona ermiştir. Bu darbe olayına varan gelişmeler, birkaç günlük olaylardan ibaret olmamıştır. 1959 yılından itibaren DP hükümeti döneminde var olan sorunlara yönelik tepkiler üst düzeye ulaşmıştır. Olayların krize dönüşmesine ve darbenin ortaya çıkmasına neden olan temel olay, TBMM'nin Nisan 1960'larda yargı yetkisini üzerine alması olmuştur. TBMM'de bu dönemde "Tahkikat Komisyonu" adı verilen 15 kişilik bir olağanüstü yargı organı oluşturulmuştur. Bu organ, yargı yetkisinin TBMM'ye verilmesine ve DP hükümetinin yargı alanına da el atmasına sebebiyet vermiştir. Ortaya çıkan bu yeni durum, kabul edilmemiştir (Armaoğlu 1996, s. 210).

27 Mayıs 1960 tarihinde Silahlı Kuvvetler, Milli Birlik Komitesi adıyla iktidara el koymuşlardır. TBMM feshedilmiştir. Komitenin Başkanı ve Silahlı Kuvvetlerin Başkumandanı Orgeneral Cemal Gürsel, aynı gün saat 16.00'da radyo üzerinden halka seslenmiştir. Gürsel, milletin iradesini üstün kılmak ve dürüst bir demokratik düzen oluşturmak için yönetimi ele geçirdiklerini belirtmiştir. DP hükümetinin Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar, Silahlı Kuvvetlerin tebliğinden sonra gözaltına alınmıştır. Adnan Menderes ve Hasan Polatkan ise Kütahya yolunda yakalanmışlar ve askeri uçakla Ankara'ya götürülmüşlerdir. Bu süreçte partiler tarafından silahlı toplantı düzenlenmesi yasaklanmıştır. Gürsel, halka memleketin günden güne kötüye gittiğini, gerekli uyarıda bulunsa dahi politika sevdası nedeniyle kendisinin dinlenmediğini, demokrasiye aykırı hareketlere DP hükümeti tarafından devam edildiğini bildirmiştir. DP hükümetinin işlerini zorla yürütmeye çalıştığını, bu amaçlarla işlemler

gerçekleştirdiğini ve Türk halkını zor soktuğunu açıklamıştır. Kendilerinin ise bu kötü gidişata son vermek amacıyla yönetime el koyduklarını ifade etmiştir. Kendisinin diktatör olmak amacıyla iktidarı ele geçirdiğini halkın düşünmesini istemediğini belirten Gürsel, halktan kendisine güven duymasını talep ederek konuşmasını sonlandırmıştır (Horasan 2010, ss. 114-115).

Gürsel, NATO ve diğer uluslararası ittifaklara sadık olunacağını, BM Anayasası ile diğer insan hakları prensiplerine uyulacağını vurgulamıştır. 28 Mayıs 1960 tarihinde yabancı basın mensupları da davet edilerek hazırlanacak anayasa konusunda bilgi verilmiştir. Yabancı ülkeler, Türkiye’de yaşanan darbe olayını dış dünya açısından tehlikeli görmeyerek olumlu karşılamışlardır. Bunun sebebi ise ülkede iç savaş yaşanmamasıdır. Silahlı Kuvvetler darbe ile hükümeti ele geçirmiş ve kontrolü sağlamıştır. Kısa zamanda anayasa ve yeniden seçim yapılmasını vaat etmişlerdir. Bu durum nedeniyle ABD ve Batı ülkeleri, Türkiye’nin yeni durumundan endişe etmemişlerdir. Gürsel’in NATO gibi ittifaklara sadık olma ve BM prensiplerine uyma sözü de bu ülkelerin güven duymalarına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda ABD, geçici Türk hükümetini 30 Mayıs 1960 tarihinde resmen tanıdığını belirtmiştir. Bu tanınmanın ertesi günü Gürsel ile ABD’nin Ankara Büyükelçisi Warren görüşme gerçekleştirmişler ve iki ülke arasındaki işbirliğinin devam edeceğini bildirmişlerdir. Menderes’in son zamanlarda Sovyetlere yönelik dış politikaya geçiş yaptığı ABD tarafından bilinmektedir. Bu nedenle ABD, Menderes’in kendi çizdikleri sınırı aştığını düşünmektedir. ABD, Menderes’in son zamanlarda izlemeye yöneldiği dış politikadan rahatsızlık duymuştur. Türkiye’nin bu politikasının Sovyetlerin işine yarayacağını düşünen ABD, Türkiye’deki hükümetin askeri darbe ile el değiştirmesine sıcak bakmıştır. Bu nedenle 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen darbenin bir nevi ABD’nin çıkarlarına hizmet ettiği söylenebilmektedir. Kendi çizgisi dışına çıkmaya yönelen Türkiye’yi yeni ve geçici olan hükümetle yeniden kendisine döndürebilmiştir (Yetkin 1995, s. 88).

5. SONUÇ

DP dönemi, 1950-1954, 1954-1957 ve 1957-1960 yıllarını kapsayacak şekilde üç dönemden oluşmaktadır. Ancak dış politika boyutu ile bakıldığında tek bir dönem gibi değerlendirilebilmektedir. Bu durumun sebebi, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin Batı eksenli politika izlemesidir. Bu Batı ve ABD yaklaşımı, DP hükümeti öncesindeki iktidarda da var olmuş, DP hükümeti döneminde de kısmi değişikliklerle varlığını devam ettirmiştir.

Temel olarak bakıldığında DP hükümetinin ilk dönemi hem iç hem de dış politika açısından sorunsuz görülebilmektedir. Bu dönemde Batı politikası izlenmiş, muhalefet ve basın tarafından da bu politika desteklenmiştir. DP hükümetinin ikinci döneminde ise NATO üyeliği gerçekleşmiş ve Türkiye dış politikada kendini Batılı bir devlet olarak konumlandırmıştır. Üçüncü dönemde ise DP hükümeti iç ve dış politikada sorunlarla baş başa kalmış, muhalefet ve basın tarafından ciddi eleştiri almış ve Batıcılık politikasını sorgulamaya geçmiştir.

ABD, DP hükümetinin dış politikasında temel ülke olarak yer almıştır. Türkiye, ekonomik kalkınma açısından ABD'nin yardımlarını gerekli görmüştür. Bu durum zaman içerisinde ABD bağımlılığına dönüşmüştür. ABD'nin istekleri doğrultusunda Türkiye, Ortadoğu ülkeleri ile anlaşmalar imzalayarak paktlar oluşturmuştur. ABD ile ikili anlaşmalar gerçekleştirmiştir. Başlangıçta Türkiye'nin menfaatine görülen bu durumlar, zaman içerisinde Türkiye'nin ABD'ye bağımlı hale gelmesine, ABD'nin Türkiye'nin üsler vs. ile iç işlerine müdahale edebilmesine olanak sağlamıştır. Aynı zamanda Ortadoğu ülkelerine karşı ABD'nin sözcüsü ve emirlerini uygulayıcısı izlenimi veren bir Türkiye ortaya çıktığından Türkiye'nin diğer ülkeler ile olan ilişkileri olumsuz yönde etkilenmiştir. Özellikle Arap ülkeleri, Türkiye'nin güvenilirliğini sorgular hale gelmiştir. Bu durum, Türkiye'nin dış politikadaki etkinliğinin sarsılmasına sebebiyet vermiştir.

DP hükümeti, kurulan ittifaklara ve dostluklara gereğinden fazla önem atfetmiştir. Bu durum, dış politikada yanılığa düşülmesine ve değişimlerin görülememesine neden

olmuştur. DP hükümeti, devletlerin dostları değil çıkarları olduğu hususunu göz ardı etmiştir. Bu nedenle Batı ile ebedi bir dostluk tesis edilemeyeceğinin farkına geç varılmıştır. ABD ile Avrupalı devletlerin ortak amaç etrafında hareket ettikleri düşünülmüştür. ABD'nin değişen Ortadoğu politikası sonrasında bu durumun böyle olmadığı idrak edilebilmiştir.

1955 yılından sonra Türkiye'nin ekonomisinde sıkıntılar meydana gelmeye başlamıştır. Bu durum, halkın DP hükümetine yönelmesine neden olmuştur. Hükümet ise bu ekonomik sıkıntıdan çıkmanın yolunu kendi iç kaynaklarında aramak yerine gelmesi dış yardımlara yönelmeyi tercih etmiştir. ABD'den yeni dış yardım taleplerinde bulunulmuştur. Ancak Türkiye'nin her koşulda kendi tarafında olacağına inanan ABD, beklenen yardımı sağlamamıştır. Bu durum, o zamana kadar Sovyetler Birliği'nin barış mesajlarına olumlu yanıt vermeyen Türkiye'nin Sovyetlere yakınlaşma politikasına geçmesine sebebiyet vermiştir. Türkiye, özellikle ekonomik anlamda Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini geliştirme kararı almıştır.

Çalışma kapsamında yapılan inceleme, ülkelerin dış politikalarında uluslararası ilişkilerin önemini ortaya koymuştur. Bu bağlamda ülkelerin dış politikalarının her şeyden bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Türkiye'nin Kıbrıs meselesi ya da Ortadoğu politikası bu duruma örnek olarak verilebilmektedir. DP hükümetinin dış politikada geniş perspektifli bir çerçeveden bakarak değerlendirmede bulunamadığı görülmüştür. Batıya yönelim, dış politikada yaşanan gelişmelerin geç görülmesine ve hükümetin sonunun gelmesine neden olmuştur. Uluslararası ortamdaki her hareketi değerlendirmek yerine yalnızca Batı hareketlerine yönelen DP hükümeti, yanılıya düşmüş ve bu yanılığın bedelini darbe ile ödemiştir.

DP hükümeti, yapılan eleştirileri yeterince dikkate almamıştır. Eleştirilere kulak tıkayarak ya da baskı ile bu eleştirileri susturarak hareket etmeye devam etmiştir. Bu durum zaman içerisinde hükümetin halkın gözündeki itibarının sarsılmasına neden olmuştur. Türkiye ise zaman içerisinde dış politikadaki hatalar nedeniyle yalnızlaşmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Afyoncu, Erhan, 2002. *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu I*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Ahmad, Feroz ve Ahmad, Bedia Turgay, 1976. *Türkiye’de çok partili politikanın açıklanmalı kronolojisi*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Akın, Rıdvan, 2002. Türkiye’de çok partili siyasal hayata geçiş ve Demokrat Parti İktidarı (1945-1960). *Türkler Ansiklopedisi*. Cilt 16. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 911-922.
- Albayrak, Mustafa, 2002. DP hükümetlerinin politikaları (1950-1960). *Türkler Ansiklopedisi*. Cilt 16. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 855-877.
- Albayrak, Mustafa, 2004. *Türk siyasi tarihinde Demokrat Parti 1946-1960*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Anadol, Cemal, 2004. *Türk siyaset tarihinde Demokrat Parti*. İstanbul: Yeni Kuvayı Milliye Yayınları.
- Aras, Bülent, 1997. *Filistin-İsrail barış süreci ve Türkiye*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Arı, Tayyar, 2004. *Irak, İran ve ABD önleyici savaş, petrol ve hegemonya*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir, 1991. *Belgelerle Türk-Amerikan münasebetleri*. Ankara: TTK Basımevi.
- Armaoğlu, Fahir, 2005. *20. yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Aydemir, Şevket Süreyya, 2016. *Menderes’in dramı?*. Ankara: Remzi Kitapevi.
- Aydoğan, Metin, 2005. *Türkiye üzerine notlar (1923-2005)*. İzmir: Umay Yayınları.
- Bağcı, Hüseyin, 2001. *Türk dış politikasında 1950’li yıllar*. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Balcı, Ali, 2013. *Türkiye dış politikası: ilkeler, aktörler, uygulamalar*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Balcıoğlu, Mustafa, 2012. “Cumhuriyet dönemi Türk dış politikası”. *Türkiye Cumhuriyeti tarihi II*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Balta, Nevin, 2005. *Türkiye’nin dış politikası 1950-1980*. Ankara: Lazer Yayınları.

- Bekarlar, Faruk, 2006. *Kıbrıs sorununun doğuşu Menderes Dönemi Türk-Yunan ilişkileri*. İstanbul: Arayış Yayınları.
- Bölme, Selin M., 2012. *İncirlik Üssü, ABD'nin üs politikası ve Türkiye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşkun, Süleyman ve Yılmaz, Levend, 1994. *Barış elçisi dikedem*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Erdoğan, Hikmet, 2004. *Avrupa'nın geleceğinde Türkiye'nin önemi ve NATO ittifakı*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.
- Erhan, Çağrı, 2003. ABD ve NATO'yla ilişkiler. *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt 1. Baskın Oran (Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erhan, Çağrı, 2015. *Türk Amerikan ilişkilerinin tarihsel kökeni*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Eroğlu, Hamza, 1977. *Türk devrim tarihi*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Eroğul, Cem, 2003. *Demokrat Parti tarihi ve ideolojisi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Fersoy, Orhan Cemal, 1978. *Bir devre adını veren Başbakan Adnan Menderes*. İstanbul: Hun Yayınları.
- Gerger, Haluk, 1998. *Türk dış politikasının ekonomi politiği*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Göktepe, Cihat, 2002. Menderes dönemi (1950-1960). *Türkler Ansiklopedisi*. Cilt 16. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 901-910.
- Gönlübol, Mehmet ve Sar, Cem, 1974. *Olaylarla Türk dış politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Gönlübol, Mehmet ve Ülman, Haluk, 1982. *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1973)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Gönlübol Mehmet, Esmer Ahmet Şükrü ve Sander Oral, 1996. *Olaylarla Türk dış politikası (1919-1995)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürün, Kamuran, 1983. *Dış ilişkiler ve Türk politikası (1939'dan günümüze kadar)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları.
- İcra, Baside, 1992. *Demokrat Parti tüzük ve programı: Demir Kırat alfabesi*. Ankara: Güner Ofset.

- Karakaş, Nuri, 2013. *Türk Amerikan siyasi ilişkiler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Kürkçüoğlu, Ömer, 1972. *Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna karşı politikası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- McGhee, George, 1992. *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*. Belkıs Çorakoğlu (Çev.). Ankara: Bilgi Yayınları.
- Merih, Turgay, 2006. *Soğuk savaş ve Türkiye 1945–1960*. Ankara: Ebabil Yayınları.
- Mert, Nuray, 1998. *İslam ve demokrasi: bir kurt masalı*. İstanbul: İz Yayınları.
- Mütercimler, Erol ve Öke, Mim Kemal, 2004. *Düşler ve entrikalar, Demokrat Parti dönemi Türk dış politikası*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Oran, Baskın, 2013. *Türk dış politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öke, Mim Kemal ve Mütercimler, Erol, 2000. *Yalnızlıktan saygınlığa Demokrat Parti'nin dış politikası*. Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.
- Öztürk, Kazım, 1968. *Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri ve programları*. İstanbul: Ak Yayıncılık.
- Sander, Oral, 1989. *Siyasi tarih I. Dünya Savaşı'nın sonundan 1980'e kadar*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Sarınay, Yusuf, 1988. *Türkiye'nin Batı ittifakına yönelişi ve NATO'ya girişi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sever, Ayşegül, 1997. *Soğuk savaş kuşatmasında Türkiye Batı ve Orta Doğu 1945-1958*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Soysal, İsmail, 1991. *1955 Bağdat Paktı*. Ankara: TTK Basımevi.
- Sönmezoğlu, Faruk, 2000. *Türkiye-Yunanistan ilişkileri & büyük güçler (Kıbrıs, Ege ve diğer sorunlar)*. İstanbul: DER Yayınları.
- Sönmezoğlu, Faruk, 2006. *Türk dış politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Taşlı, Ömer, 1991. *Orta Doğu'ya süper güçlerin etkileri*. İstanbul: Fikir Yayıncılık.
- Toker, Metin, 1992. *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı yılları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tunçkanat, Haydar, 2007. *İkili anlaşmaların içyüzü*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Turan, Şerafettin, 1999. *Türk devrim tarihi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uçarol, Rifat, 2013. *Siyasi tarih 1789 – 2012*. İstanbul: DR Yayınları.
- Uslu, Nasuh, 2000. *Türk Amerikan ilişkileri*. Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları.

Yavuzalp, Ercüment, 1991. *Menderes'le anılar*. Ankara: Bilgi Yayınları.

Yeşilbursa, Behçet K., 2007. *Ortadoğu'da soğuk savaş ve emperyalizm*. İstanbul: IQ Yayınları.

Yetkin, Çetin, 1995. *Türkiye'de askeri darbeler ve Amerika (27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'de Amerika'nın yeri)*. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Yücel, Serhan, 2002. Menderes dönemi (1950-1960). *Türkler Ansiklopedisi*. Cilt 16. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 835-854.

Sürelî Yayınlar

- Armaoğlu, Fahir, 1996. Amerikan belgelerinde 27 Mayıs olayı. *Bellekten*. LX (227), ss. 203-226.
- Ateş, Nevin, 1996. Cumhuriyet dönemi Türk dış politikası ve hükümet programları. *İktisat Dergisi*. (357), ss. 71-86.
- Beyazıt, Vural, 1982. NATO'nun güney kanadında Türkiye'nin önemi. *Stratejik Etütler Bülteni*. (97), ss. 57-64.
- Bozkurt, İbrahim, 2007. II. Dünya Savaşı sonrası Amerikan Missouri zırhlısının İstanbul Limanını ziyareti üzerine değerlendirmeler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. VI (15), ss.251-274.
- Bölme, Selin M., 2012. Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye üçgeninde askeri üsler: süreklilik ve değişim. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*. 9 (34), ss. 51-71.
- Göktepe, Cihat ve Seydi, Süleyman, 2015. Soğuk Savaş başlangıcında Türk dış politikası. *Bilig*. (72), ss. 197-222.
- Gönlübol, Mehmet, 1971. Dış ve iç etkenler açısından NATO ve Türkiye. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. (43), ss.34-41.
- Gözen, Ramazan, 1995. Patterns in Turkishforeignpolicybehavior towardstheMiddle East. *ForeignPolicy*. (19), ss. 70-100.
- Gürkan, İhsan, 1985. NATO ve Türkiye açısından Akdeniz'in güvenliği meselesi. *Dış Politika*. XII (3-4), ss.14-18.
- İkiz, Ahmet Salih, 2016. Demokrat Parti dönemi Türk dış politikası. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (37), ss. 461-468.
- Kantarıcı, Şenol, 2004. Kıbrıs'ta "70 bin kişilik" yeni bir "Türk askerî üssü" kurulmalı. *2023 Dergisi*. (36), ss. 36-39.
- Kıbaroğlu, Mustafa, 2004. NATO'nun kuruluşu, misyonu, geleceği ve Türkiye'nin rolü. *2023 Dergisi*. (37), ss. 6-15.
- Kona, Gamze Güngörmüş, 2003. Ortadoğu'nun yeni sınırları. *Görüş Dergisi*. (55), ss. 16-25.
- Kurban, Vefa, 2014. 1950-1960 yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler. *ÇTTAD*. XIV (28), ss. 227-256.

- Matiç, Uğur, 2016. Soğuk savaş döneminde Türkiye’de bir dış politika ve strateji dergisi: Orta Doğu. *Yeni Türkiye Dergisi*. 1 (82-Ortadoğu Özel Sayısı), ss. 320-352.
- Önal, Tekin, 2014. Fatin Rüştü Zorlu’nun siyasi mücadelesi (Mayıs 1954-Mayıs 1960). *Akademik Bakış*. 8 (15), ss. 161-188.
- Özmumcu, Kemal Atilla, 1996. Akdeniz’in uçak gemisi; Kıbrıs. *2023 Dergisi*. (85), ss. 16-23.
- Sever, Ayşegül, 1997. Yeni bulgular ışığında 1962 Küba krizi ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 52 (1), ss. 647-648.
- Sonyel, Salahi R., 1995. İngiliz yönetiminde Kıbrıs Türklerinin varlık savaşımı. *Bellekten*. LIX (224), ss. 142-186.
- Soysal, İsmail, 1985. Ortadoğu sorunları ve Türk Mısır siyasal ilişkileri 1922-1984. *Dış Politika*. XII-T (1), ss. 7-15.
- Şahin, Mehmet, 2010, Türkiye’nin Ortadoğu politikası: süreklilik ve değişim. *Akademik Ortadoğu*. 4 (2), ss. 9-21.
- Türkkaya, Ataöv, 1968. Marshall Planından NATO’nun kuruluşuna kadar soğuk harb. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*. XXIII, ss. 277–278.
- Ülman, Haluk, 1967. NATO ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Siyasal İlimler Mecmuası*. 22 (4), ss. 143-167.
- Yaman, Ahmet Emin, 2005. Kore Savaşı’nın Türk kamuoyuna yansımaları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. (37-38), ss. 231-245.
- Yavuz, M. Hakan ve Özcan, Nihat Ali, 2007. Crisis in Turkey: the conflict of political languages. *Middle East Policy*. 14, ss. 118-135.
- Yeşilbursa, Behçet K., 2010. Demokrat Parti dönemi Türkiye’nin Ortadoğu politikası 1950-1960. *History Studies*. (Ortadoğu Özel Sayısı), ss. 67-98.
- Yıldırım, Bilal, 2014. Türk dış politikasında yeni tarz-ı siyaset: Ortadoğu’da çok boyutlu politikadan asabiye politikasına. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. 1 (1), ss. 57-79.
- Yılmaz, Türel, 2010. Türkiye-İsrail ilişkileri: tarihten günümüze. *Akademik Orta Doğu*. 5 (1), ss. 9-24.

Diğer Yayınlar

- Armaoğlu, Fahir, 1997. “Yarım Yüzyılın Türk Amerikan İlişkileri 1947–1997”. *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, Ankara.
- Ayhan, İsmail, 2014. Demokrat Parti döneminde Türkiye’yi ziyaret eden devlet başkanları ve bu ziyaretlerin Türk basınına yansımaları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi SBE.
- Demir, Canan, 2009. Ellili yıllarda CHP ve Türkiye’nin Ortadoğu politikası. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi SBE.
- Gürkan, İhsan, 1997. “NATO ve Türkiye”. *Çağdaş Türk diplomasisi 200 yıllık süreç*, Ankara.
- Horasan, Cem, 2010. Türk basınına göre Demokrat Parti Döneminde Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Matiç, Uğur, 2017. Ortadoğu krizlerine yönelik Demokrat Parti dönemi Türk dış politikası. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- Özdemir, Seçil, 2009. Demokrat Parti dönemi Türk-Amerikan ilişkileri ve Türkiye’nin Ortadoğu politikaları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Yücel, M. Serhan, 2002. “Menderes Dönemi (1950-1960)”. *Türk Tarihi Ansiklopedisi*. Cilt 16. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- www.wikipedia.org, [erişim tarihi 3 Mart 2020].